

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE
ÖĞRETMENLERİN DERS KİTAPLARINDAKİ ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömür BEKTAŞ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim Programları ve Öğretim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ebru OĞUZ CANOL

OCAK 2023

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE
ÖĞRETMENLERİN DERS KİTAPLARINDAKİ ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömür BEKTAŞ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim Programları ve Öğretim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ebru OĞUZ CANOL

OCAK 2023

Eşime ve oğlum Kayra'ya

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimine dünyanın zor günler geçirdiği dönemde başlayıp bitirmek benim geleceğe umutla bakmamı sağladı. Bu süreçte benden desteğini esirgemeyen birçok kişi oldu. İlk günden çalıştığımız son ana kadar her zaman benden desteğini esirgemeyen akademik gelişimim için pusula olan, deneyimlerini benimle paylaşan, fikirlerime her zaman saygı gösteren ve destek olan Prof. Dr. Ebru OĞUZ CANOL' a canı gönülden teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimi boyunca üzerimde emeği bulunan hocalarım Doç. Dr. Esmâ GENÇ, Doç. Dr. İlker CIRİK, Dr. Ezgi ÖZEKE KOCABAŞ ve Dr. Bengisu KOYUNCU' ya; ders dönemi boyunca her çalışmada ve her derste deneyimlerinden yararlandığım sınıf arkadaşlarıma; tez yazımı aşamasında görüş ve öneriyle bana yardımcı olan arkadaşım Dr. İlyas KARA' ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu zor süreçte her zaman yanımda olan, hayat arkadaşım, canım eşim Burcu TOPÇU BEKTAŞ' ın ve en kötü günümüzde bile yüzümüzü güldüren neşe kaynağımız hayat enerjimiz oğlum Kayra Kağan' ın desteğini hiçbir zaman unutmayacağım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
TABLO LİSTESİ.....	xiv
GÖRSEL LİSTESİ	xvi
ÖZET.....	xxii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.2 Çalışmanın Amacı.....	4
1.3. Alt Problemler.....	4
1.4 Çalışmanın Önemi	4
1.5 Varsayımlar (sayıtlar)	6
1.6 Tanımlar.....	6
BÖLÜM II	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1 Çokkültürlülük Kavramı	7
2.2 Çokkültürlü Eğitim Kavramı	8
2.3 Çokkültürlü Eğitimin Amaçları	11
2.4 Çokkültürlü Eğitimin Boyutları	15
2.4.1 İçerik Entegrasyonu	16
2.4.2 Bilgiyi İnşa Süreci.....	17
2.4.3 Önyargıyı Azaltma	17
2.4.4 Eşitlik Pedagojisi	18
2.4.5 Güçlendirici Okul Kültürü	18
2.5 Çokkültürlü Eğitimin İlkeleri.....	19
2.6 Dünya’ da Çokkültürlü Eğitim.....	24
2.6.1 ABD’de Çokkültürlü Eğitim.....	24
2.6.2 Avusturalya’da Çokkültürlü Eğitim.....	26
2.6.3 Kanada’da Çokkültürlü Eğitim	27
2.7 Türkiye’de Çokkültürlü Eğitim.....	28

2.8 Çokkültürlü Eğitim ve Öğretmen	30
2.9 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çokkültürlülük	34
2.10 2023 Vizyonunda Çokkültürlü Eğitim	36
2.11 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tarihsel Gelişimi.....	38
2.12 İlgili Araştırmalar	42
2.12.1 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	42
2.12.2 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	43
BÖLÜM III	47
YÖNTEM.....	47
3.1. Araştırma Modeli	47
3.2. Çalışma Grubu.....	49
3.3. Veri Toplama Araçları.....	50
3.3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Çokkültürlü Öğeleri Belirleme Ölçütleri	50
3.3.2.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	51
3.3.3. Doküman İncelemesinde Ölçütler	52
3.4. Verilerin Toplanması.....	52
3.5. Verilerin Analizi.....	53
3.6. Araştırmanın Güvenirliği ve Geçerliği	56
3.7. Araştırmacının Rolü	57
BÖLÜM IV	58
BULGULAR	58
4.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Ait Bulgular	58
4.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Ait Bulgular	79
4.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Ait Bulgular	111
4.4. Öğretmen Görüşlerine Ait bulgular.....	140
BÖLÜM V	169
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	169
5.1 Tartışma ve Sonuç	169
5.1.1 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğe İlişkin Tartışma ve Sonuç.....	169
5.1.2 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğe İlişkin Tartışma ve Sonuç.....	170
5.1.3 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğe İlişkin Tartışma ve Sonuç.....	171

5.1.4 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Kitaplarında Çokkültürlüğe İlişkin Görüşlerine Yönelik Tartışma ve Sonuç	173
5.2 Öneriler	180
5.2.1 Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	180
5.2.2 Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	180
5.2.3 Karar Vericilere Yönelik Öneriler	180
KAYNAKÇA	182
EKLER.....	191
ÖZGEÇMİŞ.....	195

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖR	: Resmi Okullarda Görevli Öğretmen
ÖA	: Azınlık Okullarında Görevli Öğretmen

TABLO LİSTESİ

Tablo 2. 1 Genel Eğitim ve Çokkültürlü Eğitim İlkeleri	19
Tablo 3. 1 Çalışma Grubunu Oluşturan Öğretmenlerin Özellikleri	49
Tablo 3. 2 İncelenen Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerde, Görsellerde Ve Sorularda Elde Edilen Verilerin Ders Kitaplarını İnceleme Ölçütlerine Göre Sayıları.	53
Tablo 3. 3 Bulgular Bölümünde Veriler Gösteren Ana Tablo	54
Tablo 3. 4 Ekleme ve Kısaltma Kullanılan Tablo Örneği	55
Tablo 4. 1 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki üniteler	58
Tablo 4. 2 Toplum İçinde Ben Ünitesine Ait Veriler	58
Tablo 4. 3 Ülkem, Kültürüm Ve Tarihim Ünitesine Ait Veriler	63
Tablo 4. 4 Yaşadığımız Yer Ünitesine Ait Veriler	68
Tablo 4. 5 Teknoloji ve Yaşam Ünitesine Ait Veriler	68
Tablo 4. 6 Üretimden Tüketime Ünitesine Ait Veriler	70
Tablo 4. 7 Toplum İçin Çalışanlar Ünitesine Ait Veriler	72
Tablo 4. 8 Küresel Etkileşim Ünitesine Ait Veriler	75
Tablo 4. 9 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Üniteler	79
Tablo 4. 10 Biz ve Değerlerimiz Ünitesine Ait Veriler	80
Tablo 4. 11 Tarihe Yolculuk Ünitesine Ait Veriler	88
Tablo 4. 12 Yeryüzünde Yaşam Ünitesine Ait Veriler	96
Tablo 4. 13 Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Ünitesine Ait Veriler	97
Tablo 4. 14 Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Ünitesine Ait Veriler	99
Tablo 4. 15 Yönetime Katılıyorum Ünitesine Ait Veriler	100
Tablo 4. 16 Uluslararası İlişkilerimiz Ünitesine Ait Veriler	106
Tablo 4. 17 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki üniteler	111
Tablo 4. 18 Birey ve Toplum Ünitesine Ait Veriler	112
Tablo 4. 19 Kültür ve Miras Ünitesine Ait Veriler	114
Tablo 4. 20 Yerler ve Çevreler Ünitesine Ait Veriler	120
Tablo 4. 21 Bilim, Teknoloji ve Toplum Ünitesine Ait Veriler	123
Tablo 4. 22 Üretim, Dağıtım ve Tüketim Ünitesine Ait Veriler	126
Tablo 4. 23 Etkin Vatandaşlık Ünitesine Ait Veriler	130
Tablo 4. 24 Küresel Bağlantılar Ünitesine Ait Veriler	135
Tablo 4. 25 Çokkültürlülük Tanımına Öğretmen Görüşleri	141
Tablo 4. 26 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Farklılıklarına Yönelik Öğretmen Görüşleri	143
Tablo 4. 27 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal sınıf Ayrımına Yönelik Öğretmen Görüşleri	146
Tablo 4. 28 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Etnik Kimliğe Dayalı Ayrımcılığı Önlemeye Yönelik Öğretmen Görüşleri	147

Tablo 4. 29 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yetenek ve Yetersizliklerin Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri	151
Tablo 4. 30 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Dinsel Farklılıkların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	153
Tablo 4. 31 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsel Farklılıkların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	155
Tablo 4. 32 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Irksal Grupların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	157
Tablo 4. 33 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Dilsel Farklılıkların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	160
Tablo 4. 34 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğün Yer Alma Durumu İle İlgili Öğrenme Alanı ve Temalara Yönelik Öğretmen Görüşleri	162
Tablo 4. 35 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrencilerin Farklı Kültürleri Anlama ve Farklı Kültürlere Değer Verme Becerilerinin Gelişimine Yönelik Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	164
Tablo 4. 36 Çokkültürlülük Bağlamında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüş ve Önerilere Yönelik Öğretmen Görüşleri	166

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 2. 1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları	41
Görsel 3. 1 Çeşitlilik Değişkenlerinin Kesişimi	51
Görsel 4. 1 Nijerya'da Bir Mülteci Kampı Sayfa 29	60
Görsel 4. 2 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 13	60
Görsel 4. 3 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 25	60
Görsel 4. 4 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 25	61
Görsel 4. 5 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 12	61
Görsel 4. 6 Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu sayfa 16	62
Görsel 4. 7 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 19	62
Görsel 4. 8 Çocuk İşçi Sayfa	62
Görsel 4. 9 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 33	63
Görsel 4. 10 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 54	64
Görsel 4. 11 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 58	64
Görsel 4. 12 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59	65
Görsel 4. 13 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 60	65
Görsel 4. 14 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 50	65
Görsel 4. 15 İstanbul Süleymaniye Camisi	66
Görsel 4. 16 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 52	66
Görsel 4. 17 Mezopotamya Duvar Panosu	67
Görsel 4. 18 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 57	67
Görsel 4. 19 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 99	69
Görsel 4. 20 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 97	69
Görsel 4. 21 Bilim insanları (Newton, Edison, Bruno, İbn-i Sina, Gözde OKUMUŞ)	69
Görsel 4. 22 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 136	70
Görsel 4. 23 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 139	71
Görsel 4. 24 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 139	71
Görsel 4. 25 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 118, Sayfa 119, Sayfa 125, Sayfa 125	71
Görsel 4. 26 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 162	72
Görsel 4. 27 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 163	73
Görsel 4. 28 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 164	73
Görsel 4. 29 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 164	73
Görsel 4. 30 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa Sayfa 153	74
Görsel 4. 31 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa Sayfa 153	74
Görsel 4. 32 Yetenek ve Yetersizlikler	74
Görsel 4. 33 Belediye Başkanı Sayfa 156, Kaymakam Sayfa 156, Belediye Başkanı Sayfa 157, Muhtar Sayfa 158	74
Görsel 4. 34 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 171	76
Görsel 4. 35 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 172	76

Görsel 4. 36	5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 177	76
Görsel 4. 37	5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 178	77
Görsel 4. 38	5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 177	77
Görsel 4. 39	Meis Adası, Yunanistan	78
Görsel 4. 40	Kolombiya’da Dansçıları İzleyen Turistler	78
Görsel 4. 41	5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 179	78
Görsel 4. 42	5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 188	79
Görsel 4. 43	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 17	80
Görsel 4. 44	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 22	81
Görsel 4. 45	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 32	81
Görsel 4. 46	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 17	81
Görsel 4. 47	Çiçek Bahçesi	82
Görsel 4. 48	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 45	82
Görsel 4. 49	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 20	83
Görsel 4. 50	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 20	83
Görsel 4. 51	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 20, 21	83
Görsel 4. 52	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 29	84
Görsel 4. 53	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 30	84
Görsel 4. 54	Otuzimli Çocuk.....	85
Görsel 4. 55	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 19	85
Görsel 4. 56	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 24.....	85
Görsel 4. 57	Habib-i Neccar Camisi-Hatay.....	85
Görsel 4. 58	Kilise-Hatay	86
Görsel 4. 59	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 31	86
Görsel 4. 60	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 43	86
Görsel 4. 61	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 27	86
Görsel 4. 62	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 36	87
Görsel 4. 63	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 44	87
Görsel 4. 64	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 15	87
Görsel 4. 65	Kadın Vatman	87
Görsel 4. 66	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 48	89
Görsel 4. 67	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 50	89
Görsel 4. 68	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 65	89
Görsel 4. 69	Konargöçer Çadırları	89
Görsel 4. 70	Çin Seddi	90
Görsel 4. 71	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 102	90
Görsel 4. 72	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 56	90
Görsel 4. 73	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 61	91
Görsel 4. 74	Orhun Abideleri ve Kök Türk Alfabeti-Moğolistan.....	91
Görsel 4. 75	Uygur Alfabetiyle Yazılmış Bir Metin.....	91
Görsel 4. 76	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59	92
Görsel 4. 77	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 61	92

Görsel 4. 78 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 66	92
Görsel 4. 79 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 67	93
Görsel 4. 80 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 89	93
Görsel 4. 81 Kutsal Kitabımız Kur'an-ı Kerim ve Kâbe-Mekke	93
Görsel 4. 82 Miryokefalon Savaşı Temsilî Tablo.....	94
Görsel 4. 83 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59	94
Görsel 4. 84 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 100	94
Görsel 4. 85 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 60	94
Görsel 4. 86 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 68	95
Görsel 4. 87 Kurultay Temsilî Resim.....	95
Görsel 4. 88 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59	95
Görsel 4. 89 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 127	96
Görsel 4. 90 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 128	96
Görsel 4. 91 İglo ve Kutuplarda Ulaşım.....	97
Görsel 4. 92 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 141	98
Görsel 4. 93 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 142	98
Görsel 4. 94 Millî Füzeler.....	98
Görsel 4. 95 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 157	98
Görsel 4. 96 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 182	99
Görsel 4. 97 Meslek Gruplarından Örnekler	99
Görsel 4. 98 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa Sayfa 183	100
Görsel 4. 99 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 195	101
Görsel 4. 100 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 199	101
Görsel 4. 101 Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları-Ankara	101
Görsel 4. 102 Halk sokaklara çıkıp darbecilere göğsünü siper etti.	102
Görsel 4. 103 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 226	102
Görsel 4. 104 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 213	102
Görsel 4. 105 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 195	103
Görsel 4. 106 Teokrasi Yönetiminin Uygulandığı Vatikan.....	103
Görsel 4. 107 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 209	103
Görsel 4. 108 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 217	103
Görsel 4. 109 Kara Fatma (Fatma Seher Erden)	104
Görsel 4. 110 Mustafa Kemal Atatürk Kadınlarla Birlikte Karadeniz Vapuru'nda	104
Görsel 4. 111 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 224	104
Görsel 4. 112 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 194	105
Görsel 4. 113 Tarlada Çalışan İşçiler	105
Görsel 4. 114 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 208	105
Görsel 4. 115 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 231	107
Görsel 4. 116 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 232	107
Görsel 4. 117 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 235	108
Görsel 4. 118 Türkiye'nin Yardım Faaliyetleri	108
Görsel 4. 119 Mülteci Kampı-Kilis	108

Görsel 4. 120	Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar.....	109
Görsel 4. 121	121 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 257	109
Görsel 4. 122	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 232	110
Görsel 4. 123	Hazır Yemek	110
Görsel 4. 124	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 255	110
Görsel 4. 125	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 243	111
Görsel 4. 126	İİT İstanbul Zirvesi 2017	111
Görsel 4. 127	6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 256	111
Görsel 4. 128	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 18	112
Görsel 4. 129	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 22	113
Görsel 4. 130	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 19	113
Görsel 4. 131	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 27	113
Görsel 4. 132	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 30	114
Görsel 4. 133	Günlük Hayat ve İletişim	114
Görsel 4. 134	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 42	115
Görsel 4. 135	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 57	116
Görsel 4. 136	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59	116
Görsel 4. 137	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 66	116
Görsel 4. 138	Konargöçer Türkmenler (Temsili).....	116
Görsel 4. 139	Fransız İhtilali (Temsili)	117
Görsel 4. 140	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 54	117
Görsel 4. 141	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 89	117
Görsel 4. 142	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 89	118
Görsel 4. 143	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 62	118
Görsel 4. 144	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 69	118
Görsel 4. 145	Fatih Camii, İstanbul	118
Görsel 4. 146	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 53	119
Görsel 4. 147	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 95	119
Görsel 4. 148	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 46	119
Görsel 4. 149	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 46	120
Görsel 4. 150	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 67	120
Görsel 4. 151	Orta Çağ Avrupası Burjuva Sınıfı (Temsili).....	120
Görsel 4. 152	Sicilya, İtalya	121
Görsel 4. 153	Yaşlı nüfus	122
Görsel 4. 154	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 115	122
Görsel 4. 155	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 120	123
Görsel 4. 156	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 102	123
Görsel 4. 157	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 134	124
Görsel 4. 158	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 134	124
Görsel 4. 159	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 141	124
Görsel 4. 160	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 127	124
Görsel 4. 161	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 134	125

Görsel 4. 162	Latin Alfabesi.....	125
Görsel 4. 163	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 139	125
Görsel 4. 164	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 149	125
Görsel 4. 165	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 150	126
Görsel 4. 166	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 155	126
Görsel 4. 167	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 160	127
Görsel 4. 168	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 175	127
Görsel 4. 169	Mete Han (Temsilî).....	127
Görsel 4. 170	Gelişmiş Kent, Şanghay, Çin	128
Görsel 4. 171	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 168	128
Görsel 4. 172	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 170	128
Görsel 4. 173	Fatih Camii, İstanbul.....	128
Görsel 4. 174	Meslek Lisesi- Giyim Kursu.....	129
Görsel 4. 175	Doktor-Mühendis-Röntgen Teknikeri-Öğretmen	129
Görsel 4. 176	Meslekler.....	129
Görsel 4. 177	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 160	130
Görsel 4. 178	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 192	130
Görsel 4. 179	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 196	131
Görsel 4. 180	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 196	131
Görsel 4. 181	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 199	131
Görsel 4. 182	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 211	131
Görsel 4. 183	Demokrasi Nöbeti	132
Görsel 4. 184	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 217	132
Görsel 4. 185	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 198	132
Görsel 4. 186	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 208	133
Görsel 4. 187	Yaşlılara Destek	133
Görsel 4. 188	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 207	133
Görsel 4. 189	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 200	134
Görsel 4. 190	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 204	134
Görsel 4. 191	Kurultay (Temsilî)	134
Görsel 4. 192	Atatürk ve Türk Kadınları.....	134
Görsel 4. 193	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 196	135
Görsel 4. 194	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 209	135
Görsel 4. 195	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 220	137
Görsel 4. 196	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 224	137
Görsel 4. 197	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 227	137
Görsel 4. 198	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 225	138
Görsel 4. 199	Farklı Milletlerden İnsanlar	138
Görsel 4. 200	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 239	138
Görsel 4. 201	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 222	139
Görsel 4. 202	Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi.....	139
Görsel 4. 203	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 222	139

Görsel 4. 204	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 229	139
Görsel 4. 205	İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 1969	140
Görsel 4. 206	İslam İşbirliği Teşkilatı Toplantısı, 2016.....	140
Görsel 4. 207	7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 230	140

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÖĞRETMENLERİN DERS KİTAPLARINDAKİ ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

ÖZET

Bu araştırma 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin mevcut durumunu ortaya çıkarmayı ve İstanbul ili Beyoğlu ve Şişli ilçelerinde devlet ve azınlık okullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğe ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesinde doküman analizi, öğretmen görüşlerinin incelenmesinde betimsel analizi yapılmıştır. Araştırmada 2021-2022 yılında MEB yayınlarına ait 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ili Beyoğlu ilçesi ve Şişli ilçelerinde resmi ve azınlık okullarında görev yapan 14 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada ilk olarak ders kitapları alanyazına dayalı olarak belirlenen çokkültürlük öğeleri açısından incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz kullanılarak sistematik hale getirilmiştir. Araştırmanın diğer aşamasında devlet ve azınlık okullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Öğretmenlerin vermiş oldukları yanıtlar ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş daha sonra yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilen yanıtlar betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin yer aldığı fakat belirli ünitelerde bu öğelerin yoğun olduğu görülmüştür. Sosyal bilgiler ders kitaplarında belirli kimliklere, dinlere veya ırksal gruplara vurguların olduğu, farklılıkların sosyal bilgiler ders kitaplarında yeterince yer almadığı söylenebilir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilişkili görülen bazı öğelerde farklı kültürlere yönelik olumsuz bir bakış açısının olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin tamamına yakını, sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelere yeteri kadar yer verilmediğini ve sosyal bilgiler ders kitaplarının farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlere değer verme açısından yetersiz olduğunu ifade etmektedirler. Sosyal bilgiler dersinin ve kitaplarının farklılık taşıyan tüm öğrencilerin öğrenme sürecine katkı sağlayabilmesi için ders kitaplarında kullanılan metin, görsel ve soruların çokkültürlü eğitime katkı verecek şekilde gözden geçirilip değiştirilmesi öğrencilerin kendi kültürlerini öğrenmelerine katkı sağlayabilir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü eğitim ile ilgili yapılacak düzenlemelerde öğretmen görüşlerine başvurulabilir.

Anahtar sözcükler: çokkültürlük, ders kitapları, sosyal bilgiler öğretmenleri

MULTICULTURALISM IN SOCIAL STUDIES TEXT BOOKS AND TEACHERS' VIEWS ON MULTICULTURALISM IN TEXT BOOKS

ABSTRACT

This study aimed to reveal the present condition of multicultural elements in grade 5, 6 and 7 social studies text books and the views of social studies teachers who carried out a duty in public and minority schools in İstanbul province Beyoğlu and Şişli districts on multiculturalism in social studies text books. The researchers performed document analysis, and descriptive and content analysis in reviewing social studies text books and teachers' views. In the study, the researchers reviewed grade 5, 6 and 7 social studies text books by MEB Publications between 2021 and 2022. The working group of the study comprised 14 teachers who carried out a duty in public and minority schools in İstanbul province Beyoğlu and Şişli districts. In the study, the researchers initially reviewed the text books in terms of multiculturalism elements which were specified based on the literature. The researchers systematized the data acquired via descriptive analysis. In the other stage of the study, the researchers conducted face-to-face interviews with the social studies teachers who carried out a duty in public and minority schools on the basis of a semi-structured interview form. The researchers recorded the teachers' answers on a tape recorder and then transcribed them. They interpreted the answers transcribed using descriptive analysis technic.

As a result of the study, the researchers found that grade 5, 6 and 7 social studies text books included multicultural elements. However, these elements were intense in specific units. It is possible to say that social studies text books stressed specific identities, religions or racial groups. However, these books never mentioned certain differences. The researchers found that social studies text books had a negative perspective on different cultures in specific elements that seemed to be related with multiculturalism. The social studies teachers who took part in the study stated that social studies text books did not include multicultural elements adequately and these books remained incapable in understanding and appreciating different cultures. It is possible to say that in order for social studies lesson and text books to contribute to the learning process of all students with differences, there is a need for specific novelties. Reviewing and changing the texts, images and questions used in text books in such a way to contribute to multicultural education may enable students to know their own cultures. Teachers' views can be utilized in arrangements to be made concerning multicultural education in social studies text books.

Keywords: Multiculturalism, text books, social studies teachers

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

İlk medeniyetlerden itibaren dünyanın bazı coğrafi bölgeleri farklı kimlik, dil, inanış ve düşünceye sahip insanların karşılaştıkları noktalar olmuştur. Bu bölgeler akarsu çevreleri, iklimin uygun olduğu yerler, verimli topraklar, göç ve ticaret yollarının geçtiği yerler olarak sayılabilir. Tarih boyunca farklı kültürden insanların karşılaştıkları alanlar kültürel etkileşimi de peşinde getirmiştir. Kültürel etkileşimin yoğun olduğu bölgelere Nil nehri civarı yani Mısır, Mezopotamya ve Anadolu toprakları örnek olarak gösterilebilir.

Anadolu geçmiş dönemlerde ve halen farklı inanışlara, farklı dillere, farklı ırklara ve farklı kültürlere sahip insanların bir arada yaşadığı bir bölge olmuştur. Anadolu’da bulunan ilkyazı örnekleri Hitit medeniyeti hâkimiyet bölgesinde yer alan Kültepe’de çıkarılmıştır ve bu tabletler Asurca yazılmıştır (Yiğit, 2005). İlk çağ dönemine ait bölgede bulunan tarihi kalıntılar da bölgede çok kültürlü bir ortamın olduğunu desteklemektedir.

Anadolu ilk çağda olduğu gibi Orta çağda da geçişlerin, göçlerin önemli bir merkezi olmuştur. Bu dönemde Orta Asya’dan kalıcı Türk göçleri başlamış ve bölgede etnik zenginlik artmıştır. Selçuklu devleti ve Osmanlı devleti döneminde de bölgedeki kültürel zenginlik artmaya devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul’da yaşayan Ortodoks ve Latin Katoliklere dini konularda özgürlükler sağlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Fransa’ya verilen kapitülasyonlar daha sonraki dönemlerde diğer Avrupalı devletlere verilmiştir. Kapitülasyonların etkisi ile 1583’te Osmanlı devletinde ilk azınlık okulu açılmıştır. 28 Şubat 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanından sonra Rumeli’de ve Anadolu’nun farklı bölgelerinde azınlık okulları kurulmuş ve kendi planladıkları eğitimleri uygulamışlardır (Esenkal, 2007). Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşu ve sonrasında da gerek mübadele göçleri gerek mülteci göçleri ile bölgedeki kültürel zenginlik artmaya devam etmiştir. Özellikle

bölgedeki savaşlar, terör olayları vb. olaylar Türkiye Cumhuriyeti devletine olan göçleri artırmıştır.

Aynı zamanda bilim, teknoloji, sanayi ve iletişim gibi alanlarda yaşanan hızlı gelişmeler hem ülke içinde farklı kültürleri hem de dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan kültürleri tanıma fırsatı sağlamıştır. Küreselleşme olgusu ve sosyal medyanın da etkisi ile dünyanın uzak noktasındaki bir kültür farklı ülkelerde yayılma imkânı bulmuştur. Bu nedenlerle ülkeler eğitim politikalarını çokkültürlü yapıya bağlı olarak şekillendirme ihtiyacı duymaya başlamıştır.

Ders kitapları eğitim-öğretimin önemli öğelerinden biridir. Ders kitaplarının içeriği içeriğin nasıl verildiği ve öğrencilerin bireysel kullanımına uygunluğu önemlidir. Her öğrenci için veya her okul için ayrı kitap basılmamaktadır. Öğrencilerin farklı kültürlerden geldikleri düşünüldüğünde ders kitaplarının öğrencilerin kültürlerini fark etme, yaşatma, gelecek nesillere aktarma, farklı kültürleri bir arada tutma gibi amaçları gerçekleştirmede önemi ortaya çıkmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında haftalık çizelgelerde yer alan derslerin öğretim programlarına göre hazırlanmış ve Talim Terbiye Kurulu tarafından incelenip ders kitabı olarak uygun bulunmuş kitaplara ders kitabı denir (MEB, 2019). Ders kitapları 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitapları da diğer derslerde olduğu gibi temel kaynak olarak ele alınmaktadır. Ders kitaplarının içeriği ve yapısı ile ilgili ölçütleri Talim Terbiye Kurulu belirlemektedir. Sosyal Bilgiler dersi etkin vatandaş yetiştirme ve kültür aktarımını sağlayan bir ders olarak görülmektedir. Programda Sosyal Bilgiler dersinin kültür aktarımını sağlayan bir ders olarak görülmesinde Sosyal Bilgiler öğretim programındaki öğrenme alanları ve kazanımlar etkili olmuştur. Kültür ve miras öğrenme alanı ile küresel bağlantılar öğrenme alanı kültür aktarımına yöneliktir. Bu öğrenme alanlarında kültürel mirasa duyarlılık değeri ele alınmıştır.

Eğitim teknolojileri alanında sanayi inkılabı, bilgisayarın icadı ve internetin gündelik yaşama girmesiyle birlikte hızlı gelişmeler olmuştur. Ders kitaplarına duyulan ihtiyaç azalmış gibi görülmekle birlikte Doğan ve Torun'un (2018) yılında yaptıkları araştırma sonucunda öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarını öğretmenden sonra en güvenilir kaynak olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Aynı araştırmada 5. Sınıf öğrencileri Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin bireysel kullanıma uygun

olmadığını ifade etmiştir. Ders kitaplarının önemini koruyabilmesi için öğrenci ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekmektedir. (araştırma sonucu olduğu için değiştirilmedi)

Polat ve Güler (2020) 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programını ve 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının kazanımlarını çokkültürlülük açısından incelemişlerdir. Bu çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında çokkültürlülük ile ilgili kazanımlara 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programına göre daha çok yer verildiğini ifade etmişlerdir. Beldağ ve Teymur (2018) 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında çokkültürlü eğitimi inceledikleri çalışmada programda yer alan 131 kazanımın 22'sinin çokkültürlü eğitimle ilişkili olduğunu açıklamışlardır. Ulukaya Öteleş (2018) 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programına çokkültürlü eğitimin yansımaları çalışmasında 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programına çokkültürlü eğitimin yansıdığını ifade etmekle birlikte 2005 öğretim programında çokkültürlü eğitime amaç, kazanım ve beceri boyutunda daha çok yer verildiğini söylemişlerdir. Aslan (2016) öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik görüşlerini araştırmıştır. Bu araştırmada öğretmenlerin çokkültürlü eğitimle ilgili yeterli bilgilerinin olmadıkları görülmüştür. Keskin ve Yaman (2014) ilköğretim Sosyal Bilgiler programı ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü eğitim adlı çalışmada çokkültürlü eğitime ders kitaplarının daha çok etkinlikler bölümünde yer verildiğini ifade etmiştir.

Çokkültürlüğün ders kitaplarına yansımaları ve ele alınış şekli öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamaları açısından dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çokkültürlü öğelerin öğrenme alanlarına; okuma parçalarına, görsel öğelere ve etkinliklere nasıl yerleştirildiği veya yerleştirilip yerleştirilmediği önemlidir. Okuma parçalarında ve diğer bölümlerde farklı kültürlere bakış açısı öğrencileri etkilemektedir. Ders kitaplarının içeriğinin algılanması ve anlaşılmasında öğretmenler etkili olabilmektedir. Öğretmenlerin ders kitaplarındaki içeriğe yönelik tutumları da bu içeriğin öğrenciye aktarılması üzerinde etkisinin olduğu görülebilir.

Öğretmen adayları üniversite eğitiminde benzer dersleri alarak mezun olmaktadır. Aynı bölgedeki veya yerleşim yerindeki okullara, okul türü dikkate alınarak aynı ders kitapları gönderilmektedir. Öğretmenlerin ders kitaplarına bakış açıları ve ders kitaplarını yorumlamaları da farklılıklar ortaya çıkarabilir. Öğretmenlerin Sosyal

Bilgiler ders kitaplarındaki çokkültürlü öğeleri algılamaları ve ders kitaplarındaki çokkültürlülük ile ilgili görüşleri de çokkültürlü eğitim açısından önemlidir.

Bu bilgiler ve öngörüler çerçevesinde sosyal bilgiler ders kitaplarının çokkültürlü öğeler açısından incelenmesi ve öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerle ilgili görüşlerinin alınması önem taşımaktadır. Bu çalışma ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğün yer almasına katkıda bulunma amaçlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde önerilen 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğe ilişkin mevcut durum ve İstanbul ili Beyoğlu ve Şişli ilçelerinde devlet ve azınlık okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğe yönelik görüşlerini ortaya koymaktır.

1.3. Alt Problemler

Araştırmanın amacı ve problemi kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük nasıl yer almaktadır?
2. Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük nasıl yer almaktadır?
3. Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük nasıl yer almaktadır?
4. Resmi okullarda çalışan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında çokkültürlülüğe ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Azınlık okullarında çalışan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında çokkültürlülüğe ilişkin görüşleri nelerdir?

1.4 Çalışmanın Önemi

21. yüzyılda iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kültürler arası etkileşimi artırmıştır. İmparatorluklar yıkılıp üniter yapıda devletler kurulmasına karşın farklı kültürden insanlar aynı çatı altında yaşamaya devam etmiştir. Savaşlar, doğal afetler, siyasi baskılar, ekonomik etkenler gibi sebeplerle insanlar kendi doğdukları bölgeden ayrılıp kültürlerini farklı coğrafyalara göçlerle taşımaktadırlar. Demokrasi ve insan haklarında yaşanan gelişmeler çokkültürlülük kavramını eğitimde daha çok

vurgulanması ile insanlar kendi kültürlerini farklı coğrafyalarda yaşatma imkânı yakalamıştır. Sosyal Bilgiler dersi sosyoloji, antropoloji ve arkeoloji gibi alanları barındırmasından dolayı bir kültür dersi olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle de çokkültürlü eğitimin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde verilebileceği ifade edilmektedir. Çokkültürlü eğitimin nasıl verildiğini tespit edebilmek için öğretim programlarının, ders kitaplarının incelenmesi, öğretmen ve öğrenci görüşlerinin alınması yolu izlenebilir. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında çokkültürlülük ile ilgili araştırmaların daha çok öğretmenlerin çokkültürlülüğe yönelik algı, tutum ve yeterlilikleri başlıklı araştırmalar olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmalardan Ünlü ve Örtten (2009) Çok kültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri, Başarır, sarı ve çetin (2014) öğretmenlerin çok kültürlü eğitim algılarının incelenmesi, Başbay ve Bektaş (2009) Çokkültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlikleri, Çalışkan ve Gençer (2016) Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime İlişkin Tutum Düzeylerinin İncelenmesi gibi çalışmalar dikkat çekmektedir.

Bu araştırmanın amaçlarından biri çokkültürlü yapıya sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinde 2018 yılında öğretim programlarında yapılan değişikliklerle çokkültürlü eğitimin ders kitaplarına nasıl yansıtıldığıdır. Yapılan bu değişikliklerle hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programında temel beceri ve değerler bölümünde çokkültürlü eğitime fırsat tanıyacak zemin oluşturulmuştur. Bu beceri ve değerler Sosyal Bilgiler ders kitaplarına nasıl yansımıştır. Sosyal Bilgiler ders kitapları öğrencilerin temel ders materyallerinden biri olduğu düşünüldüğünde ders kitaplarının çokkültürlülük açısından ele alınıp incelenmesi öğrenci ve öğretmenlere katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Araştırmanın diğer amacı ise öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelere yönelik görüşleridir. Çokkültürlü öğelerin ders kitaplarında yer alma durumunu ortaya çıkarmada yardımcı olacak kişilerden biri de öğretmenlerdir. Öğretmenler eğitim-öğretim dönemi boyunca ders materyali olarak ders kitaplarını kullanabilmektedirler. Ders kitaplarının içeriğine hâkim olan öğretmenler çokkültürlülüğün ders kitaplarına ne kadar yansıtıldığını anlamada yardımcı olabilirler. Öğretmenlerin ders kitaplarındaki çokkültürlülüğe yönelik farkındalıkları çokkültürlü eğitimin öğrenciye yansımada önemli olacaktır.

1.5 Varsayımlar (sayıtlar)

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerle ilgili gerçek duygu ve görüşlerini samimi bir şekilde ifade ettikleri varsayılmaktadır.

1.6 Tanımlar

Çokkültürlü eğitim: Her türlü ayrımcılığa meydan okuyan, sınıfta öğretim ve kişilerarası ilişkilere nüfuz eden ve sosyal adaletin demokratik ilkelerini ilerleten tüm öğrenciler için kapsamlı okul reformu ve temel eğitim (Gay, 1994).

Ders kitapları: Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kullanılması uygun görülen yazılı ders kitapları

Öğretmenler: Bu çalışmada resmi okullarda ve azınlık okullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Çokkültürlülük kavramı

Çokkültürlülük kavramı dünyada ve Türkiye’de farklı alanlarda çalışılan bir konudur. Bu alanlardan biri de eğitimidir. Kymlicka (2012) çokkültürlülüğün tarihsel bir temele oturması gerektiğini vurgulayarak çokkültürlülüğü insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Kymlicka (2012) farklı dönemlerde yaşamış imparatorluklar içerisindeki farklı kültürden insanların bir arada yaşamanın bir yolunu bulduğunu söylemiştir. Osmanlı imparatorluğu ve farklı imparatorluklar bunu başarmıştır. Osmanlı imparatorluğunda farklı kültürlerin bir arada yaşamasını istimalet (hoşgörü) politikası sağlamıştır. Bu politikayı İnalçık (2017, s. 12-13) Aşıkpaşazade’den “Osman Bey Germiyan bölgesinden gelen yağmalara karşı Hristiyan halkı koruma görevini üzerine almıştır. Fethedilen bölgelerde yerli Hristiyan halkı, köylü ve şehirliyi istimalet ile yerlerinde bırakmıştır. “İstimalet hoşgörü ile kendi tarafına çekmedir” şeklinde ifade etmektedir.

Çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitimin yakın bir dönemde tartışılmaya başlanmasına karşın Kymlicka (2012) gibi araştırmacılar çokkültürlülüğün derin bir geçmişse sahip olduğunu belirtmiştir. Çelik (2008) ise bu durumu şu şekilde açıklamıştır; çokkültürlülük yeni bir kavram olmasına karşın çokkültürlülük durumu yeni değildir. Tarihin geçmiş dönemlerinde kültürler birbirinden tamamen kopuk değildir. İnsanlar geçmiş dönemlerde de etkileşim içinde olmuşlardır. İnsanlık tarihi sürekli etkileşimin olduğu, kültürlerin temas içinde oldukları, alışveriş yaptıkları, zaman zaman çarpıştıkları, birbirlerini etkiledikleri dönemler yaşamıştır.

Çokkültürlülük, ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, toplumsal sınıf, eğitim, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutların sitemin bir parçası olarak farkına varılıp bir arada yaşamasıdır (APA, 2002). APA’nın yapmış olduğu tanımdaki boyutları referans alarak tanımlama yapan araştırmacılar olmuştur. Çokkültürlülük terimini açıklarken Ramsey (2018, s.9) ırk, ekonomik sınıf, kültür, dil, toplumsal cinsiyet, cinsel kimlikler ve yönelimler, yeterlilikler ve yetersizlikler gibi

konulara yer verdiğini ifade etmiştir. Çokkültürlülüğü toplumda yer alan politik ve ekonomik yapıların eleştirel değerlendirmesi ve toplumsal adalet hareketinin içinde yer almak anlamına geldiği şeklinde açıklamıştır (Ramsey, 2018, s.9)

Çokkültürlülük ile ilgili daha genel tanımlamalar da yapılmıştır. Bu bağlamda (Aydın, 2013, s. 3) farklı biçimleri olsa da geçmişte yaşanan asimilasyonlara karşı bir seçenek ve çeşitli kültürlerin varlığını kabul etme olarak tanımlamaktadır. Yazıcı (2015) çokkültürlülüğü toplum içinde birden fazla ırkın, dinsel mezhepsel unsurun, politik görüşün ve cinsel kimliğe ait kültürün olması şeklinde ifade etmiştir. Aynı inanış ve aynı ırktan gelenlerin de çok kültürlü olabileceğine yönelik tanımlar da yapılmıştır. Polat (2013) aynı dine inanan ve aynı ırktan olan insanlar homojen gibi görünse de cinsiyet, cinsel yönelim, engelli olup olmama, ekonomik düzey gibi farklılıkları taşıdıkları için çokkültürlüdür olarak tanımlamıştır. Kaya (2007) çokkültürlülüğün modern toplumlarda kültürel farklılıkları içine alma onlara eşit statüde kabul etme olarak görüldüğünü dolayısıyla kültürel farklılıklara sahip toplulukların asimile edilmeden ortama uyum sağlaması olarak açıklamaktadır.

Çokkültürlülüğe yönelik metaforlar üzerinden de tanımlamalar yapılmıştır. Cırık (2008) ise kültür üzerinden bir tanımlama getirerek farklı kültürlerin oluşturduğu birlikteliği ebru sanatına benzeterek farklı kültürlerin iç içe olup kendi özgün yapılarını koruduğu bir bütün olarak ele almıştır. Başbay ve Bektaş (2009) aynı coğrafyada yaşayan kültürleri mozağe benzetmiş ve bu kültürel zenginlik ve birlikteliğin çokkültürlülüğü ortaya çıkardığını söylemiştir.

2.2 Çokkültürlü Eğitim Kavramı

Eğitimin kültür aktarımında, kültürlenme, kültürel etkileşimde ve yeni gelişimlerin insanlar tarafından öğrenilmesinde etkili olmaktadır. Çokkültürlülük kavramı ilk olarak yetişkin eğitimde 1915 yılında Horace Kallen tarafından kullanılmıştır. Kallen (1915) çokkültürlülük kavramını insan hakları hareketine bağlı olarak ezilen veya dışlanan grupların müfredatta değişiklik istemesi sonucu ortaya çıktığına yer vermiştir (akt: Aydın, 2013, s. 6). 1960'ların sonu ve 1970'lerin başındaki Sivil Haklar Hareketi, eğitimi çeşitli gruplar için daha adil hale getirmek, ayrımcılığı kaldırmak, iki dilli eğitim sağlama, özel eğitim ihtiyacını karşılama, okulları öğrenciler için daha erişilebilir yer haline getirme gibi değişime yönelik bir reform hareketidir (Sleeter, Grant, 1987). Banks (1993a) çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitimin farklı tanımları

olduğunu vurgulamıştır. Eğitim sistemlerinde meydana getirdikleri değişiklikler, yenilikler ve farklı bakış açıları sağladığı için reform olarak nitelendirilmiştir. Gay (1994)'e göre çokkültürlü eğitimi bir fikir ve kavram, eğitim reformu ve süreç olarak tanımlamıştır. Okullar değer ve tutumların kazandırıldığı önemli ortamlardandır. Bu değer ve tutumlar demokratik bir toplumun gerekliliklerinin meydana getirilmesine katkı sağlar. Demokratik değer ve tutumlara sahip bireyler sosyal adaletin sağlanması için her türlü ayrımcılığın karşısında durur. Tüm öğrencilere eşit akademik başarı olanakları sağlayan fikir ve reform, bireylerin, grupların ve ulusların hayatlarını şekillendirmede etnik ve kültürel çeşitliliğin önemini, meşruiyetini ve canlılığını vurgulayan bir felsefe, temel değerler, prosedürel kurallar, müfredat, öğretim materyalleri, organizasyon yapısı ve yönetim politikaları dahil olmak üzere eğitim girişiminin tüm bileşenlerini kültürel çoğulculuğu yansıtacak şekilde değiştiren bir reform hareketidir. Sleeter (2018)'e göre toplumsal hareketlerden doğan çokkültürlü eğitim, bu çatışmadan güçlenerek hem geçmişe hem şimdiye ve hiç şüphesiz geleceğe yansıyan bir mücadele olarak, egemen toplumsal grupların denetimi sürdürme girişimleriyle de tanımlanabilir.

Çokkültürlü bir şekilde meydana getirilmiş ortak kültürü, geleceğe taşıyabilmenin en iyi yöntemi çokkültürlü özellikleri barındıran bir eğitim sistemi ile olabilir (Parekh, 2002). Eğitim sisteminin önemli parçalarından biri öğretim programlarıdır. Öğretim programlarının iyi bir şekilde yapılandırılması eğitim sistemine katkı sağlamaktadır. Öğretim programlarının yapılandırılması aşamasında ülkedeki farklı kültürlerin dikkate alınması önemli görülmektedir. Çokkültürlü eğitimle aşılanmış öğretim programları, akademik başarıyı artırır ve öğrencileri üretken vatandaşlar olarak rol almaya hazırlar (Gay, 2004). Öğretim programlarının çokkültürlü öğeleri kapsayacak şekilde yapılandırılması yeterli olamayabilir. Öğretim programında yapılan değişiklik ve geliştirmelerin okul ve sınıf ortamına yansıtılması gerekmektedir. Sınıf ortamının öğrencilerin farklılıklarını dikkate alınarak hazırlanması gerekmektedir. Öğrencilerin farklı kökenden olma, politik görüş farklılıkları, cinsiyet farklılıkları, dil farklılıkları gibi özelliklerini dikkate almak ve bunları tartışmaya açık olmak kültürel zenginliği olan bir eğitim ortamı oluşturmada etkilidir (Başbay ve Bektaş, 2009). Çokkültürlü eğitim, fırsat eşitliğinin ön koşulu olup, bireylerin kendi gelişimlerine katkı sağlama, farklı bakış açıları kazanmada inkâr edilemez etkisi olduğu söylenebilir (Cırık, 2018).

Çokkültürlü eğitim öğrenci odaklı bir bakış açısına sahip olduğundan çokkültürlü eğitimin amacı ve verilecek eğitim ülkeden ülkeye değişebilir. Her ülke çokkültürlü eğitim içeriğini kendi kültürel yapısına göre belirleyebilir. Çokkültürlü eğitim için kültürel empati yapabilen, iletişime açık, girişken, esnek ve duygularını kontrol edebilen bir kişiliğe sahip olmak gerekir (Polat, 2009).

Çokkültürlü eğitim için önemli eksiklik ve önyargılardan biri onu sadece etnik temelli görmektir. Çokkültürlü eğitimin kültür, din, cinsiyet farklılığı ve sosyal grup gibi farklı boyutları vardır (Coşkun, 2012). Polat (2013) çokkültürlü eğitimle ilgili yapılan farklı tanımların ortak yönlerine dikkat çekmiş ve tanım geliştirmiştir. Polat (2013)'e göre çokkültürlü eğitim tek tip insan yetiştirmeye ve tek tip kültür ortaya çıkarmaya karşı, kültürel değerlere saygı duyan, insanlara eşit gelişim olanağı tanıyan, kültürel çeşitliliğe hassas olan bütüncül bir eğitim politikası şeklinde açıklamıştır.

İnsanlar farklı bir kültürle karşılaştıklarında o farklılığa karşı olumsuz bakış açısı geliştirebilmektedir. Çokkültürü eğitimin doğru uygulanması ile kültürel şok durumu ve ön yargılar kırılabilir. Ülkeler müfredatlarında, eğitim ortamlarında çokkültürlü eğitime yönelik düzenlemeler yaparak kültürel farklılıklara ön yargı ile yaklaşmayı ortadan kaldırılabirler (Beldağ ve Teymur, 2018). Çağdaş yaklaşımlarda her öğrencinin bireysel olarak farklı olduğu kabul edilmekte ve bütün öğrencilerin tek bir yolla öğrenemeyeceği kabul edilmektedir. Öğrencilerin öğrenme ortamlarının cinsiyet, dil, kültür, inanç, ırk, politik görüş gibi geniş bir çerçevede ele alınmasını gerektirmektedir. Bu sebeplerden yola çıkarak ülkeler eğitim sistemlerine çokkültürlü eğitimi yansıtmışlardır (Akhan ve Yalçın, 2016).

İletişim ve ulaşım alanında yaşanan değişimlerin dünyanın farklı yerlerini tanımayı daha mümkün hale getirmesiyle kültürel etkileşim artırmıştır. Bu etkileşim geçmiş dönemlerde yaşanmamış bir kültürel çeşitliliğin bir arada olmasını mümkün kılmıştır. Bu kültürel çeşitlilik beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Çokkültürlü eğitim uygulamaları ile kültürel farklılıklara karşı oluşan ön yargı ve olumsuz tutumlar azaltılabilir (Ulukaya Öteleş, 2020).

Çokkültürlü eğitim dünyanın başka bölgelerinden bağımsız olarak yapılamaz. Çokkültürlü eğitimin hedeflerini ve çokkültürlü eğitim yaklaşımlarını irdelemeden eğitim sisteminde adaletsizlikleri, eşitsizlikleri ve ayrımcılık gerçeği olduğunu kabul etmek gerekir. Çocukları değerli gören, toplum bilgilerine ulaşabilmelerini, fark

yaratma potansiyellerini sağlayan ve akademik başarılarını ortaya çıkarmaya olanak tanıyan eğitim sistemlerine ihtiyaç vardır (Ramsey, 2018, s. 9). Çokkültürlü eğitim bir anlamda çokkültürlü politikanın eğitim alanına aktarılmasıdır. Kültürel farklılıkların okullarda, sınıf ortamında ve müfredatta kabul görmesi ile eşit haklar paydasında farklılıkların toplumla bütünleşmesini sağlayacak eğitsel uygulamalar yapılmasıdır (Yazıcı, 2015 s. 57).

Neito (1996, s. 44). çokkültürlü eğitimi tanımlarken 7 özellik üzerinde durmuştur. Bu özellikler şunlardır:

1. Çokkültürlü eğitim ırkçılığa karşı çıkar.
2. Çokkültürlü eğitim temel eğitimidir.
3. Çokkültürlü eğitim tüm öğrencileri kapsayan bir eğitimidir.
4. Çokkültürlü eğitim yaygındır.
5. Çokkültürlü eğitim sosyal adalet sağlayan bir eğitimidir.
6. Çokkültürlü eğitim bir süreçtir.
7. Çokkültürlü eğitim eleştirel bir eğitimidir.

Neito'nun (1996) bu özelliklerden yola çıkarak vurguladığı her madde aynı zamanda çokkültürlü eğitimi uygularken dikkat edilmesi gereken adımlardır. Çokkültürlü eğitimin sadece farklılık taşıyan öğrencilere yönelik olmadığını süreçte tüm öğrencilerin dikkate alınması gerektiğini belirtmesi çokkültürlü eğitimle ilgili yanlışları da açıklığa kavuşturabilir.

2.3 Çokkültürlü Eğitimin Amaçları

Çeşitli tartışmalar içinde ortaya çıkan çokkültürlü eğitimin belirli amaçları vardır. Bu amaçlar çokkültürlü eğitime bakış açısında meydana gelen farklılıklar gibi çokkültürlü eğitimin amaçlarına da yansımıştır. Araştırmacılar çokkültürlü eğitimin amaçlarını kendi bakış açılarıyla ele almış ve açıklamışlardır. Friedman, (2005; akt. Banks, 2013; 6) çokkültürlü eğitimin amaçlarını şu şekilde ifade etmiştir;

Çokkültürlü eğitimin kritik hedeflerinden biri, kişilerin farklı kültürlerin pencerelerinden bakarak kendilerini daha iyi tanımlarını ve anlamalarını sağlamaktır.

Başkalarını tanıma ve anlama devamında saygıyı getirir (Friedman, 2005; akt. Banks, 2013; 6).

Çokkültürlü eğitimin amaçlarından bir diğeri de öğrencilere dil, ırk ve kültür alanlarında seçenekler sunmaktır (Friedman, 2005; akt. Banks, 2013; 6).

Çokkültürlü eğitim bütün öğrencilere kendi ortamlarında bulunan tüm kültürler içerisinde farklı etnik kültürler iletişim kurmak için gerekli olan bilgi, beceri ve yaklaşımları kazandırmaktır (Friedman, 2005; akt. Banks, 2013; 6).

Çokkültürlü eğitim bir başka amacı da çeşitli etnik grupların sahip oldukları ırksal, fiziksel ve kültürel farklılıklarından dolayı yaşadıkları acıları ve çeşitli olumsuzlukları azaltmaktır (Friedman, 2005; akt. Banks, 2013; 6).

Çokkültürlü eğitimin diğeri bir amacı da küreselleşme sonucu yani dünyanın daha erişilebilir bir yer olması ile gelişmiş ülkeler ve şehirdeki öğrencilerle gelişmekte olan ülkelerdeki öğrencilerin mesleki anlamda rekabet edebilmelerini sağlayacak okuma, yazma ve matematik becerilerini kazanmalarını sağlamaktır (Friedman, 2005; akt. Banks, 2013; 6).

Çokkültürlü eğitim öğrencilerin kültürel farklılıklarını tanımlarını, farklı kültürlere karşı sınırlarını kaldırmalarına karşı yardımcı olmalıdır.

Banks'ın açıklamış olduğu amaçlar doğrultusunda çokkültürlü eğitimin kültürel empati yapabilme, farklılık taşıyan öğrencilere seçenekler sunma, öğrencilere temel bilgi ve becerileri kazandırma, farklılıkları nedeniyle geçmiş dönemlerde yaşanan olumsuzlukları gelecekte ortadan kaldırma, dezavantajlı grupların da kendilerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmayı hedefler.

Garcia, (2009;akt. Aydın, 2013, s. 10) ise çokkültürlü eğitimin hedeflerini şu şekilde açıklamıştır:

1. Bütün öğrenciler için kabullenici, başarı imkânı tanıyan ve güvende hissettikleri öğrenme ortamı oluşturmak,
2. Kültürel farklılığının bilincini oluşturmak,
3. Global konular ile ilgili farkındalık oluşturmak,
4. Farklı kültürlerle olan ilişkilerdeki farkındalığı artırmak,

5. Öğrencilere birden fazla tarihi pencereden bakabileceklerini öğretmek,
6. Eleştirel düşünmeyi sağlamak,
7. Öğrenciler arasında önyargı ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak

Garcia ise duyuşsal bakış açısı ile belirlediği amaçlarda öğrencilerin güvende hissetme, farklı kültürlere yönelik farkındalığa, dünya sorunlarına duyarlılığa, empati ve eleştirel düşünme becerilerine dikkat çekmiştir.

Ramsey (2018) çocuklar için çokkültürlü eğitimin amaçları belirlerken bu amaçları birer kural olarak görmek yerine öneri olabileceğini ifade etmiştir. Bu önerileri sistemli başlıklar altında şu şekilde toplamıştır:

Güçlü ve esnek kimlikler; güçlü ama esnek kimlikler çocukların yaşadıkları çevreyle ve toplumla etkileşim kurmasında sağlam bir zemin sağlar. Çocuklar güçlü ve esnek kimlikler sayesinde kendilerine odaklanmak yerine kendi ilgi alanlarını keşfeder, yaşadığı topluma ve daha büyük topluluklara nasıl katkı yapacağını düşünür, kararları ile ilgili gerçekçi bir bilinç kazanır (Ramsey, 2018).

Bağlanma duygusu; insanlar arasında cinsiyet, ırk, dil, din vb farklılıkların olması insanlar arasında sorunlar yaşanmasına yol açmadığını ve onları bir arada tutmada farklılıkların önemli olduğunu çocukların öğrenmesi önemlidir. Çocuklar yeni ve farklı bir insanla karşılaştıklarında içten ve rahat davranacaklardır. Kendi duygularını fark etme, empati yapma, diğer insanları anlama bağlanma duygusunu geliştirir (Ramsey, 2018).

Güven ve istikrar; kendine güvenen çocuklar problem çözme içinde bulundukları toplumda karşılaştıkları sorunları çözmede daha atılgan olurlar. Problemleri çözmeyi, sorunları aşmayı beyin fırtınası ile gerçekleştiren çocukların güvenleri artar. Güveni artan çocuklar kendi yaşadığı toplumda iş birliği ile sorunları aşmayı başarır. Kültürel çeşitliliği öğrenen çocuk bu zenginliğin nasıl korunacağını ve geliştirilebileceğini düşünür (Ramsey, 2018).

İyimserlik ve aktivizm; öğrenciler çeşitli etkinlikler ile birbirini yönetmek yerine birlikte yönetmeyi, zenginlikleri paylaşmayı ve dünyaya ilişkin görüşlerini geliştirebilirler. Öğrenciler toplumda yaşanan adaletsizlikleri, eşitsizlikleri fark edebildikleri sürece bu olumsuz durumlara karşı durabilirler. Öğrencileri harekete geçirmede, hayal etmelerini sağlamada öğretmenler etkili olmaktadır (Ramsey, 2018).

Toplumda uzlaşmacı, adaletli, paylaşımcı ve iyimser bir havanın oluşmasında öğrenciler etkili olabilmektedirler. Öğrencilerin meydana getirmiş olduğu bu iyimser havanın toplumsal hayata katkıları olacaktır.

Banks (1994) toplum, kurumları tüm vatandaşları içine alacak şekilde yeniden yapılandırarak kazanacağı çok şey var. Artık haklarından mahrum bırakılmış hisseden insanlar daha etkili ve üretken vatandaşlar olacak ve ulusun ana kurumlarına yeni bakış açıları eklenecektir. Kurumların kendileri daha sonra dönüştürülecek ve zenginleşecektir.

Kostova (2009) ise çokkültürlü eğitimin başlıca amaçlarını şu şekilde derlemiştir;

1. Öğrencileri çokkültürlü toplum içinde uyum sağlamaya ve birlikte yaşamaya hazırlamak. Hoş görü ortamı içerisinde kendini normal görenlerle farklı görenlerin bütünleşmesini sağlamaktır.
2. Göçler, politik gelişmeler, küreselleşme gibi durumlar sonucunda ülkeler ve dünya çapında yaşanan toplumsal ve kültürel farklılıkları algılamak ve tartışmak. Bir ülke içindeki çeşitlilikleri ve farklılıkları ortaya çıkarıp bunların uygarlığa katkı sağladığını görebilmektir.
3. İnsanların kendi özelliklerini görmesini sağlayarak ‘öteki’ler ile kendinin benzeşim kurmasını sağlayarak insanlar arasında benzerlikleri ve farklılıkları sağlıklı olarak anlayabilmek.
4. Farklılıklara karşı saygılı olmayı alışkanlık haline getirmede kendini geliştirmektir.
5. Sağlıklı iletişim kanalıyla çokkültürlü ortamda birlikte yaşama ve paylaşımcı olmayı deneyimleme fırsatı sağlar.
6. Farklı olarak görülen insanlara karşı sergilenen olumsuz tutumlardan ve önyargılardan kurtulabilmektir.
7. Kültürel farklılıkların olduğu ortamda yaşayan çocuklara duyarlılık, hoşgörü, saygı ve yardımlaşma gibi değerleri kazandırmak.
8. Farklılıklara yönelik empati yapma becerisini kazandırma.
9. Kendi kültürünün değerli olduğu bilerek diğer farklılık ve değerlerin de değerli olduğunu anlamak. Her kültürün ve değerlerin biricik olduğunu idrak etmektir.

Gay (1994) ise çokkültürlü eğitimin amaçlarına şu şekilde değinmiştir;

- İnsanların kültürel değerlerini ve tutumlarını anlatabilmesine olanak sağlamak, kültürel saygı ve hoşgörüyü artırmak
- İnsanların benliğini ve güvenlerini geliştirmesini sağlayıp kendiyle barışık olmasına katkı vermek
- Farklılıklara sahip topluluklar arasında iletişimi artırma
- Farklı kültürleri okuyup anlama becerisini geliştirmek
- İş birliğini içinde bireylerin çeşitli becerileri ve yeteneklerini artırmaktır.

Bu kuramcılarının yapmış oldukları tanımlamalarda çokkültürlü eğitimin amaçlarını açıklarken kültürel empati yapmayı önemli gördükleri söylenebilir. Öğrencilerin kendini güvenli bir ortamda hissetmeleri çokkültürlü eğitimin amacına ulaşmasında araştırmacılar tarafından gerekli görülmektedir. Aynı şekilde saygı, iletişim, küresel olaylara karşı farkındalık ve hoşgörü çokkültürlü eğitimin amacına ulaşabilmesinde araştırmacıların fikir birliğine vardığı ortak noktalardandır. Ramsey (2028) ise çokkültürlü eğitimin amaçlarını ifade ederken bunların bir ilke veya kural olarak görülmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ramsey toplumsal olarak çokkültürlü eğitimin amacına ulaşabilmesi için bireyi temel nokta alması gerektiğini ifade etmiştir. Ramsey'in belirlemiş olduğu amaçların bireyler içselleştirdiğinde bunun topluma yansımaları olacağını açıklamıştır. Ayrıca Ramsey çokkültürlü eğitimin amacına ulaşmasında öğretmenleri sürecin kritik bir parçası olarak görmektedir.

2.4 Çokkültürlü Eğitimin Boyutları

Banks (1993b) çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitimle ilgili alanyazının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmek için çokkültürlü eğitimi 5 boyutta ele almıştır. Bu boyutlar a) içerik entegrasyonu b) bilgiyi inşa süreci c) ön yargıları azaltma d) eşitlik pedagojisi e) güçlendirici okul kültürü olarak ifade etmiştir.

Bank (2014)'e göre çokkültürlü eğitim ırk, etnik köken, sınıf, cinsiyet, din, dil, cinsel yönelim ve din öğrencilerin öğrenme ve davranışları üzerinde etkilidir. Çokkültürlü eğitim, bu değişkenlerin tek başına veya etkileşimli olarak öğrenci davranışını nasıl etkilediğini inceler. Çokkültürlü eğitimciler, çokkültürlü öğelerin kesişimi terimini, bu değişkenlerin öğrencilerin davranışlarını etkilemek için etkileşime girme yollarını tanımlamak için kullanırlar. Öğretmenler, bir öğrencinin davranışını, yalnızca ırkını veya etnik kökenini bilerek kapsamlı bir şekilde anlayamazlar. Öğretmenler, ana dilini,

toplumsal sınıfını, etnik kimliğini ve öğrencinin etnik grubuyla ne ölçüde özdeşleştiğini de biliyorsa, öğrencinin davranışını ve davranışını daha iyi anlayacaktır. Görsel 3. 1 bu değişkenlerin öğrenci davranışını etkilemek için nasıl kesiştiğini ve etkileşime girdiğini göstermektedir.

2.4.1 İçerik Entegrasyonu

İçerik entegrasyonu öğretmenlerin kendi alanlarındaki veya kendi disiplinlerindeki kavramları, ilkeleri, genellemeleri, teorileri anlatmak için çeşitli kültürlerden, gruplardan ve farklı kültürlerden örnekleri kullanabilmeleriyle ilgilidir. Popüler araştırmalarda veya okullarda çokkültürlü eğitim öncelikli olarak içerik entegrasyonu olarak görülür.

İçeriğin çokkültürlü eğitimin tamamı olarak oluşmuş bir algı vardır. Bu içeriğin de Fen bilimleri veya matematik gibi dersler yerine Sosyal Bilgiler, sanat ve dil derslerinde verilebileceği öğretmenler arasında yaygın bir anlayış haline gelmiştir (Banks, 1993b). Banks (2014, s. 34-35) bu görüşü dar bir bakış açısı olarak gördüğünü ifade etmiştir ve bunun kaynağının öğretmenlerin biyoloji, matematik ve fizik gibi derslerle çokkültürlü eğitimin ilişkilendirilmeyeceğini düşünmeleri olarak ifade etmiştir. Öğrencilere aktarılan konular onların yaşantıları ile ne kadar ilgili olursa öğrenmeleri anlamlı hale gelecektir. Öğretmenlerin farklı kültürlerle karşı duyarlı olması öğrencilerin konuyu anlamaları açısından önemlidir (Demirdağ, 2020, s. 5). Gay (2004) öğretmenlerin çokkültürlü eğitimi neden uygulamadıklarını öğrenmeye çalıştığında öğretmenler “yapabilseydim yapardım”, “ama nasıl yapılır bilmiyorum” dediklerini ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenlerin öğretim programlarının zaten çok yoğun olduğu söylediklerini çokkültürlü eğitime yer açmak için öğretim programından ne çıkara bilirim şeklinde bakış açılarına sahip olduklarını söylemiştir.

Öğretmen adaylarının yansıtıcı uygulayıcılar olmaları ve kendi öğretim stillerini izlemek, değerlendirmek ve geliştirmek için gözlem yapmayı, deneysel ve analitik becerileri uygulamayı öğrenmeleri gerekir. Kendi kültürel bakış açıları, inançları ve davranışları hakkında bir farkındalık geliştirmeleri ve kendi kültürel bakış açılarının evrensel ve tek doğru bakış açısı olmadığına farkında olmaları gerekir (Chisholm, 1994). Programlardaki tarih dersleri, sanat dersleri ve dil dersleri çokkültürlü eğitimin yapılabilmesi için önemli görülmektedir. Fizik kimya, matematik gibi derslerde de

çokkültürlü eğitim farklı şekilde ele alınabilir (Kostova, 2009). Cırık (2008) ise çokkültürlü eğitim etkinliklerine okul öncesi dönemden başlayarak bütün kademelerde yer alabileceğini ifade ederek çokkültürlü eğitim için yeni temalar oluşturmak yerine programın tamamına yansıtılmasının doğru olacağını açıklamıştır.

2.4.2 Bilgiyi İnşa Süreci

Öğretmenlerin öğrencilerin bir disiplindeki bir alandaki kişilerin bakış açılarının bu disiplin içinde varılan sonuçları nasıl etkilediğini anlamalarına yardımcı olma boyutudur. Bu boyut, öğrencilerin kendileri için bilgi oluşturmayı öğrenip öğrenmediğiyle de ilgilenir (Banks, 1994). Öğretmenlerin öğrencilerin anlamalarına yardımcı olmak için kullandıkları yöntem, etkinlik ve soruların, bir disiplin içindeki örtük kültürel varsayımların, referans çerçevelerinin, perspektiflerin ve önyargıların bilginin oluşturuluş biçimlerini nasıl etkilediğini araştırmak ve belirlemektir (Banks,1995). Bilgi yapılandırma süreci sınıfta ortamına aktarıldığında, öğretmenler öğrencilerin bilginin nasıl oluşturulduğunu ve bireylerin ve grupların ırksal, etnik ve toplumsal sınıf farklılıklarından nasıl etkilendiğini anlamalarına yardımcı olur (Banks, 1993b). Çocuklar çelişkilerle dolu bir dünyada hayatlarını sürdürürler. Öğretmenler çocukların içinde bulundukları ortamı nasıl anlamlandırdıklarını fark ederse çocukların merak, araştırma isteği ve yapmak istediklerini nasıl hayata getirebileceği hakkında çocuklara yardımcı olabilirler (Ramsey, 2018, S. 23- 24). Öğretim ortamları düzenlenirken tüm öğrencilerin gelişimine katkı sağlayacak şekilde ve öğrencilerin yaşantılarını yansıtacak şekilde oluşturulması gerekmektedir (Başbay ve Bektaş, 2009). Çokkültürlü eğitim öğrenci merkezli bir eğitim olduğu için çokkültürlü eğitimin amacı ve niteliği ülkeler arasında farklılıklar taşıyabilir (Polat, 2009).

2.4.3 Önyargıyı Azaltma

Farklı ırklara ve etnik kökene sahip olanlara karşı daha olumlu bir tutum geliştirme önyargıyı azaltmada önemlidir. Önyargıyı azaltmak için farklı kökenlere ait özelliklerin öğretim materyallerine gerçeğe uygun şekilde yansıtılması gerekir (Banks, 2013, s. 37). Önyargı azaltma boyutu, öğrencilerin farklı gruplar hakkında olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olmak için yapılmalıdır (Banks,

1994). Çokkültürlü eğitim penceresinde farklı stratejiler kullanılarak farklı kültürden ve farklı ırklardan gelen öğrenciler işbirlikçi öğrenme ortamında farklı ırktan, farklı kökenden ve farklı kültürden gelen öğrenciler hakkında fikir sahibi olurlar. Böyle bir ortamda herkes birbirinden öğrenebileceği şeyler fark eder (Yazıcı, 2015, s. 61). Sosyal bilimciler 1960'lardan sonra çocuklardaki ırksal tutumların nasıl geliştiğini ve öğretmenlerin çocukların diğer ırksal gruplara karşı daha olumlu duygular kazanmalarına yardımcı olacak müdahaleler tasarlama yolları hakkında araştırma yaptılar (Banks, 1993a).

2.4.4 Eşitlik Pedagojisi

Eşitlik pedagojisinin ortaya çıkması öğretmenlerin farklı kültürden, farklı ırklardan, çeşitli toplumsal sınıflardan gelen öğrencilerin başarılarını ortaya çıkarmaları için kolaylaştırıcı özelliğe sahip metot, strateji, teknik gibi kullanmasıyla oluşur (Banks, 2013, s. 37). Öğretmenlerin farklı renkten ve düşük gelirli öğrencilerin başarılarını artırmak için daha etkili stratejiler geliştirmeye çalışmışlar ve değişiklikler yapmışlardır (Banks, 1993b). Bu konu başta etnik azınlıklar ve ekonomik açıdan dezavantajlı olanlar olmak üzere ulusun tüm çocukları ve gençleri için adil ve eşit eğitim fırsatları elde etmeyi hedeflemektedir. Okul ortamını, özellikle de öğretmen tutum ve öğrencilerin öğrenme beklentileri, öğrencilerin gruplandırılması ve öğretim stratejileri, okulun disiplin politikası, okul ve toplum ilişkileri ve sınıf iklimlerinde ifade edilen örtük müfredatı dönüştürmeye çalışır. Bu nedenle daha fazla eşitlik, birçok etnik azınlığın ve düşük gelirli öğrencinin okulda karşılaştığı sorunları tersine çevirmeye yardımcı olacak ve en yüksek akademik başarı standartlarına ulaşmalarını sağlayacaktır (Bennet, 2001).

2.4.5 Güçlendirici Okul Kültürü

Farklı ırk, sosyal yapı ve kültürden gelen öğrencilerin okul ikliminde eğitimde eşitlik ve yetki alma duygusunu yaşaması için okul kültürünün ve okul yapısının gözden geçirilmesi gerekir. Çokkültürlü eğitimin bu boyutu, okulu bir değişim birimi olarak algılamayı ve okul ortamında yapısal değişiklikler yapmayı içerir. Tüm gruplar için adil olacak değerlendirme tekniklerini benimsemek, izlemeyi ortadan kaldırmak ve tüm öğrencilerin öğrenebileceği inancını öğretmenlerde oluşturmak, güçlendirici, geliştirici bir okul kültürü ve sosyal yapı oluşturmak isteyen okullar için önemli hedeflerdir (Banks, 1993a). Öğretmenler okulda etkinlikler ve çeşitli materyallerle

öğrenciler arasındaki ilişkinin artmasını sağlar. Öğrenciler evdeki iletişimden ve mesajlardan farklı deneyimlerle karşılaşınca rahatsızlık duyabilirler. Öğretmenler öğrencileri sevip destekledikleri ortamda olumlu grup dinamikleri ortaya çıkar. Bunun sonucunda öğrenciler kendi görüşleri ve akranlarının görüşleri arasındaki karşılaştırma yapma fırsatı bulurlar (Ramsey, 2018, s. 13-14). Bu boyutta dikkate alınan değişkenlerden bazıları, grup çalışmaları, sosyal iklim, değerlendirme uygulamaları, ders dışı etkinliklere katılım, personel beklentileri ve çeşitliliğe tepkilerdir (Banks,1994). Güçlendirici bir okul kültürü, öğretmenlere toplu planlama ve öğretim fırsatları sağlar, ebeveynlere ve okul personeline okul yönetimi için ortak sorumluluk vererek demokratik yapılar yaratıp çok kültürlü eğitim reformunu kolaylaştırır (Banks,2009).

2.5 Çokkültürlü Eğitimin İlkeleri

Gay (1994) genel eğitim ilkelerini çokkültürlü eğitim ilkelerine dönüştürmüştür. Tablo 1’de genel eğitim ile çokkültürlü eğitim karşılaştırması yer almaktadır

Tablo 2. 1 Genel Eğitim ve Çokkültürlü Eğitim İlkeleri

Genel Eğitim	Çokkültürlü Eğitim
Öğretmenler, öğrencilerin öğrenme potansiyelini ve öğrenme stillerini geliştirmeli ve genişletmelidir.	Öğretim stilleri, farklı etnik bireylerin ve kültürel grupların öğrenme stillerine uygun olmalıdır
Eğitim, öğrencilerin kendilerini kabul etmelerini kolaylaştırmalıdır.	Eğitim, öğrencilerin etnik kökenlerini kişisel gelişimlerinin temel bir bileşeni olarak kabul etmelerine yardımcı olmalıdır.
Eğitim, toplumsal bilinç, demokratik yurttaşlık ve kişisel refah için gereklidir.	Demokratik ve çoğulcu bir toplumda vatandaşlık için kültürel, ırksal ve etnik çeşitlilik hakkında bilgi gereklidir.
Eğitim, her türlü ayrımcılık ve baskıya karşı hoşgörüsüzlüğü teşvik etmelidir.	Öğrencilere kültürel olarak çeşitli gruplar ve bireyler için bir sosyal adalet etiği öğretilmelidir.

İlgili öğretim yöntem ve materyalleri öğrenmeyi artırır.	Çok kültürlü içerik, deneyimler ve bakış açıları, kültürel olarak farklı öğrenciler için öğrenmeyi geliştirir.
Eğitim, insanlığın birikimli bilgisini aktarmalıdır.	Öğrenciler, farklı grupların ve bireylerin insanlığa ve kültüre yaptıkları katkıları öğrenmelidir.

Gay (1994) genel eğitim ilkelerini çokkültürlü eğitim ilkelerine dönüştürürken farklılıkları merkeze alan bir yaklaşım göstermiştir. Öğrencilerin kültürel farklılıklarını, etnik farklılıklarını, kişisel farklılıklarını önemli görmüştür. Çokkültürlü eğitimi açıklarken öğrencilerin kişisel yaşantılarını yansıtan materyaller ile daha kolay öğrendiklerini vurgulamıştır. Ayrıca bir ülkede genel eğitimin hedefleri için çokkültürlü eğitimin bağlam oluşturduğunu ve referans sağladığını ifade etmiştir.

Banks'e (2013, s. 147-149) göre, toplulukların farklı ihtiyaçları gözetilmelidir. Hâkim gruptan olmayan öğrencilerin eğitimi sırasında bu öğrencilerin hepsini bir kalıba sokmak fikrinin ortadan kalkması yardımcı olunmalıdır. Bu bakış açısının ortadan kalması için Banks (2013) eğitimcilere, politikacılara, araştırmacılara ve öğretmenlere yönelik 4 ilke önerisinde bulunmuştur.

1. İlke; Öğrenme büyük bir çerçevede gerçekleşir. Bu çerçeve sosyo-ekonomik koşullar, tarihsel birikim, kültürel uygulamalar ve bakış açılarından etkilenir.

Öğrencilerin öğrenmeye yönelik görüş açıları, günlük yaşamdaki öğrenmeleri okuldaki öğrenmeleri ve içinde bulundukları toplumla sıkı bir bağlantı içindedir.

Politikacılar farklı kültürler ve ırklardan gelen öğrenciler için işbirlikçi ve problem çözme merkezine alan bir öğrenme ortamı tasarlamalıdır.

Öğrenme ortamlarının tamamında öğrencilerin günlük yaşam deneyimleri öğretim yapılırken kullanılmalıdır.

Politikacılar dezavantajlı grupları fark etmeli ve bu grupların yaşadıkları olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çalışmalıdır.

Öğrencilerin sahip olduğu farklılıklar kabul gördüğünde ve bu farklılıklara saygı duyulduğunda öğrenme kolaylaşır.

Öğretmenler ve araştırmacılar kültürel konuların ve yapıların öğrencilerin yaşamlarında önemli bir yer tuttuğunun farkında olmalılar. Bu kültürel konular ve yapılar bilişsel öğrenmelerde yer almada önemli bir yer tutar.

Öğretmenler ve araştırmacılar farklılıklarla ilgili kendi önyargılarını bilmeliler ve kendilerini değerlendirmelidir.

Öğretmenler ve araştırmacılar göç sonucu gelen öğrencilerin yaşamdaki rollerini yerine getirmeye çalışırken uzlaşmacı tavır sergilemek zorunda kaldıklarını anlamak için somut çaba göstermelidir.

2. İlke; Öğrenme sadece okul içerisinde gerçekleşmez hayatın her alanında farklı günlük uygulamalar sırasında gerçekleşebilir.

Öğretmenler öğrencilere örgün eğitim için gerekli kaynakları, bilgi merkezlerini öğrencilerin bildiğini çeşitli deneyimleri ve bakış açıları olduğu anlamaları gerekir.

Öğretmenler öğrencilerin öğrenme faaliyetlerini zenginleştirecek teknolojileri, medya araçlarını içeren farklı öğretim yaklaşımlarında kendilerini geliştirmelidir.

Öğretmenler öğrencilerin farklı medya kaynaklarından öğrendiğini bilmeli, onları anlamalı ve öğrencileri eğitsel bilgi kaynaklarına yönlendirmelidir.

3. İlke; öğrencilerin tamamı kişisel ve entelektüel gelişlerinin desteklenmesine, ilerletilmesine çeşitli kurumlar vasıtasıyla ihtiyaç duyar.

Öğretmenler öğrencilerin bütüncül bir gelişim sağlamasını toplumla birlikte toplumun desteğiyle gerçekleştirdiğini bilmelidir.

Yerel ihtiyaçların desteklenmesi için kaynakların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yerel ihtiyaçlar desteklenmelidir.

Kaynakların, teşviklerin okular ve topluluklar arasında dağıtımını yapılırken eşitsizlikleri ortadan kaldıracak şekilde olmalıdır.

Eğitimin camiasının paydaşları arasında sıkı bir işbirliği ve paylaşım olmalıdır.

4. İlke; öğrencilerin günlük yaşamda kullandıkları dili, dilsel becerilerinin genişletilmesinde cesaretlendirilip desteklenirse öğrenme kolay olur.

Politikacılar ve diğer paydaşlar farklı bir dilin kullanılmasını sorun olarak görmemelidir.

Öğretmenler dilsel konulardaki önyargılarını gözden geçirmeli dilin gücünü fark etmelidir.

Öğrenciler birden fazla dile sahip olabilmeleri için desteklenmelidir.

Akademik başarıyı artırmaya yönelik öneriler gözden geçirilmelidir. Bu öneriler baskın olamayan farklılıkları engelleyecek nitelikte olabilirler.

Politikacılar sınıfları ve halk kütüphanelerini her türü eğitim materyali ile zenginleştirmelidir.

Farklı kuşaklar arasında bağların güçlendirilmesi için koçluk programı oluşturulmalıdır.

Okullarda ve diğer öğrenme merkezlerinde beslenme, sağlık ihtiyacının karşılanması makul ücrette ve erişilebilir olmalıdır.

İki dilli öğrencilerin dilsel becerileri uygun ölçütlerle ölçülmelidir.

Öğretmenler öğrencileri sınıfa getirdikleri dilsel yaşantılar konusunda cesaretlendirmelidir.

Bennet (2001) çokkültürlü eğitimde azınlık gruplar için sosyal eşitliğin sağlanması, farklı kültürlerin öğretilmesini ve öğretilmesinin önemini üzerinde durmuştur.

Tüm öğrencilerin tam potansiyellerine ulaşmaları için eşit fırsatlar tanınmalıdır.

Öğrenci potansiyelleri çeşitli olabilir çocuğun anlayabileceği bir dilde eğitim gibi ilgili farklılıklara göre farklı muamele gerekir.

Eğitimde mükemmel başarıya ulaşmak için tüm öğrencilerin yüksek düzeyde başarı sağlayacağına olan inancın olması ve tüm öğrencilere başarılı olmaları için fırsatların sunulduğu adil, tarafsız bir eğitim sistemi oluşturulmalıdır.

Hyde (2006 akt; Aydın, 2013, s.15-17) çokkültürlü eğitim müfredatı geliştirmeyi bir kilit noktası olarak gördüğü ifade etmiştir. Çokkültürlü eğitim müfredatının ilkelerinin de aşağıdaki gibi olabileceğini belirtmiştir.

Etnik ve kültürel çeşitlilik tüm okul yapısına nüfuz etmelidir.

Okul politikaları öğrenciler, öğretmenler ve destek personeli arasında olumlu çok kültürlü etkileşimleri teşvik etmelidir.

Müfredat, okul içindeki tüm öğrencilerin kültürel öğrenme stillerini ve özelliklerini kapsamalıdır.

Çok kültürlü müfredat, öğrencilere daha iyi bir benlik duygusu geliştirmeleri için her zaman fırsatlar sağlamalıdır.

Çok kültürlü müfredat öğrencilerin idealler ve gerçekler arasında farkların olduğunu anlamalarına yardımcı olmalıdır.

Çok kültürlü müfredat, öğrencilerin çoğulcu demokratik bir devlette etkili vatandaşlık için gerekli temeller olarak yer alan karar verme yeteneklerini, sosyal katılım becerilerini ve siyasi yeterlilik duygularını geliştirmelerine yardımcı olmalıdır.

Müfredat, öğrencilerin kişiler arası ve gruplar arası etkileşimi desteklemelidir.

Çokkültürlü müfredat, kapsamlı olmalı farklılıkları ve azınlıkları içerisinde barındırmalıdır.

Çok kültürlü müfredat öğrencilerin olayları, durumları ve çatışmaları farklı pencerelerden görmelerine imkân sağlayacak nitelikte olmalıdır.

Çok kültürlü müfredat, dünyadaki gelişmeleri bir bütün ve çok yönlü ele almalıdır.

Okullar, öğrencilerin farklılık ve çeşitliliklerine bağlı olarak estetik deneyimlerini geliştirecek nitelikte olmalıdır.

Çok kültürlü müfredat, farklı dillerde okuryazarlık kazanmalarına imkân sağlamalıdır.

Çok kültürlü müfredat, yaşantı temelli deneyimleri önemli görmelidir.

Penny, Forney ve Harlee (2000 akt; Sharma, 2005) çokkültürlü bir toplumun değişen yapısına uygun çokkültürlü eğitimi aktarabilmesi için uyulması gereken dokuz ilke olduğunu vurgulamıştır.

Öğrencilerin sosyokültürel geçmişlerine ve deneyimlerine duyarlı ve ilgili öğretim yaklaşımları ve materyalleri kullanarak, temel beceriler de dâhil olmak üzere tüm alanlarda öğrencilerin akademik başarı düzeylerini artırmalarına yardımcı olmalıdır.

Çokkültürlü ve çok sesli bir eğitim olmalıdır.

Öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını artırmak için öğrenciler ve öğretmenler arasındaki iletişim yapıları analiz edilmelidir.

Etkili öğretim stratejileri geliştirmek için öğrencilerin öğrenme stilleri ve öğretmenlerin öğretme stilleri anlaşılmalı ve eğitimde kullanılmalıdır.

Çokkültürlü eğitim resmi müfredata nüfuz etmelidir.

Çokkültürlü eğitim her düzeyde örtük müfredatla desteklenmelidir.

Çokkültürlü eğitim, öğrencilere soru sorma ve akıl yürütme araçları geliştirme özgürlüğü vererek eleştirel düşünmeyi öğretmelidir.

Çokkültürlü eğitim, toplumdaki aileden gelen kültürünün anlaşılmasını gerektirir.

Çokkültürlü eğitim, toplumu bir kaynak olarak görmelidir.

Çokkültürlü eğitimin ilkeleri oluşturulurken Gay'in genel eğitimin ilkelerini çokkültürlü eğitime uyarladığını görülebilir. Banks ise daha sistematik bir yöntem izleyerek temel dört temel ilke önerisinde bulunmuş ve bu dört ilkenin alt ilkelerini oluşturmuştur. Bennet (2001), Hyde, (2006), Penny, Forney ve Harlee (2000, akt; Sharma 2005) daha genel bir yaklaşımla ilke önerisinde bulunmuşlardır. İlke önerilerinde bulunan araştırmacıların ortak noktaları: Çokkültürlü eğitim uygulana bilmesi için müfredatta yer bulması ve desteklenmelidir. Müfredatın çokkültürlü eğitimin gerçekleştirilmesi için politikacılar, öğretmenler, eğitimin diğer paydaşlarına sorumluluklar düşmektedir. Çokkültürlü eğitim toplumdan bağımsız bir durum değildir. Bireysel ve toplumsal farklılıklar çokkültürlü eğitime için bir havuz görevi görüp çokkültürlü eğitimi besler. Dil çokkültürlü eğitim için kritik bir görev görmektedir.

2.6 Dünyada Çokkültürlü Eğitim

Çokkültür eğitim tartışılmaya başladıktan bir süre sonra farklı ülkeler tarafından eğitim programlarında yer almaya başlamıştır. Her ülkenin kültürel, etnik, dini, tarihi, sosyolojik yapısının farklı olduğu gibi eğitim sistemleri de farklılıklar taşıyabilmektedir. Çokkültürlü eğitim uygulamaları da farklı coğrafyalarda değişiklikler gösterebilir.

2.6.1 ABD'de Çokkültürlü Eğitim

Batı demokrasileri farklı ırktan veya farklı etnik kökenden insanların çeşitli sebeplerle ülke sınırları içerisinde kalması sonucu çokuluslu olarak ortaya çıkmıştır. ABD' de Kızılderililer, Porto Rikolular gibi farklı ırktan insanlar aynı çatı altında kalmışlardır (Kymlicka, 1998, s.39). Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1960'larda ve 1970'lerde

okullarda ırk ayrımı kaldırıldığından, beyaz olmayan öğrenciler, eskiden tamamen beyaz olan okullarda çeşitli ırkçılık biçimleri yaşadılar bu da çokkültürlü eğitimle ilgili atölye çalışmalarına neden oldu (Sleeter, 2018). Gruplar arası eğitim hareketi çokkültürlü eğitimin öncülü olmakla birlikte asıl çokkültürlü eğitim hareketi erken etnik araştırmalar hareketi ile doğrudan ilişkilidir. Çokkültürlü eğitim hareketinin mimarları Amerika Birleşik Devletlerindeki etnik azınlık gruplar ile Afrikalı Amerikalılar arasında yürütülen burslu eğitim ve araştırmalardan etkilenmiştir (Banks, 1993b).

ABD’de çeşitlilik ve farklılıkların artmasıyla sürekli bir büyüme yaşayarak küresel kasaba haline gelmiştir (Gollnick ve Chinn, 1991 akt Sharma, 2005). Bu çokkültürlü küresel toplumda kültürel olarak farklı geçmişlerden gelen öğrenciler eğitim konusunda sorunlarla karşılaşmıştır. Okullarda farklı kültürden gelen öğrencilere iyi bir eğitim verebilmek için onların kültürlerini ve öğrenme stratejilerini öğretmenlerin bilmeleri gerekir (Sharma, 2005). ABD’nin kültürel çeşitliliği kültürel, ırksal, etnik ve dini çeşitlilikle daha görünür bir şekilde zenginleşmeye devam etmiştir. Birçok kişi mevcut sistemin tüm öğrencilere bazı beceri ve bilgi geliştirmede yeterli olmadığını yeni bir sistem geliştirerek yeni becerilerin kazandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu beceriler arasında yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, kültürlerarası yetkinlik ve sosyal ve küresel farkındalık yer almıştır. Eğitim sistemi sadece geleneksel olarak dezavantajlı gruplara eşit olmayan muameleden rahatsız olmakla kalmamış, aynı zamanda ayrıcalıklı öğrencilerin bile giderek çeşitlik gösteren bir topluma etkin bir şekilde katılmaya hazırlamak için yetersiz olduğu savunulmuştur (Gorski, 1999).

ABD yönetim anlayışının farklı olması eğitim üzerinde de etkili olmuştur. Ülkenin eyalet sistemi ile yönetilmesi eğitimin merkeziyetçi yapıdan uzak olmasına neden olmuştur. Ülkenin eyalet sistemine göre yönetilmesi 50 farklı eyaletin kendi eğitim mevzuatlarının olmasına yol açmıştır. Eğitim mevzuatlarındaki farklılıklar genel bir bütünlük oluşmamasına neden olmuştur. Çokkültürlü eğitimin eğitim sistemine yansıdığı eyaletlerde yer bulan farklı uygulamalardan anlaşılabilir. Toplumun isteklerinin eğitim politikalarına yansıdığı, çokkültürlü eğitimin anlayışının ve farklılıkların dikkate alındığı söylenebilir (Aydın, 2013, s. 28). Amerika Birleşik Devletlerinde Obama’nın başkan seçilmesinden sonra çokkültürlülük önün önemli bir engel olarak görülen ırkçılığın geride kaldığı Beyazlar tarafından dile getirilmektedir. Yapılan bazı anket çalışmalarında Afrika kökenli Amerikalıların bu düşüncede

olmadıkları görülebilmektedir. Günlük yaşamda bir polisin Beyaz bir kişi ile Siyahi bir kişiye aynı davranıp davranmayacağı da akla gelen sorulardandır (Ramsey, 2018, s. 71-72).

2.6.2 Avusturalya’da Çokkültürlü Eğitim

2006 yılında açıklanan verilere Avustralya, %70.9’i Avustralya’da doğmuş yaklaşık 20 milyon kişiden oluşan bir ülkedir (Avustralya İstatistik Bürosu, 2007 akt; Inglis, 2009). Avustralya, nüfusunun yaklaşık dörtte biri farklı ülkelerde doğan kişiler tarafından oluşmaktadır. Avustralya’da doğan çocukların dörtte birinin en az bir göçmen ebeveyni olduğu bir göçmenler ülkesidir. 50 yıldan kısa bir süre içinde Avusturalya Kanada ile birlikte azınlıkları asimile etme düşüncesinden kurtulup çokkültürlü eğitimi resmi olarak kabul eden ülkelere oldu (Inglis, 2009). Avustralya’nın resmi politikası çok kültürlüdür ve bu, eğitim hedeflerinde samimi bir vurguya sahiptir. Ancak okullardaki tek kültürlü, tek kültürlü bakış geleneğini değiştirmek zordur. Okul kültüründe Anglo- Avusturalya anlayışının hâkim olduğu ve diğer ırklardan olanların duygusal veya entelektüel olarak bu durumdan etkilendiği görülebilir (Hudson, 2003). Avusturalya’da çokkültürlü eğitim uygulamaları çeşitli aşamalar kaydetmiştir. İlerleme, gerileme yaşayarak İngiliz kültür hâkimiyeti, kitlesel göçler, yerel baskılar, ekonomik kriz, ABD ittifakı gibi konularda tartışmalar yaşanırken ortaya çıkmıştır. Bu konular başlığı altında 1970 li yıllardan günümüze kadar çokkültürlü eğitim Avustralya’da tartışılmaktadır. Çıkış noktası olarak referans alınan başlıklar : (I) dil politikası; (II) hâkim siyasi ideoloji; (III) kamuoyu tartışmalarında Asya’ya odaklanma, demografik, ekonomik, coğrafi sorunları temel almak (Lo Bianco, 2004, akt; Lo Bianco, 2016). Hill ve Allan (2004 akt; Aydın, 2013, s. 63-64) Avustralya’daki çokkültürlü eğitimi üç dönem halinde ele almıştır. Bunlardan birincisi pasif asimilasyon olarak adlandırılan ve ikinci dünya savaşı sonrası dönemdir. İkinci dönem ise aktif asimilasyon sürecinden, farklılıkların bir zenginlik olarak görülmeye başlaması ile çokkültürlü ve çok dilli eğitimin tanınmaya başladığı dönemdir. Üçüncü aşama ise ekonomik kaygılar ve çeşitli nedenlerle çokkültürlü ve çok dilli eğitime yeterince kaynağın ayrılmadığı dönem olarak ifade edilen dönemdir.

2.6.3 Kanada’da Çokkültürlü Eğitim

Kanada, Amerika Birleşik Devletleri'nin taşıdığı bazı yapısal sorunları taşımaktadır. Ayrıca Kanada’nın kendine özgü bazı sorunları bulunmaktadır. Dolayısıyla, Kanada'yı ele aldığımızda, yerli halkların haklarıyla ilgili sorunları vardır. Burada çokkültürlü ortamın oluşmasında Avrupalı göçmenlerden oluşan bir yerleşimci toplumun yaratılmasıyla, Latin Amerikalıların ve Asyalıların daha sonra göç ile gelişyle ortaya çıktığı görülebilir (Rex, 1995).

Ghosh (2004) Kanada’da çokkültürlülük farklı şekillerde tanımlanmış ve tartışılmaktadır. Çokkültürlülük Kanada’da “Kanada mozaigi” olarak isimlendirilmiş ve enik-kültürel farklılıklara sahip grupların yerini meşrulaştırmak için 1970’lerin başında siyasi federalizme karşılık olarak düşünülmüştür. 20.y.y. başlarından itibaren Kanada çokkültürlü eğitim diye adlandırılan eğitimin yapılarını taşımaktaydı. Kanada’da eğitim yerel hükümetlerin yani eyaletler veya bölgelerin sorumluluğundadır. Merkezi bir müdahalenin olduğu bir sistem yoktur. Council of Ministers of Education for Canada (CMEC) yapı iletişim ve eşgüdümü sağlamak amacıyla 1960’lı yıllarda oluşturulmuştur (Joshee, 2009). Çokkültürlülük politikasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, Kanada'ya giren göçmenlerin (özellikle ırksal azınlıkların) sayısındaki artış olmuştur. Eyalet hükümetleri girişimler yaparak ırksal ve etnik azınlık grup üyelerine ait öğrenci nüfusunun çeşitli ihtiyaç, ilgi alanlarına cevap vermeye çalışmaktadır (McAndrew, 1991 akt; James, 1995).

Kanada çokkültürlülük uygulamaları ile olumlu anlamda kendinden söz ettiren bir ülke olmuştur. Bu uygulamaların etkili bir şekilde yapılmasında eski başbakanlardan Pierre Trudeau’nun önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. 1968-1984 tarihleri arasında başbakanlık görevini yürüten Liberal Parti başkanı Trudeau döneminde, halkın refah seviyesi yükseltilirken göç konusunda esnek davranmış, çokkültürlülük teşvik edilmiştir (Özensel, 2012). Etnik kaynaklı siyasi gelişmeler, dünyada yaşanan gelişmelerin etkileri ve doğruyu arayış Kanada’da okullarda İngiliz kültürü hâkim eğitim anlayışı yerine farklı toplumları içine alan toplum temelli eğitimi gerektirmiştir (Ray, 1978).

2.7 Türkiye’de Çokkültürlü Eğitim

Dünya üzerinde özel ve mutlak konumu nedeniyle Türkiye farklı ırktan ve farklı kültürden insanların karşılaşması ve birlikte yaşamasına neden olmuştur. Özel konumunun önemi; üç kıtanın birleşmeye en yakın konumlarından birisi olması, boğazlara ve önemli yollar üzerinde bulunmasına sahip olması sağlamıştır. Mutlak konumu ise ılıman bir kuşakta yer almasına etki ederek insanların yaşama uygun bir yer olması sebebiyle farklı kültürden insanları çeken bir özellik oluşturmada etkili olmuştur.

Kymlicka (2012) çokkültürlülüğü tarihsel zemine oturtmak önemli olarak görülür çünkü çokkültürlülük insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Farklılıklara sahip ilk insanlar ve devletler bir şekilde bir arada yaşamının yolunu bulmuştur. Tarihte birçok imparatorluk çokkültürlülük özelliği taşımıştır. Osmanlı devleti de çokkültürlü özellik taşıyan devletlerden biridir. İnalçık (2017 s. 127-128) Kadı Muhyiddin’in 1477’de yapmış olduğu sayıma göre olarak İstanbul’da Müslümanlar 8.951, Hristiyanlar 3.151, Yahudiler 1.647, Ermeniler 372, çingeneler 31 hane olarak yer almıştır. Buradan hareketle Osmanlı Devletinin başkentinde çokkültürlü özelliğin Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren olduğu söylenilebilir.

Osmanlı devletinde devlet millet sistemi ile yönetilmekte olup toplum Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak ikiye ayrılmıştır. Toplumdaki Müslümanlar ve azınlıklar tam olarak eşit haklardan yararlanama da inançlarını yaşama ve kültürlerini yaşatma açısından serbest bırakılmıştır. Tanzimat dönemi ile Osmanlı Devleti farklı bir devlet yönetimi anlayışının sahip olmaya başlaması ile azınlıklara bazı hakların verilmesi ve özgürlüklerin sağlanması ile azınlık okullarının kurulması da resmi bir zemine oturmuştur (Kaya, 2012, s. 214-215).

Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine girmesi ile Türkiye devleti Osmanlı devletinin kültürel ve etnik mirası üzerine kurulmuştur. Bu süreçte ulus devlet olarak kurulan Türkiye devleti kültürel çeşitliliği ve farklılıkları Osmanlı devleti gibi benimsememiştir. Fakat etnik ve dinsel çeşitlilik bazı dönemlerde azalsa da varlığını korumuştur. Türkiye devleti çokkültürlü yapıyı gönüllü olarak kabullenmiyor görünse de çokkültürlü bir ülkedir. Toplumdaki gerilimlerin azaltılması ve toplumsal barışın sağlanmasında çokkültürlülüğün kabul edilmesi ve tanınması Türkiye’ye önemli bir avantaj sağlayabilir (Çapar, 2011)

2015 yılında İstanbul ili sınırlarında Ermeni, Musevi ve Rumlara ait 26 okul bulunmaktadır. Bu okullarda müdür başyardımcıları Türk kökenli biri olmak durumundadır. Kendi kültürlerine göre eğitim hakkı verilen okullarda müdür başyardımcısının Türk asıllı olması müdür yardımcılarının denetleyici rollerinden uzaklaşmasına rağmen bu okullarda rahatsız edici bir konu olarak görülmektedir (Yazıcı, 2015, S. 122).

Çokkültürlülük sosyolojik bir olgu olmakla birlikte çeşitli boyutlarıyla Türkiye’de de tartışmalı konular arasında yer almaktadır (Başbay ve Bektaş, 2009). Çelik (2008) Türkiye’de çokkültürlülük sorunun 1990’lı yıllardan sonra daha fazla tartışılan bir konu olduğunu söylemiştir. Bu tartışmaların çıkışında ulus-devletlerin zayıflamaya başlaması ile post modern düşünce sisteminin, İslamcı düşüncenin ve Kürt sorununun etkisi olmuştur. Bu hareketler ulus- devlet politikasını eleştirenlerin çokkültürlülük taleplerinin artmasına etki etmiştir. Avrupa birliği ilişkiler ve 2004 yılındaki azınlık hakları ile ilgili çalışmalar da bu sürecin yaşanmasında önemli rol oynamıştır. Arslan (2016) öğretmen algı, tutum, bilgi ve becerilerin dikkate alınarak yapılan araştırmalarda öğretmenlerin çokkültürlü eğitimi destekleyici yapıda oldukları görülmektedir. Fakat Türkiye’deki eğitim programlarına çokkültürlü eğitimin direkt yansımadağı söylenebilir.

Açıkalın (2010) Türkiye’de yapılan nüfus sayımları etnik kökeni temel alarak yapılmasa da etnik çeşitlilik taşıdığını ifade etmektedir. Türkiye etnik çeşitlilik, dilsel farklılıklar, dinsel ve mezhepsel farklılıklar içerdiği için çokkültürlülük tartışmalarının yaşanması gereklilik olarak görmektedir. Türkiye’de sosyal ve kültürel meselelerin Türk toplumunun temel sorunları olmadığı, kendi içindeki kültürlerin karışımıyla çok iyi oturmaktadır. Farklı ırktan ve farklı kültürden insanlar uzun yıllar Türk toplumu içerisinde hoşgörü içerisinde yaşama imkânı bulmuştur. Türk eğitim sisteminin merkezi olması günümüzde farklılıklar ve çeşitlilikler barındıran bir toplumda ihtiyaçlara cevap veremeyebilir. Toplumunda yaşayan üyelerin geçmişlerinin farklı olması, farklı düşünce yapıları sahip bireylerin olması, çeşitli ihtiyaçları ortaya çıkması Türk toplumunu çokkültürlü yapmaktadır. Toplumun bu çokkültürlü yapı ile uyumlu olabilesi için hoşgörölü bir zemin oluşturulmalıdır. Türkiye’nin ciddi manada kültürlerin kaynaştığı, uyumlu bir ortamın olduğu tüm bireylerin diğer farklı bireylere karşı hoşgörölü olduğu bir yer olabilmesi için öğrencilerin iyi bir eğitimden geçmesi gerekir (Aydın, 2012). Yakın dönemde yaşanan göç hareketleri ile Türkiye’de etnik

çeşitlilik ve kültürel farklılıklar artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler ile kültürel farklılıklar artmış ve Milli Eğitim Bakanlığı çokkültürlü eğitim faaliyetlerine uygulamalarda daha fazla yer alamaya başlamıştır (Beldağ ve Teymur, 2018).

Cırık (2008) Türkiye’de çokkültürlülüğün yanlış anlaşıldığını, çokkültürlülüğün ülkeyi böleceği ve üniter yapıyı dağıtacağı şeklinde algılandığı ifade etmiştir. Dünyada yaşanan küçük bir gelişmenin bile ülkemizi etkilediği bir dönemde dışarıya kapalı yaşamak mantıklı olmayacaktır. Farklı ülkelerde yaşanan eğitim ile ilgili gelişmeler ülkemizi de etkilemektedir. Çokkültürlü eğitim Türkiye’nin dünya ile iletişiminin arttığı bir dönemde farklı kültürlerle tanışmasını sağlayacak, kültürel bir sentez oluşturacaktır. Coşkun (2012) Türkiye’de çokkültürlülük ile bilgi eksikliğinin olduğuna değinmiştir. Çokkültürlülüğe karşı önyargılı olunmayı ve çokkültürlü eğitimi yalnız etnik kökenli düşünülmesini problem olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Dünyada yaşanan gelişmelerin etkisiyle Türkiye’de baskın kültür ile birlikte yaşayan diğer kültürler çeşitli hak isteklerinde bulunmuştur. Bu isteklerin önemli noktalarından biri de çokkültürlü ve çokdilli eğitim alanı olmuştur. Bu isteklerin bazı kesimler hariç ciddi şekilde ilgi görmediği söylenebilir. Türkiye’de yaşanan bazı sorunlar ve hissedilen kaygıların daha önemli görülmesi çokkültürlü eğitim konusuna odaklanılmaya engel olmuştur. Bu kaygıların başında çokkültürlü bir yapıya sahip olmasına rağmen ülkenin çokkültürlü eğitimin uygulamaya konulmasıyla bölünme ve kırıma yaşayacağı korkusudur (Karaca, 2018).

Çokkültürlü eğitimin eğitim programlarına girmeye başlaması ile ilgili genel kanı olarak 2005 yılında programlarda yapılan değişiklikler önemli bir nokta olarak görülmektedir (Arslan, 2016; Beldağ ve Teymur, 2018; Cırık, 2008; Keskin ve Yaman, 2014).

2.8 Çokkültürlü Eğitim ve Öğretmen

Öğretmenler sahip oldukları kültür ile eğitim ortamına gelirken önyargılarını da taşımaktadırlar. Öğrenciler, öğretmenlerine ve diğer öğrencilere karşı kişisel tutumlarını okula taşır. Öğretmen ve öğrenciler farkında olmadan kültürel farklılıkların kabul edildiği veya kabul edilmediği ortamı birlikte oluştururlar (Gay, 2014, s.9). Çokkültürlü eğitimin başarılı olması ya da başarısız olması, öğretmenlerin

ve idarecilerin bu alanda iyi yetiştirilmesi ile ilgilidir. Öğretmenler, öğrencilerinin akademik olarak başarılı olması için verdikleri derslerde donanımlı olmalıdır (Ogbu, 1992). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile ilgili eğitim almaları gerektiğini ortaya atanlar akademisyenlerdir. Çokkültürlü öğretmen eğitimi savunanlar arasında bile çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmalar arasında çokkültürlü öğretmen eğitiminin en iyi nasıl uygulayabileceği, eğitim programının neresinde yer alacağı ve kim tarafından verileceği gibi yer alır (Gay, 2005). Çokkültürlü öğretmen eğitimi çeşitli nedenlerden dolayı politiktir. Öğretim üyelerinin çokkültürlü eğitimi azınlıklar için bir alan olmasını desteklememesi, azınlıklar olmayan öğretim üyelerinin azınlık sorunlarını rahat bir şekilde işlememesi, çokkültürlülüğün öğretmenler tarafından içselleştirilmemesi, çokkültürlülüğü müfredata yerleştirmek için kullanılan stratejilerin yanlış olması, çokkültürlülüğün eğitim camiası içinde doğal olarak gelişemeyip geçmiş sorunlara çekilmesi politiktir (Garcia ve Pugh, 1992). Farklı kültürden bir araya gelmiş öğrencilere kültürel açıdan uygun eğitim verilebilmesi için; öğretmenler çokkültürlü eğitim müfredatı ve materyal geliştirme ile ilgili öğretmenlere eğitim vermek öncelikli olmalıdır (Gay, 1994). Öğrencilerin çokkültürlülük ile ilgili farkındalıklarının gelişmesinin ön şartlarından biri öğretmenlerin ve okul idarecilerinin öğrencileri desteklemelerinden geçmektedir (Kaya ve Aydın, 2014, s.37).

Çokkültürlü bir eğitim ortamı oluşturma, deneyimli öğretmenler için bile karmaşık ve sorunlu bir durumdur. Öğretmenlerin, öğrencilerin kişisel tutum ve inançlarını paylaşmak ve tartışmak konusunda kendilerini rahat hissettikleri bir öğrenme ortamı tasarlamaları gerekir. Öğretmenler ve öğretmen adayları çokkültürlülüğü ve kültürel farklılıkları taşıyan soruları sınıf ortamına taşımada korkular yaşayabilirler (Taylor ve Fox, 1996). Çok kültürlü sınıflardaki öğretmenler, uygun bir sınıf ortamı ve tüm öğrencilerin, özellikle de düşük sosyoekonomik çevreye sahip siyahi öğrencilerin akademik başarısını destekleyen eğitim standartları sağlama konusunda artan zorluklarla karşı karşıyadır (McAllister ve Irvine, 2000). Öğretmenler bazı öğrenciler için farklı etkinlikler üretmeleri gerekir ve öğretimi o öğrencilerin ihtiyaçlarına göre düzenlemeleri gerekebilir. Okullarda artan çeşitliliğin zorlukları olduğu gibi sağladığı avantajları da vardır. Bu farklılıklardan oluşan okullar ve sınıflar öğrencilere işbirliği içinde öğrenme fırsatı sağlar. Farklılık ve çeşitlik içerisinde bir araya gelen

öğrencilerde ayrımcılık ve ırksal önyargı gibi zorlu durumlar ortaya çıkabilir (Smith, 2009).

Ladson-Billings (2004) kültürel olarak duyarlı öğretmenlerle ilgili üç öneride bulunmuştur.

1. Öğrencilerin bireysel başarılarına odaklanma
2. Kültürel açıdan yeterli olmak ve öğrencileri kültürel açıdan yeterli hale getirmeye yardımcı olmak,
3. Öğrencilerin sosyopolitik açıdan bilinçli olmasını sağlamak

Villegas ve Lucas (2002) Öğretmenlerin farklı kültürden gelen öğrencilere karşı duyarlı olduğu şu altı özellik üzerinde durmuştur.

1. Sosyokültürel açıdan bilinçlidir, yani gerçekliği algılamının birçok yolu olduğunu ve bu yolların insanların sosyal düzendeki konumundan etkilendiğini kabul eder.
2. Farklı geçmişlerden gelen öğrencilerin onaylayıcı görüşlerine sahiptir, farklılıkları üstesinden gelinmesi gereken problemler olarak görmek yerine tüm öğrencilerde öğrenme için kaynaklar görür.
3. Kendini, okulları tüm öğrencilere daha duyarlı hale getirecek eğitimsel değişimden hem sorumlu hem de bunu getirme yeteneğine sahip olarak görür.
4. Öğrencilerin bilgiyi nasıl yapılandırıldığını anlar ve öğrencilerin bilgi yapılandırmasını teşvik etme yeteneğine sahiptir.
5. Öğrencilerinin hayatları hakkında bilgi sahibidir.
6. Öğrencilerin yaşamları hakkındaki bilgilerini, onları tanıdık olanın ötesine taşıırken zaten bildiklerini temel alan öğretimi tasarlamak için kullanır.

Gay (2002) kültür öğrenme üzerinde direkt olduğu için öğretmenlerin farklı etnik kökene sahip grupların kültürel değerlerini bilmesi gerekir. Bu açıdan öğretmenin kültürel açıdan duyarlı eğitimin temel bileşeni olan şu bilgileri bilmesi gerekir;

- Etnik gruplardan hangisi ortak yaşama ve işbirlikçi öğrenmeye önem verdiğini bilmeli ve bunun öğrenme, motivasyonu ve performansı nasıl etkilediği görmeli

- Farklı etnik gruplardaki çocukların yetişkinlerle iletişime girmesi için uygun yollara ilişkin kuralların sınıf ortamına getirilmesi
- Sınıf içi eğitiminde eşitlik girişimlerinin uygulanması için farklı etnik gruplarda toplumsal cinsiyet rolünün etkilerini

Hidalgo (1993) öğretmenlerin kendilerine yönelik kültürün işlevleri ile ilgili sorular sormaları entelektüel farkındalığı artırır. Öğretmenler kültürün bilişsel işlevinin ötesine geçip duyuşsal işlevini fark etmeleri gerekir. Eşitsizliği bilmek ve eşitlik ilkesine inanmak çokkültürlülük için ilk adım olabilir. Öğretmenler entelektüel bir farkındalıkla empati yapmayı gerçekleştirirse o zaman ilk adımın ilerisine gitmiş olur. Parla (1999) öğretmenler artan çeşitliliğe ve kültürel farklılıklara uygun olarak etkili bir öğretim yapmalıdır. Öğretmen eğitimleri öğrencilerin dilsel yetersizlikleri de dahil olmak üzere dilsel ve kültürel farklılıklara fırsat sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır.

Kültürel olarak duyarlı eğitim bilgisine sahip öğretmenlerin taşınması gereken özellikler ise Irvine ve Armento (akt; Kılıçoğlu, 2015) tarafından aşağıda sıralamıştır:

- Kültürel olarak duyarlı öğretmenler bütün öğrencilerden yüksek başarı beklentisinde olur. Öğrencilerin kendilerini gerçekleştireceğine, öğrenebileceğine olan inancı tamdır.
- Öğretmenler, her öğrenci için eşit fırsat ve imkânlar sağlayarak onların öğrenmesine katkı sağlar.
- Öğretmenler, öğrenme sonucu ortaya çıkan sonuçların her öğrenci için anlam, taşıdığına ve fayda sağlayacağına inanır.
- Öğretmenler, her öğrenci için öğrenciye destek olabilecek kişilerle işbirliği yapar.
- Öğretmenler, eğitim uygulamalarını öğrencilerin geçmiş öğrenmeleri ve kültürü üzerine yapılandırarak öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmalıdır.
- Öğretmenler, sınıf ortamını çokkültürlü anlayışa uygun, farklılıklara saygının olduğu ortak amaçlar etrafında birlikte hareket edecek şekilde oluşturmalıdır.
- Öğretmenler sınıf içi uygulamalarda demokrasi, sosyal adalet ve eşitliği desteklemelidir.
- Öğretmenler öğrencilerin öz yeterliliklerini geliştirmeyi desteklemeli ve toplumsal dönüşüme inancı artırmalıdır.

- Öğretmenler, farklılıkları zenginlik olarak görmelidir.
- Öğretmenler, etkili bir öğretimi sağlayabilmede rollerinin ve sorumluluklarının farkında olmalıdırlar.

Taylor (1996) yeni başlayan öğretmenler için bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler öğretmenlerin beş özelliği taşıması gerektiğine işaret etmektedir. Bu tavsiyeler şu şekildedir;

1. Öğrencilerin taşıdığı zengin kültürü tanıyın.
2. Kişisel olarak tüm sesleri onurlandırıp farklı bakış açılarına değer verin.
3. Öğrencilerin kendilerini rahat hissettikleri güvenli bir ortam sağlayın.
4. Sınıfınızda yeni bir durumunun dengesizlik ortaya çıkarmasından korkmayın.
5. Kültürün durağan olmadığını ve dinamik bir bağlama sahip olduğunu unutmayın.

Polat (2009) ise çokkültürlü eğitimi yapabilecek bir öğretmenin kültürel empati yapabilen, sosyal ilişkilerde girişken, iletişime açık, esnek ve duygularını kontrol edebilen bir kişiliğe sahip şeklinde açıklamıştır. Başbay ve Bektaş (2009) öğretmenlerin farklılıklara sahip öğrenciler karşısında kişisel inançlarını gözden geçirmeli ve olumsuz durumlarla yüzleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenlerin değişimde öncü olan, tüm öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olan, yapılandırmacı, öğrencilerini tanıyan ve kültürel farklılıklara hizmet eden uygulamaları bilen özellikte olması gerektiğini söylemiştir. Cırık (2008) öğretmenlerin çokkültürlü öğrenme ortamı tasarlarken farklı bireyleri dikkate almaları gerektiğini, heterojen gruplar oluşturulmasını ve işbirlikçi öğrenme ile ortak amaca götürecek uygulamalarla yer verilmesini önermiştir. Polat ve Kılıç (2013) çokkültürlü eğitimin hedefine varabilmesi için öğretmenlerin bazı yeterliliklere sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye’de öğretmen eğitiminde çokkültürlülük alanında eksikliklerin olduğunu, bu alanda öğretmen adaylarına yönelik bir dersin üniversitelerde verilmediğini ifade etmiştir.

2.9 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çokkültürlülük

Türkiye 2004 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programı ile farklı bir anlayışa geçileceği görülmektedir. Yeni anlayışta tarihsel empati, yerel tarih, sözlü tarih

araştırmaları gibi yeni beceriler yer alacaktır (Kabapınar, 2008, s.317). Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı gelecek kuşakları yaşama hazırlayarak gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerlerle donatarak etkili vatandaşlar olarak yetiştirmektir. Günüümüzde hızlı iletişim, etkileşim ve ulaşım sonucu genç nesillerin sadece kendi ülkelerini değil farklı ülkeleri çeşitli yönleriyle tanımları gerekmektedir. Bu açıdan Sosyal Bilgiler dersi öğrencileri etkili bir vatandaş yetiştirmede önemli bir yere sahiptir (Yılmaz ve Yiğit, 2010).

Daha önce hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler ğretim programlarındaki eksikliklerinin giderilmesi için yeni programlar hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni Sosyal Bilgiler ğretim programında öğrencilerin toplumun sorunlarını fark eden, sorunlara farklı açılardan bakabilen, sorunlar için çözüm üreten etkili vatandaşlar yetiştirmeyi hedefleyen, değişimi kaçınılmaz gören bir yapıya bürünmüştür (Din ve Doğan, 2010).

Çokkültürlü eğitim, öğrencilere sosyal bilimlerde bir temel sağlamak ve eleştirel bakış açısı, karar verme, diğer kritik becerileri kazandırmak için Sosyal Bilgiler eğitiminin amaçları ile uyumludur. Çok kültürlü Sosyal Bilgiler ğretimi, ğrencilerin Amerikan demokrasisinin ilke ve değerlerini ve hkmetin amacını anlayarak herkesin çevresinde olumlu roller oynayabileceğini anlamalarına yardımcı olur (Zong, Garcia, ve Wilson, 2002).

Türkiye’de son yıllarda yapılan eğitim reformları büyük değişiklikler getirmiş ve değişiklikler Sosyal Bilgiler alanına da yansımıştır. ğrenme alanları ve ünite yapılarında yapılan değişikliklerle çokkültürlü eğitim geçmiş dönemlerdeki programlara nazaran daha çok yer bulmuştur. Fakat bu gelişmelerin de tam olarak yeterli olmadığı görülmektedir. Çokkültürlü eğitim ve küresel eğitimle ilgili kazanımlar, etkinlikler programlarda daha çok yer almalıdır (Açıkalin, 2010). nceki dönemlerde hazırlanmış ğretim programlarında ulus devlet vurgusu ve tek kültürlü eğitim anlayışı günümüzde etkisini kaybetmektedir. Çokkültürlü eğitime 2005-2006 eğitim döneminde uygulamaya konulan ğretim programda yer verildiği görülmektedir. Çokkültürlü eğitimin programa geçirildiğini görebileceğimiz ders Sosyal Bilgiler dersidir (Keskin ve Yaman, 2014). Sosyal Bilgiler dersi disiplinler arası yaklaşıma sahip bir yapıda olması farklılıkları bir arada tutması açısından avantaj sağlar. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin oluşumu çokkültürlü eğitimi uygulamaya uygundur. Sosyal Bilgiler eğitiminin amaçlarında yer alan demokratik

vatan yetiştirme gibi amaçlar da çokkültürlü eğitimle paralellik göstermektedir (Çalışkan ve Gençer, 2006). Günümüz eğitim anlayışlarında tek yöntemle her öğrencinin öğrenebileceğini düşünmek uyusmamaktadır. Farklı kültürlere sahip öğrencilerin tek yolla öğreneceğini düşünmek doğru olmaz. Sosyal Bilgiler dersi ise hem farklı kültürlerin yansıtılabileceği hem de çokkültürlü eğitimin yapılabileceği bir ders olarak görülmektedir (Akhan ve Yalçın, 2016).

Küreselleşme sonucu farklı kültürlere sahip insanların ilişkileri ile kültürler arası temas da artmıştır. Bu temaslar sonucu zaman zaman kültürel sorunlar da yaşanmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi ise öğrencilere verilen eğitimle mümkün olabilmektedir. Sosyal Bilgiler dersi amaç, içerik bakımından kültürel birlikteliğe katkı sağlayacak ve çokkültürlü eğitimin verilmesini imkan sağlayacak özelliكتedir (Ulukaya Öteleş, 2020).

Şimşek, Dağıstan vd. (2019) temel eğitim programındaki derslerin kazanımlarında çokkültürlüğe yer verilmesi ile ilgi yaptıkları araştırmada ders bazında oran olarak bakıldığında İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin en yüksek orana sahip olduğu bu dersten sonra Sosyal Bilgiler dersinin en fazla orana sahip olduğu ifade etmişlerdir.

2.10 2023 Vizyonunda Çokkültürlü Eğitim

Eğitim politikaları, ülkede uygulanan eğitim hedefleri ve amaçları üzerinde etkili olarak yönetimin düşüncesinin eğitime yansımaları sağlar. Ülkede yetişen insan tipinin nasıl olacağı üzerinde eğitim politikaları etkilidir. Eğitim politikaları hem bireysel olarak insanları etkiler hem de toplumun yaşantısına etki eder. Bu bağlamda ülkede farklı isimlerle duyurulan eğitim politika belgelerindeki kararların uyum göstermesi gerekir (Uluğ, 2018). Farklı alanlarda olduğu gibi eğitimde de planlı ve programlı hareket edip verimliliği artırmak için vizyon kavramına ihtiyaç vardır (Duran ve Kurt, 2019). Vizyon belgeleri kurumların yakın hedeflerine ve uzak hedeflerine ulaşmada kritik belgelerdir. Bu belgeler sorunları tek başına ortadan kaldıramaz. 2023 eğitim vizyonunun sunuş bölümündeki “zengin medeniyet birikimi” vurgusu yer almaktadır.

2023 eğitim vizyonunun odak noktasını insan teşkil etmesi önemli görülmektedir. Ayrıca insanı bir bütün olarak görüp eğitimi sadece not alma, sınıf geçme gibi görmesini eleştirmesi de dikkat çekicidir. Kültürel birikim, kültürel miras, dünya

mirası ve dünyadaki kültürlerin bir bütün olarak eğitimin bir parçası olarak görmesi de önemlidir (Engin, Çetin, Uysal ve Özen, 2018). Belgenin “2023 Eğitim Vizyonu Felsefesi başlığı altında “donanımı insan hayrına sarf edebilen, kültüre meraklı, kültüre duyarlı” gibi kavramların olması vizyon kavramı ile örtüşmektedir. Vizyon kavramı olmayana ulaşmayı hedefler (Uluğ, 208).

2023 eğitim vizyonu 23 Ekim 2018 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Ziya Selçuk başkanlığında yayınlanmıştır. Vizyon belgesine “Sunuş” bölümü ile giriş yapıldıktan sonra “2023 eğitim vizyonun felsefesi “ bölüme devam edilmiştir bu bölüm başlangıca giriş cümlesi olarak seçilen bölüm “ Eğitim sistemleri, içinden çıktığı medeniyetler kadar, evrensel insanlık değerleriyle de harmanlanırlar” çokkültürlü eğitimi destekler niteliktedir. Ayrıca bu bölümde “ İnsan yaşadığı yere benzer o yerin suyuna, o yerin toprağına benzer suyunda yüzen balığa toprağını iten çiçeğe... Sonuç olarak bir topluma yapılabilecek en büyük kötülük, o toplumu kendi kültüründen mahrum etmektir. Daha büyük bir kötülük ise onu kendi kültürüne mahkûm etmektir” ifadesi ise kültürel farklılıklara ve çeşitliğe vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda toplumsal mutabakat sağlanması gerektiğine de değinilmiştir.

Vizyon belgesi teknik olarak ele alındığında bazı konu başlıklarının seçildiği ve bu konu başlıklarının altında hedeflerin belirlendiği görülmektedir. Konu başlıkları; “öğrenme analitiği araçlarıyla veriye dayalı yönetim, ölçme ve değerlendirme, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi, okulların finansmanı, teftiş ve kurumsal rehberlik hizmetleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, özel eğitim, özel yetenek, yabancı dil eğitimi, öğrenme süreçlerinde dijital içerik ve beceri destekli dönüşüm, erken çocukluk, temel eğitim, ortaöğretim, fen ve sosyal bilimler liseleri, imam hatip ortaokulları ve liseleri, mesleki ve teknik eğitim, özel öğretim, hayat boyu öğrenme “olarak belirlenmiştir. Bu 18 başlığın altında 44 hedef verilmiştir. Bu hedefler ve açıklamaları incelendiğinde “Erken Çocukluk” çocukluk başlığı altında belirlenen toplam 3 hedeften 3. Hedef “ şartları elverişsiz gruplarda eğitimin niteliği artırılacak” olarak ifade edilmiştir. Bu bölümün içeriği incelendiğinde “Göçmen, geçici koruma altındaki ve mevsimlik tarım işçisi çocuklarla okulsuz köy ve köy altı yerleşim yerlerindeki çocukların bulunduğu okullarda hızlandırılmış, yoğun ve bir arada yaşamı destekleyici müfredatlar oluşturulacaktır” ve “Erken çocukluk eğitiminde özel gereksinimli çocukların uyumunun sağlanması için gerekli öğretmen eğitimlerinin verilmesi pilot uygulamalarla başlatılacaktır” açıklamalarının yapıldığı görülmektedir

(MEB, 2018). Başlık altındaki hedef ve açıklamalar çokkültürlü eğitimle ilgili fikir oluşturabilecek niteliktedir. Fakat belgede çokkültürlü eğitimle ilgili somut açıklama ve tanımlamalara gidilmediği de söylenebilir.

2.11 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tarihsel Gelişimi

Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde yer alan dersler Eski Yunan ve Roma imparatorluğu gibi devletlerde okullarda ders olarak okutulmuştur. Eski Yunan medeniyetinde Herodotos ve Aristo gibi dönemin öğretmenleri Sosyal Bilgilerin içeriğinde bulunan dersleri öğrencilerine vermiştir (Demircioğlu, 2006, s.26). Sosyal Bilgiler kavramının kullanımı ABD’de 19.yy ortaya çıkmıştır. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak Sosyal Bilgiler dersi daha disiplinler arası bir anlayışa doğru yönelmiştir. Günümüzde yeni bir anlayış orta çıkmış Sosyal Bilgiler ve sosyal bilimler aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Yeni anlayışta araştırma ve inceleme daha fazla önemli görülmektedir (Doğanay, 2008). Sosyal Bilgiler dersinin bu isimle okutulmaya başlaması yeni sayılır. 1916 yılında ABD’de Sosyal Bilgiler dersi okullarda öğrencileri göç, ırkçılık gibi sorunlara karşı demokratik tutum kazanmalarını sağlama ve etkin, sosyal bir vatandaş olarak yetişmeleri hedeflenerek uygulamaya konulmuştur (İnan, 2014, s.1). Sosyal Bilgiler kavramının resmi olarak kullanılması 1916 olmasına karşın bu dersin kapsamına ait konular eski dönemlerden beri ders olarak işlenmiştir (Turan ve Ulusoy, 2010, s.25) Sosyal Bilgiler, sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin vatandaşlık eğitiminde birlikte kullanılmasıdır (Barr, vd, 2013, s.16). Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS, 2022) Sosyal Bilgileri şu şekilde açıklamıştır.

Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterliliğini teşvik etmek için sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin ortak çalışmasıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyoloji gibi disiplinlerden ve matematik ve doğa bilimleri gibi beşeri bilimlerden uygun içerikten yararlanan koordineli, sistematik bir çalışma sağlar. Sosyal Bilgilerin birincil amacı, gençlerin birbirine bağımlı bir dünyada kültürel olarak çeşitli, demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararı için bilinçli ve mantıklı kararlar verme yeteneğini geliştirmelerine yardımcı olmaktır (NCSS, 2022).

Sosyal Bilgiler dersine içerik yönünden benzeyen dersler Osmanlı devletinin son döneminden beri okullarda yer almaktadır. Bu dersler farklı dönemlerde farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır. 1968,1998 ve 2005 yıllarında ortaya koyulan

programlar daha önceki dönemlerde uygulanan programlardan farklı özellikler taşımaktadır. Bu yıllarda yapılan değişiklikler Sosyal Bilgiler öğretim programını dünyadaki uygulamalara yaklaştırmıştır (Akpınar ve Kaymakçı, 2012). Sosyal Bilgiler dersi ülkemizde yeni bir derstir. Sosyal Bilgiler dersi il olarak 1968- 1969 öğretim yılında ilköğretimde uygulamaya konmuştur. 1970-1971 öğretim yılında ise ortaokul seviyesinde uygulamaya konmuştur. Ders olarak müfredata girmesinden sonra ders tam olarak kavranamamış ders yurttaşlık dersi, coğrafya dersi veya tarih dersi olarak algılanmıştır (Şahin, 2004). Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerin hayata hazırlanmalarında önemli bir yere sahiptir. Öğrencilerin belirli değerleri kazanmalarında da önemli görülmektedir (Evin ve Kafadar, 2004). Sosyal Bilgiler dersi öğrenci merkezli bir ders olmakla beraber öğrencilerin yaşama uyum sağlamaya ve gelecekte gelişmelere ve değişmelere hazırlayan bir derstir (Deveci ve Selanik Ay, 2014). Sosyal Bilgiler dersinin içeriği oluşturulurken sosyal bilimler kaynak olarak ön plana çıkar. Toplum hayatındaki her türlü ilke, kural, genelge ve düzenlemeler bu dersin konusu içerisinde yer alabilir (Önal ve Kaya, 2006).

Alaca (2017) yapmış olduğu çalışmada Sosyal Bilgiler dersini ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarını üç dönemde ele almıştır. Bu dönemlerden birincisini 1960-1971 yılları arasındaki Sosyal Bilgiler dersinin adının ilk kez kullanıldığı ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının basıldığı dönemdir. İkinci dönem ise 1980 yılında başlayan dönemdir. Bu dönemde ilkokullardaki Sosyal Bilgiler dersi devam etmiş ortaokullarda ders çıkarılmış yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya gibi derslerin alındığı dönemdir. Üçüncü dönem ise 1997 yılında ise tekrar Sosyal Bilgiler dersinin ortaokul müfredatına girdiği dönemdir.

Eğitim ve öğretim tarih boyunca önemli parçalarından biri de ders kitaplarıdır. Eğitimde yaşanan gelişmeler ve değişimler ders kitaplarına yansımaktadır. Ülkenin eğitim programlarının, kültürünün, hukuki ve farklılıklara yönelik tutumlarının değişimini ders kitaplarında görmek mümkündür (Doğan ve Duman, 2021). Ders kitapları eğitimde önemli bir yer tutmaktadır. Ders kitapları öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Mentiş Taş, 2007). Ders kitapları öğrencilerin bilgileri okuyarak öğrenmeleri için sıralı ve öğretim programına göre hazırlanmış yazılı kaynaklardır. Ders kitapları ders işlenirken öğrenci ve öğretmene çeşitli faydalar sağlamaktadır. Ayrıca ders kitaplarının çeşitli nitelikleri taşıması gerekmektedir. İyi hazırlanmış etkili bir Sosyal Bilgiler ders kitabı öğrencinin kendi öğrenmelerine fırsat

sağlamalı, öğrencinin kitapla bağıını artırmalı, öğretmenin sözlü anlatımı desteklemelidir. İçerik, anlatım, görsel ve eğitim-öğretim açısından iyi organize edilmelidir (Şahin, 2004).

Sever ve Koçoğlu (2013, s.90-91)'e göre, ders kitapları eğitim-öğretim aşamasında sıkça kullanılmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğretim programında yer alan konuların düzenli, sıralı, belirli ölçütlere uyularak hazırlanmış halidir. Sosyal Bilgiler ders kitapları programın hedeflerinin konularla işlendiği, bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılabilceği materyallerdir. 2005 yılından sonra hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitapları genel öğrenme prensipleriyle uyumlu, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımına uygun olarak hazırlanmıştır.

Öğretim programlarında 2018 yılında yapılan değişikliklerle Sosyal Bilgiler dersi 7 öğrenme alanı (Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar) temelinde yapılandırılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretim programında, Sosyal Bilgilerin özel amaçlarının açıklandığı bölümde ve Sosyal Bilgiler öğretim programı uygulanırken dikkat edilmesi gereken hususlar bölümünde Sosyal Bilgiler dersine bakış ve ders kitapları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Sosyal Bilgiler öğretim programında Sosyal Bilgiler direk olarak tanımlanmamakla birlikte (MEB, 2018) Sosyal Bilgiler öğretimin özel amaçları başlığında on sekiz amaç şu şekilde açıklanmıştır;

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN ÖZEL AMAÇLARI

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak şöyle ifade edilmektedir: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,
9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,
13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
16. Millî, manevî değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

Görsel 2. 1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları (MEB, 2018)

Bu amaçlardan da anlaşılacağı üzere Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi'nin Sosyal Bilgiler açıklamasına paralel olacak şekilde sosyal bilimleri temel alan, vatandaşlık, millî kültür, evrensel değerleri ve kişisel gereksinimleri kapsayan bir tanımlama yapılmaya çalışıldığı görülebilir. Sosyal Bilgiler öğretim programı uygulanırken dikkat edilmesi gereken hususlar başlığında ise sosyal bilimlerin bir bütün olarak disiplinler arası yaklaşımla ele alınması gerektiği açıklanmıştır. Sosyal Bilgiler öğretiminin yapısı bölümünde ise ders kitaplarının öğrenme alanlarına uygun olarak

hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca ders kitapları öğrenme alanlarının kapsam ve içeriğine uygun olarak her sınıf düzeyindeki ünitelere farklı isimler gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2018).

2.12 İlgili Araştırmalar

Çokkültürlük eğitim kavramını yurt içi ve yurt dışında çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmalar ders kitaplarında çokkültürlü eğitim, öğretim programlarında çokkültürlü eğitim ve öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutum, algı ve görüşlerine yönelik yapılmıştır. Çokkültürlü eğitim kavramı ile ilgili araştırmalar bu başlık altında yer almaktadır.

2.12.1 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Cırık (2008) çok kültürlü eğitim ve yansımaları isimli araştırma makalesinde çokkültürlü eğitim kavramının tarihsel gelişimi, çokkültürlü eğitimin amacını, ilkelerini, çokkültürlü eğitim ile ilgili eleştirileri ve Türkiye’de çokkültürlü eğitime değinmiştir. Cırık (2008) çalışmasında çokkültürlü eğitim uygulamalarına okul öncesi dönemden başlayarak bütün seviyelerde yer verilebileceği önerisinde bulunmuştur.

Keskin ve Yaman (2014) Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi yapılacak kitapların örneklem seçiminde kolay ulaşılabilir durum örneklemesi seçimi kullanılmıştır. Araştırmada dördüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar her sınıf düzeyinde farklı yayın evine ait ve farklı yıllarda ders kitabı olarak kullanılan dört sosyal bilgiler ders kitabı seçilmiştir. Araştırma sonucunda son yıllarda yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programlarında “ Kültür ve Miras” ve “ Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarında çokkültürlülük ile ilgili kazanımlara yer verildiğini ortaya koymuştur. Araştırmanın sonuçlarından bir diğeri ise sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili kazanımların etkinlikler yoluyla verildiği olmuştur.

Akhan ve Yalçın (2016) sosyal bilgiler öğretim programında çokkültürlü eğitimin yerini araştırmışlardır. Çalışma 2014-2015 eğitim öğretim yılında 1961 yılından 2005 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma

yöntemlerinden doküman analizi araştırmada kullanılmıştır. Araştırma sonucunda 2005 yılında yapılandırmacı eğitim anlayışına geçilmesine rağmen sosyal bilgiler öğretim programında çokkültürlü eğitime yeterince yer verilmediğini ortaya oymuştur.

Beldağ ve Teymur (2018) çalışmalarında sosyal bilgiler öğretim programını içerik analizi ile incelemişlerdir. Araştırma 2018 yılında yürütülmüştür. Araştırmada 2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programı çokkültürlülük açısından incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma olarak yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış elde edilen veriler içerik analizi ile yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda 2018 sosyal bilgiler öğretim programında çokkültürlü eğitime yeterince yer verilmediği ortaya koyulmuştur.

Tünkler (2020) sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel, çokkültürlü eğitime ve küresel vatandaşlık eğitimine yönelik bakış açılarını incelemiştir. Araştırmada nitel araştırma olup Siirt ilinde devlet okulunda görev yapan 7 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenleri çokkültürlü eğitimi tanımlarken “kültürel farklılıklara dayalı eğitim” ifadesini kullanmışlardır. Öğretmenlerin çokkültürlü eğitimin sadece kültürel farklılık içerik alanına değinmesi, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf, engelli olma gibi farklılıkları ifade etmemeleri kavramla ilgili çok boyutlu bir anlayışa sahip olmadıklarını göstermiştir.

Aktaş, Yaman ve Kara (2022) Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarındaki görsellerin çokkültürlülük açısından inceledikleri çalışmada alanyazında yer alan diğer bir çalışmadır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile yürütülmüştür. Araştırmada Fransa’da Sosyal Bilgiler dersine denk gelen “ tarih ve coğrafya” dersi kitaplarından 5, 6, 7 ve 8. sınıf kitapları incelenmiştir. Araştırma sonucunda Fransa Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çokkültürlü öğeler açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu ortaya koyulmuştur.

2.12.2 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Sharma (2005) “Multicultural Education: Teachers Perceptions And Preparation” çalışmasında K-12 eğitim ortamlarındaki öğretmenlerin algılarını ve Florida’daki çokkültürlü ortama sahip öğrencilerin mesleki hazırlıklarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırma hem nitel hem nicel bir arada olduğu karma desende yürütülmüştür. Araştırmada 150 öğretmene anket uygulanarak nicel boyutu yürütülmüş 15 öğretmen ile de görüşme yapılarak nitel boyutu yürütülmüştür.

Araştırma sonucunda çokkültürlü sınıf iklimine sahip sınıflardaki öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile ilgili hazırlığa ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur.

Cho ve Ambrosetti (2005) is Ignorance Bliss? Pre-service Teachers' Attitudes Toward Multicultural Education adlı çalışmasında çokkültürlü bir yapıya sahip 25 öğretmeni olan bir ortaöğretim kurumunda yapmıştır. Araştırma nicel araştırma olarak ve ön test son test olarak yürütülmüştür. Araştırma sonucunda çokkültürlü eğitim hizmeti alan öğretmenlerin çokkültürlülük ile ilgili tutumlarında olumlu değişiklikler olduğunu belirtmişlerdir.

Al-Haj (2005) national ethos, multicultural education, and the new history textbooks in Israel adlı çalışmasında Oslo anlaşması sonrası hazırlanan tarih kitapları ve öncesinde kullanılan tarih kitaplarını çokkültürlü öğeler açısından içerik analizi ile karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda İsrail’de Oslo anlaşması sonrası hazırlanan tarih kitaplarının İsrail- Arap çatışmasına yeni bir bakış getirmeye çalıştığını göstermiştir. Ancak yeni ders kitapları eski ders kitapları gibi Siyonist değerleri korumayı ve Yahudi öğrencilerin hafızasını etnik anlamda canlı tutmaya uygun olarak hazırlandığı görülmüştür. Filistin anlatısına yeni ders kitaplarında yer verilmemiştir.

Gorski (2009)’nin ABD’de yaptığı araştırmada çokkültürlü öğretmen eğitiminde kullanılan derslerin içeriğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminin kullanıldığı araştırmada 45 dersin içeriğine ulaşıp içerik analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda derslerin %16’sının çokkültürlülük ile ilgili yüzeysel olduğunu %58’inin çokkültürlülük ile ilgili yeterlilik kazandırmaya yönelik olduğunu ortaya koymuştur. Ancak derslerin çokkültürlülüğün temel değerleri olan insan hakları ve eşitliği yansıtmadığını ifade etmiştir.

Forrest, Lean, ve Dunn, (2016). Challenging racism through schools: teacher attitudes to cultural diversity and multicultural education in Sydney, Australia adlı çalışmalarında Sydney merkezli devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin çeşitliliğe ve çokkültürlülüğe karşı tutumlarına ulaşılma amaçlanmıştır. Araştırmada öğretmenlere anket vasıtası ile öğretmenlere geçmişleri, eğitim seviyeleri, mesleki deneyimleri, okullardaki çokkültürlü eğitime bakış açıları, çeşitlilik ve kültürel ilişkiler hakkında görüşleri ile ilgili altı gruptan oluşan sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda Sidney’in bazı bölgelerinde yüksek Asya’lı okullardaki öğretmenler hem çok kültürlü eğitimin hem de ırkçılık karşıtı politikaların

uygulanmasına dair yüksek farkındalık gösterdikleri görülmüştür, ancak Müslüman varlığı fazla olan bölgelerdeki öğretmenlerin çokkültürlü eğitim farkındalıkları düşük olarak görülmüştür.

Ağırdağ, Merry ve Van Houtte'nin (2016) yılında karma araştırma yöntemi ile yaptıkları araştırmada Belçika'daki Flemenk bölgesindeki öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile ilgili algılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Anket uygulaması yapılarak 68 okuldan 706 öğretmene ulaşılmıştır. Öğretmenlerden 26'sı ile görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çokkültürlülüğü dini çeşitlilik olarak ele aldıkları görülmüştür. Ders kitaplarında Belçika isimlerinin yanında farklı etnik gruplara ait isimler yer almakla birlikte çokkültürlülük sınırlı bir şekilde yer bulmuştur. Ayrıca öğretmenler çok dilli eğitim yapmaya da karşı olduklarını ifade etmişlerdir.

Miled (2019) educational leaders' perceptions of multicultural education in teachers' professional development: A case study from a Canadian school district adlı çalışmasını Kanada, British Columbia'daki okul bölgesinde yürütmüştür. Araştırmada ampirik nitel bir araştırmadır. Araştırmada eğitim liderlerinin bakış açılarını ve çok kültürlü eğitim anlayışlarını, okul bölgesindeki öğretmenlerin mesleki gelişiminde ve hizmet içi eğitimde çokkültürlü eğitimi nasıl uyguladıklarını görmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda hizmet içi eğitimin ve eğitimin öğretmenlerinin gerçeklikten kopuk kaldığını ve öğretmenlerin çok kültürlü bir bakış açısıyla öğretmelerini desteklemek için yapılması gerekenler ile yapılanlar arasında hala büyük bir boşluk olduğunu göstermektedir

Jones ve Lee (2020) araştırma okul öncesi psikolog adaylarının çokkültürlülük yeterliliklerini artırmak için hazırlananmış bir programın etkisini ortaya koymak için yapmışlardır. Araştırmada farkındalık ölçeği, bilgi ve beceri öz değerlendirme ölçeği kullanılmış olup öntest-sontest uygulanmıştır. Araştırma sonucunda okul öncesi psikolog adayları için hazırlanmış eğitim programı etkisi görülmüştür. Adaylar sontestlerde bilgi, beceri ve farkındalık boyutlarında pozitif anlamlı farklılaşma olmuştur.

Abacioglu, Fischer, ve Volman,(2022) professional development in multicultural education: What can we learn from the Australian context? adlı çalışmalarında New South Wales'deki devlet okullarında görev yapan 3006 öğretmenle anket yöntemi kullanarak öğretmenlerin demografik özellikleri, çok kültürlü eğitim

açısından öğretmenlerin mesleki gelişimleri, kültürel olarak kapsayıcı bir ortamı teşvik etmede etkili stratejilerin ne olduğuna dair öğretmenlerin inançlarını, çok kültürlü eğitimin önemli hedeflerinin neler olduğuna dair öğretmen inançlarını, çeşitliliğe ve çok kültürlülüğe yönelik öğretmen tutumları üzerindeki gözlenmeyen, örtük değişkenlere ulaşmaya çalışmışlardır. Araştırma sonucunda çok kültürlü eğitimde hizmet içi mesleki gelişimin, öğretmenlerin çok kültürlü tutumları ve inançları üzerinde, başlangıçtaki hizmet öncesi eğitime kıyasla daha güçlü bir etkiye sahip olabileceğini göstermişlerdir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada 2021- 2022 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük durumunu ortaya çıkarmak ve öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki çokkültürlülüğe ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak için nitel desen kullanılmıştır. Nitel araştırmalar nicel araştırmalara göre derinlemesine betimleme ve yorumlara sağlayabilir bu yüzden nitel araştırmalarda aranan şey ifade edilmesi zor olan gizli kalmış şeyleri açığa çıkarmaktır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020). Nitel yöntemle yapılandırılmış bir araştırmada araştırılan konu hakkında derinlemesine kavrama amaçlanmaktadır. Bu araştırma yönteminde araştırmacı keşfedici bir rol üstlenir, ek sorularla gerçekliğin izini takip eder ve öznel bakış açılarını önemser (Karataş, 2015).

Araştırmada ders kitaplarının incelenmesi aşamasında doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yazılı belgelerin dikkatli ve sistematik bir şekilde analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Sistematik bir yaklaşım izlenmesi tutarlılık ve güvenilirliğin sağlanmasında etkilidir (Wach, 2013).

Foster (1995 akt; Yıldırım ve Şimşek 2005)'göre doküman incelemesi beş aşamada yapılabilir. Bu aşamalar, dokümana ulaşma, orijinalliği kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanmadır.

1. Dokümanlara ulaşma: Bu aşamada araştırmada kullanılacak olan sosyal bilgiler ders kitaplarına Milli Eğitim Bakanlığının eğitim sitesi olan EBA üzerinden ders kitaplarına ulaşılmıştır.

2. Orijinalliği kontrol etme: Sosyal bilgiler ders kitapları resmi siteden alınmıştır.

3. Dokümanları anlama: Bu aşamada sosyal bilgiler ders kitapları sınıf seviyesi ve ünite sırası takip edilerek baştan sona doğru incelenmiştir.

4. Veriyi analiz etme: Bu aşamada sosyal bilgiler ders kitapları belirlenen ölçütlere uygun olarak analiz edilmiştir.

5. Veriyi kullanma: Doküman incelemesi sonucu elde edilen veriler önceden izin alınarak araştırmada kurum ve kuruluşlara zarar vermeyecek şekilde kullanılmıştır.

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde gözlem ve görüşmelerden elde edilen veriler düzenlenerek ve yorumlanarak oluşturulan içerik okuyucuya ulaştırılır (Baltacı, 2019). Betimsel araştırma yönteminde önceden belirlenmiş temalar etrafında sınıflama, özetlemeler ve yorumlamalar yapılır (Karataş, 2015). Betimsel analiz yöntemi dört basamaktan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005)

Yıldırım ve Şimşek, (2005)'e göre betimsel analiz basamakları şu şekildedir: Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması, bulguların yorumlanmasıdır.

1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Görüşme sorularından yola çıkarak genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Araştırma soruları ve alınan yanıtlardan hareketle temalar belirlenmiştir.

2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Bu aşamada belirlenen çerçeveye göre veriler okunup düzenlenmiştir. Kullanılacak veriler belirlenmiş kullanılmayacak veriler dışarıda bırakılmıştır. Aynı zamanda sonuç bölümünde kullanılacak dorudan alıntılar da seçilmiştir.

3. Bulguların tanımlanması: bulguların tanımlanması aşamasında veriler düzenlenip doğrudan alıntılar yapılmıştır. Verilerin kolay anlaşılabilmesi için tablolar kullanılmıştır.

4. Bulguların yorumlanması: bu aşamada bulgular tanımlanmış ve diğer bulgularla ilişkileri açıklanmıştır.

Araştırmada hedefe ulaşabilmek için uygun yöntemin belirlenmesi nitel araştırmalarda önemli bir noktadır. Nitel araştırmalarda araştırma probleminin net bir şekilde araştırılması, incelenmesi ve açıklanmasında farklı yöntemleri bir arada kullanmaya imkân sağlamaktadır (Yıldırım, 1999).

3.2. Çalışma Grubu

Katılımcılar İstanbul ili, Beyoğlu ve Şişli ilçelerinde devlet okullarında görev yapan 11 Sosyal Bilgiler öğretmeni ve azınlık okullarında görev yapan 4 Sosyal Bilgiler öğretmeninden oluşturmaktadır. Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin seçiminde bu iki ilçenin çokkültürlü yapısının Osmanlı devletine kadar dayanması ve azınlık okullarının bu iki ilçede yer alması ile ilgilidir. Katılımcıların seçiminde gönüllülük esası temel alınmıştır.

Tablo 3. 1 *Çalışma Grubunu Oluşturan Öğretmenlerin Özellikleri*

	Cinsiyet	Doğum yeri	Mesleki yılı	Eğitim durumu	Görev yaptığı kurum
ÖR1	E	Diyarbakır	22	Yüksek lisans	MEB
ÖR2	E	Mardin	3	Lisans	MEB
ÖR3	E	Siirt	10	Lisans	MEB
ÖR4	E	Rize	7	Lisans	MEB
ÖR5	K	Adıyaman	20	Yüksek lisans	MEB
ÖA6	K	Adana	16	Lisan	Azınlık okulu
ÖA7	K	İstanbul	8	Lisans	Azınlık okulu
ÖR8	K	İstanbul	24	Lisans	MEB
ÖR9	K	İstanbul	23	Lisans	MEB
ÖR10	K	Hatay	17	Lisan	MEB
ÖR11	K	İstanbul	1	Lisans	MEB
ÖR12	E	Giresun	29	Lisans	MEB
ÖR13	K	Kars	13	Lisans	MEB
ÖA14	E	Şanlıurfa	28	Doktora	Azınlık okulu
ÖA15	K	İstanbul	8	Lisans	Azınlık okulu

Not: ÖR1: Resmi Okulda Çalışan 1 Numaralı Öğretmen ÖA1: Azınlık Okullarında Çalışan 1 Numaralı Öğretmen

Araştırmada doküman incelemesi yapılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının seçiminde ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt olarak 2021-2022 eğitim-öğretim yılında kullanılan MEB yayınlarına ait 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler kitapları seçilmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yazılı materyallerine EBA üzerinden ulaşılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarına ait sınıf seviyesine göre seçilen Sosyal Bilgiler ders kitapları şunlardır;

5.sınıf: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., (2021). Ortaokul Ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

6. sınıf: Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., Yılmaz, M., (2021). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu ders kitabı 6. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

7. sınıf: Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P., Aygün, S., (2021). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu ders kitabı 7. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

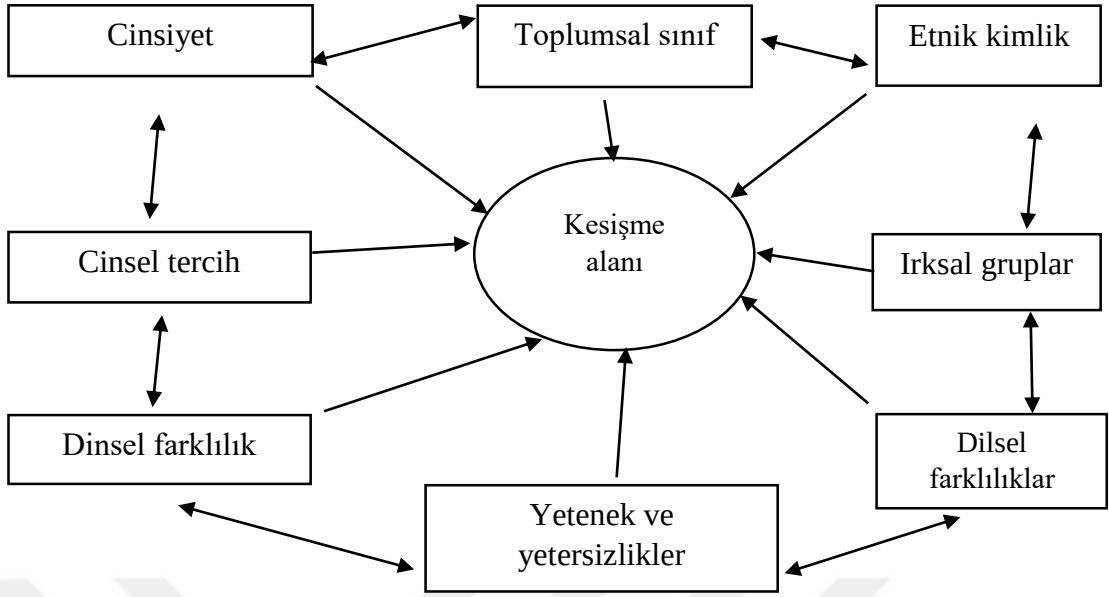
3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ders kitaplarıyla ilgili verilerini toplamak amacıyla doküman incelemesi için ölçütler oluşturulmuştur. Katılımcılardan elde edilecek veriler için yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Ders kitaplarını inceleme ölçütleri ile yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular uyumlu hazırlanmıştır.

3.3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Çokkültürlü Öğeleri Belirleme Ölçütleri

Sosyal Bilgiler ders kitaplarını çokkültürlü öğeler açısından incelemek amacıyla ölçütler oluşturulmuştur. Banks'ın (2014) çeşitlilik değişkenlerinin kesişim şeması, ders kitaplarını inlemek amacıyla hazırlanan ölçütlere temel olarak alınmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelemek amacıyla “etnik kimlik, dilsel farklılıklar, yetenek ve yetersizlikler, dilsel farklılıklar, cinsiyet farklılıklar, toplumsal sınıf, cinsel farklılıklar, ırksal gruplar” olarak temalar belirlenmiştir. Bu temalara ait veriler metinlerde, görsellerde ve sorularda tespit edilmeye çalışılmıştır. Temalara ait tablolar oluşturulurken tablolara sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilen verileri doğrultusunda “Türk, İslam vurgusu, Türk dili genel ve diğer bölümleri eklenmiştir.

Görsel 3. 1 Çeşitlilik Değişkenlerinin Kesişimi (Banks, 2014, s. 3)' ten uyarlanmıştır.

3.3.2.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki çokkültürlü öğelere yönelik görüşlerinin ortaya çıkarmak için yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme söylenen yüzeysel ifadeleri anlamının yanı sıra söylenen şeylerin derinliğini de ortaya koyabilir. Görüşme esnasında elde edinilen verilerin gerçek dışı veya sahte ifadeler olmasıyla ilgili farkındalık sağlayabilir (Karasar, 2020, s. 211). Bir kişinin davranışlarının sebebinin, konu hakkındaki görüşleri veya duyguları öğrenmek isteniyorsa uygun yöntemlerden biri onunla görüşme yapmaktır (Türnüklü, 2000).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken soruların araştırmanın amacına yönelik olmasına ve görüşme yapılacak öğretmenlerin kolaylıkla anlayabilecekleri açıklıkta hazırlanmasına dikkat edilmiştir. Formun anlaşılabilirliğini belirlemek için sosyal bilgiler öğretmeninden dönüt alınmıştır. Görüşme soruları ders kitaplarını inceleme amacıyla oluşturulan ölçütlere uygun olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu eğitim programları ve öğretim alanında 3 uzmana, 1 ölçme değerlendirme uzmanına ve konu alanı uzmanına gönderilmiştir. Uzmanlar ilk formda yer alan soruların yerlerinin değiştirilmesi, soru sayısının azaltılması ve sorunların açık olması yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Uzmanlardan alınan bildirimler ışığında,

görüşme formunda soruların sıralamasında, soruların içeriğinde ve soruların yapısında değişiklikler yapılmıştır. İlk görüşme formunda yer alan 6. Soru görüşme formunun son halinde 11 soru olarak yer almıştır. Görüşme formu hazırlandıktan sonra soruların açıklığını ve amaca hizmet etmesini görmek amacıyla ortaokulda çalışan üç öğretmenle pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Soruların öğretmenler tarafından anlaşıldığı görülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinde değişiklikler yapıldıktan sonra 11 soru olarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu EK3' te sunulmuştur.

3.3.3. Doküman İncelemesinde Ölçütler

Araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelemesi aşamasında kullanılan tekniklerden bir tanesi de doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, basılı ve elektronik ortamlardaki materyalleri, belgeleri incelemek ve değerlendirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Nitel araştırmalarda kullanılan farklı yöntemler gibi anlamlara ulaşmak, konu hakkında bakış açısı kazanmak, deneyimsel bilgi elde etmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008 akt; Kırıl, 2020).

5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını çokkültürlü öğeler açısından incelemek amacıyla görsel. 3.1'deki Banks (2014)'in çeşitlilik değişkenlerinin kesişimini açıklamak amacıyla kullandığı kavramlar ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu kavramlar ölçüt oluşturulurken, etnik kimlik, ırksal gruplar, cinsiyet farklılıkları, cinsel farklılıklar, yetenek ve yetersizlikler, dinsel farklılıklar, dilsel farklılıklar ve toplumsal sınıf olarak uyarlanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada yapılabilmesi verilerin toplanabilmesi amacıyla öncelikle gerekli izinler alınmıştır. Bu kapsamda, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 12.05.2022 tarih, E59090411-44-49463578 sayılı (Ek1) ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 02.02.2022 tarih, E-32128941-050.99-47478 sayılı (Ek2) izin alınmıştır

Önceden belirlenen ölçütler doğrultusunda 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinler, görseller ve sorular incelenerek veriler elde edilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile öğretmen görüşlerine ulaşılmıştır. Şişli ve Beyoğlu ilçesinde yer alan devlet ve azınlık okullarında yer alan öğretmenlerle önceden izin alınarak ve gönüllülük esasına dayalı bir şekilde yüz yüze görüşme olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında öğretmenlere görüşme formu verilmiş, görüşme ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. 2 öğretmen görüşmenin ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmasını istemediğini dile getirmiş ve görüşmede verilen yanıtlar yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde, betimsel analiz tekniği, içerik kullanılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının analizi sırasında metinlerde, görsellerde ve sorularda paragraf bütünlüğü korunmuş, anlam bütünlüğüne, konu bütünlüğüne dikkat edilmiştir. Bulgular bölümünde kitap incelemelerine sırası ile 5. sınıf, 6. sınıf ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları olarak yer verilmiştir. Sınıf seviyesinde yapılan analizlerde ilk olarak kitapta yer alan ünitelere ait tablolar verilmiştir. Her üniteye ait veriler girişte tablo olarak sunulmuştur. Tablolarda yer alan verileri daha iyi anlayabilmek ve bütünlüğü sağlayabilmek amacıyla bazı kısaltmalar yapılmıştır. Tablonun satır boyutunda görseller, metinler ve sorular boyutu yer almaktadır. Tabloların sütun boyutunda ise kitaplar incelenirken kullanılan (etnik kimlik, dilsel farklılıklar, yetenek ve yetersizlikler, dinsel farklılıklar, cinsiyet farklılıkları, toplumsal sınıf, cinsel farklılıklar, ırksal gruplar) ölçütler yer almaktadır.

Tablo 3. 2 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülük İle İlgili Öğelerin Sayıları

Kitaplar	Etnik kimlik	Dilsel farklılık	Yetenek ve yetersizlikler	Dinsel farklılık	Cinsiyet farklılıkları	Toplumsal sınıf	Cinsel farklılıklar	İrksal gruplar
5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı	58	9	13	9	15	8	-	31
6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı	184	43	25	85	52	21	-	107
7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı	115	21	6	51	38	18	-	46
Toplam	357	73	44	145	105	47	-	184

Tablo 3.2’de incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metinlerde, sorularda ve görsellerde elde edilen verilerin sayıları ölçütlere göre verilmiştir. Tablo 3.2’ye göre etnik kimlik ölçütüne ait 357 veri, dilsel farklılık ölçütüne ait 73 veri, yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait 44 veri, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 145 veri, cinsiyet farklılıkları ölçütüne 105 veri, toplumsal sınıf ölçütüne ait 47 veri, ırksal gruplar ölçütüne ait 184 veri elde edilmiştir. Tablo 3.2’de cinsel farklılıklar ölçütüne ait veri elde edilememiştir.

Tablo 3.2’de genel olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metinlerde, görsellerde ve sorularda etnik kimlik ve ırksal gruplarla ilgili vurguların yer aldığı görülebilir. Cinsiyet farklılıkları ile ilgili Sosyal Bilgiler ders kitaplarında veriye ulaşılamamıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki çokkültürlü öğeleri belirleme aşamasında yok olmuş veya ölü tabir edilen uygarlıklarla ilgili kültürel öğeler değerlendirmeden çıkarılmıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitapları sınıf bazında ünite ünite olarak incelenmiştir. Her üniteye ait tablolar bulgular bölümünde verilmiştir. Tablolara bazı eklemeler yapılmıştır ve tablolarda kısaltmalar kullanılmıştır. Bulgular bölümünde kullanılan ana tablo 3.3’te verilmiştir.

Tablo 3. 3 Bulgular Bölümünde Veriler Gösteren Ana Tablo

	Etnik kimlik	Dilsel farklılık	Yetenek ve yetersizlikler	Dinsel farklılık	Cinsiyet farklılıkları	Toplumsal sınıf	Cinsel farklılıklar	İrksal gruplar	Toplam
Metinlerde									
Görsellerde									
Sorularda									

Tablolarda yer alan ilişkilerin daha iyi anlaşılması için ana tablo3. 3’te bazı eklemeler yapılmıştır. Ayrıca ana tablo üzerinde bazı kısaltmalar kullanılmıştır. Tablo 3.4.’te ekleme ve kısaltma kullanılan tablolara örnek verilmiştir.

Tablo 3. 4 Ekleme ve Kısaltma Kullanılan Tablo Örneği

	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde									
Görsellerde									
Sorularda									
Türk									
İslam vurgusu				G1					
Türk dili									
Diğer	SİYAHİ G2 IRAK G1								
Genel	M5 G5 S1	G1							

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 3.4’te yapılan eklemeler incelendiğinde; Türk, İslam vurgusu, Türk dili, diğer ve genel satırları yer verilmiştir. Bu bölümlerin eklenmesinde öğretmenlerde yapılan görüşmede kitaplarda daha çok Türk, İslam ve Türk diline vurgunun yapıldığının ifade edilmesi etkili olmuştur. Ayrıca diğer bölümünde farklı kültürlere ait etnik, dilsel veya dinsel veriler de tabloda gösterilmek istenmiştir.

Tablo 3.4’te yapılan kısaltmalarda; G görseli, S soruları, M metinleri ifade etmektedir. Tablo 3.4’te yer alan SİYAHİ G2 ifadesi etnik kimlik ölçütüne uyan görsellerde siyahilerle ilgili 2 verinin elde edildiğini göstermektedir. Yine genel satırında yer alan M5 ifadesi ise etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde 5 genel veriye ulaşıldığını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili görüşleri yüz yüze görüşme sonucu elde edilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden yola çıkılarak çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler ders kitaplarının incelenmesi aşamasındaki ölçütlerle benzerlik göstermiştir. Öğretmen görüşlerini analizi sonucunda ortaya çıkan kategoriler şunlardır “ çokkültürlülük tanımı, cinsiyet farklılıkları, toplumsal sınıf ayrımı, etnik kimliğe yönelik ayrımcılık, yetenek ve

yetersizlikler, dinsel farklılıklar, cinsel farklılıklar, ırksal gruplar, dinsel farklılıklar, çokkültürlülük ile ilgili öğrenme alanı ve temalar, sosyal bilgiler kitabının etkisi, görüş ve önerilerdir”. Bir soruya verilen tüm öğretmen cevaplarından yararlanılarak kategoriler altında ölçütler oluşturulmuştur. Ölçütler öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılarak desteklenmiştir.

3.6. Araştırmanın Güvenirliği ve Geçerliliği

Nitel araştırmalarda iç güvenilirlik yerine tutarlılık, dış güvenilirlik yerine teyit edilebilirlik, iç geçerlilik yerine inandırıcılık, dış geçerlik yerine aktarılabilirlik kavramları kullanılabilmektedir. Nitel araştırmaların tutarlılığının sağlanabilmesi için yapılan çalışmaların farklı kişiler tarafından değerlendirilmesi önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

İç geçerlilik; araştırmacının belirlediği kategori ve yorumların ortaya çıkan doğrularla uyumlu olması ve gerçeği yansıtması ile ilişkilidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, ve diğerleri, 2020). Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan öğretmen görüşme formu farklı uzmanlardan görüş alınarak yapılandırılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının çokkültürlü öğeler açısından incelenmesi aşamasında nitel araştırması olan alan uzmanı iki kişi çokkültürlü öğeler açısından 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının ilk ünitesini incelemiştir. Aynı şekilde bütün ders kitaplarının analizi sırasında yer yer bu iki uzmanın görüşlerine başvurulmuştur.

Dış geçerlilik; nitel araştırmalarda dış geçerlilik elde edilen sonuçların genellebilmesi ile ilgilidir. Nitel araştırmalarda olgunun derinlemesine incelenmeye çalışması ve geniş bir örneklemin temsil edilememesi genellenebilirliği düşürmektedir. Nitel araştırmalarda karşılaştırılabilirlik ve dönüştürülebilirlik dış geçerliliğe katkı sağlamaktadır. Bu nedenle kategoriler, ölçütler ve izlenen her aşama açık bir şekilde tanımlanırsa diğer araştırmacıların sonuçları anlaması ve farklı ortamlara uyarlaması kolay olur (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, ve diğerleri, 2020). Bu araştırmada ders kitaplarından elde edilen veriler ve öğretmen görüşlerinden elde ifadeler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Güvenirlik; araştırma sonuçlarının tekrar edebilirliği güvenilirlik ile ilişkilidir (Baltacı, 2019). Nitel araştırmalarda güvenilirlik nicel araştırmalara göre farklılık göstermektedir. Nitel çalışmalarda kayıtların detaylı bir şekilde alınması, ses ve görüntülerin kayıtlarının tutulması, alıntılarının yapılıp ekleme olmadan aktarılması

güvenirliği artırmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, ve diğerleri, 2020). Araştırmada ders kitaplarının incelenmesi aşamasında ders kitaplarındaki görsel, soru ve metinlerden elde edilen verilere doğrudan alıntılar yapılarak yer verilmiştir. Öğretmen görüşmeleri ses kayıt cihazı ile kayıt edilip yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Öğretmenlerin araştırma sorularına verdikleri yanıtlar doğrudan alıntılarla örneklenmiştir.

3.7. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı araştırmanın yapıldığı ve verilerin toplandığı İstanbul ilinde sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Bu araştırmada araştırmacının temel rolü araştırma sürecini planlamak, gerekli veri toplama araçlarını kullanmak, elde edilen verileri analiz etmek ve bulguları yorumlamaktır. Araştırmanın bütün aşamaları araştırmacı tarafından yürütölmüştür. Araştırmacı 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını sırası ile incelemiştir. Araştırmanın öğretmenlerle yürütölen bölümünde görüşmeler yüz yüze önceden planlama yapılarak yürütölmüştür. Süreçte araştırmacı aktif olarak rol almış ve görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Uzmanların önerileri doğrultusunda hazırlanan sorular katılımcılara yöneltilmiş ve alınan yanıtlar kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan yanıtlar araştırmacı tarafından yazılı hale getirilmiştir.

Araştırmacı, araştırmanın bütün aşamalarında etik ilkeleri göz önünde bulundurmüştur. Araştırmaya başlamadan önce gerekli izinler araştırmacı tarafından alınmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin asılları araştırmacı tarafından arşivlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Ait Bulgular

5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabında 7 ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerin isimleri farklı yayın evlerine ait kitaplarda değişmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarına ait 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ait ünite isimleri Tablo 4.1’de görülmektedir.

Tablo 4. 1 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki üniteler

Ünite sırası	Ünite adı
1	Toplum İçinde Ben
2	Ülkem, Kültürüm ve Tarihim
3	Yaşadığımız Yer
4	Teknoloji ve Yaşam
5	Üretimden Tüketime
6	Toplum İçin Çalışanlar
7	Küresel Etkileşim

5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının birinci ünitesi olan “Toplum İçinde Ben” başlıklı ünite önceden hazırlanmış ölçütler açısından incelendiğinde Tablo 4.2’deki çokkültürlülükle ilgili öğelere ulaşılmıştır.

Tablo 4. 2 Toplum İçinde Ben Ünitesine Ait Veriler

5.1 Toplum İçinde Ben	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	5	-	2	-	3	2	-	1	13
Görsellerde	8	1	2	1	4	1	-	3	20
Sorularda	1	-	-	-	-	2	-	-	3
Türk									
İslam Dini				G1					
Türk dili									
Diğer	SİYAHİ G2 IRAK G1								

Genel	M5	G1
	G5	
	S1	

Not.

E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C..F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4. 2 incelenirken Türk, Türk dili, İslam dini, diğer ve genel bölümlerinin nasıl yorumlanacağına dikkat edilmesi gerekir. Türk, Türk dili ve İslam dini konulu öğelere fazla yer verildiği için bunlar tabloya eklenmiştir. Diğer alanı farklı etnik grup, farklı dil ve farklı din alanına yönelik verileri gösterebilmek için eklenmiştir. Genel alanı ise ölçütlere ait genel tanımlamanın olduğu verileri barındıran öğeleri tabloda göstermek amacıyla kullanılmıştır. Tabloda 4.2'deki Türk M1 ifadesi Türk kimliğine ait metinlerde 1 öğeyi temsil eder, G1 görsellerde 1 öğeyi temsil eder, S1 sorularda 1 öğeyi temsil eder. Diğer alanında etnik kimlik ölçütü altında Irak G1 ifadesi Irak ile ilgili görsellerde 1 öge ile karşılaştığı anlamına gelir. Genel alanında ırksal gruplar altında G1 yazılı ise ırksal gruplara ait görsellerde genel bir görsele yer verildiği anlamına gelir.

Tablo 4.2 incelendiğinde Toplum İçinde Ben ünitesinde etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde 5, görsellerde 6, sorularda ise 1 veriye ulaşılmıştır. Dilsel farklılıklar ölçütüne ait 1 veri görsellerde, yetenek ve yetersizlik ait veriler metinlerde 2, görsellerde 2; dinsel farklılıklara ölçütüne ait 1 veri görsellerde; cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait metinlerde 3, görsellerde 4; toplumsal sınıf ölçütüne ait metinlerde 2, görsellerde 1, sorularda 2; ırksal gruplar ölçütüne ait metinlerde 1, görsellerde 3 veriye ulaşılmıştır. Cinsel farklılıklarla ilgili veri elde edilememiştir. Bu üniteye ait metinlerde 13 görsellerde 20 sorularda 3 veriye ulaşılmıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait verilerden 2 tanesi siyahi (Afrikalı) kimliğe ait olup görsellerde, 1 tanesi Irak kimliğine ait olup görsellerde ele alınmıştır.

Etnik kimlik ölçütüyle ilgili görsel şu şekilde yer almıştır:

Görsel 4. 1 Nijerya’da Bir Mülteci Kampı Sayfa 29

Görsel 4.1 ve altındaki açıklama incelendiğinde siyahi bir çocuğun kamp hayatına dair kesit verilmiştir. Aynı zamanda çocuğun kötü şartlarda çalıştığı da gösterilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde işe genel bir bakış açısı ile etnik kimliğe vurgu yapıldığı görülmüştür. Metinlerde etnik kimlikle ilgili genel ifadelerle ele alınan örnek ise şu şekildedir:

Görsel 4. 2 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 13

Görsel 4.2’deki metinde etnik bir kökene vurgu yapılmadan ülkemizdeki insanlar ve farklı ülkelerde yaşayan insanlar üzerinden farklı kimliklerin olduğu empati becerisi üzerinden genel olarak ifade edilmiştir.

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne metinlerde ve görsellerde şu şekilde yer verilmiştir:

Bazen de çocuklar aileleriyle ya da yalnız olarak başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalabiliyor. İşte devlet göçmen denilen bu çocuklarla da ilgilenmek zorunda. Ya da bazı çocukların bedensel veya zihinsel bir engeli olabiliyor. Bu tür çocuklar ötekilerden farklı bir bakım ve eğitim almak zorunda. Bu onların hakkı.

Görsel 4. 3 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 25

Yetenek ve yetersizliklerin doğal bir durum olduğu açıklanmış ve bu çocukların da haklarının olduğu görsel 4.3'te metinde belirtilmiştir. Yetenek ve yetersizliklere hak kavramı üzerinden değinilmiştir.

Görsel 4. 4 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 25

Görsel 4.4'teki metinde ve görselde engellilerin hakları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Görsel incelendiğinde ise engelli bir birey mutlu ve güler yüzlü olarak gösterilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ise metinlerde ve görsellerde şu şekilde yer verilmiştir:

Zehra da belediyeye şikâyet telefonu açan bu ailelerden birinin kızıydı. Derslerinde başarılı, sosyal yönü çok güçlü olan Zehra aynı zamanda da çevresinde yaşanan olaylara karşı son derece duyarlı bir çocuktur. Mahallede yaşanan çöp sıkıntısını da yakından takip ediyor, gelişmeleri ilgiyle izliyordu. Zehra tüm aile fertlerinin ve misafirlğe gelen komşularının veryansınlarını da pürdikkat dinliyordu. Zehra çekingen bir o kadar da kendinden emin hâliyle söze başladı:

Görsel 4. 5 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 12

Görsel 4.5'te anlatılan kişinin ilk olarak cinsiyeti belirtilmiş sonrasında ise kişinin özellikleri olumlu bir bakış açısı ile anlatılmıştır. Kız öğrenci hakkında bilgi verilirken başarılı, sosyal yönü güçlü, duyarlı olarak kadın cinsiyetine olumlu vurgulama yapılmıştır.

Görsel 4. 6 Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu sayfa 16

Cinsiyet farklılıklarına ait Görsel 4.6’da ise Ümmiye Koçak ve köy kadınlarının tiyatro alanında gösterdikleri başarı üzerinden kadın cinsiyetinin toplumsal alanda başarısı ele alınmıştır.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait metinler, görsellerde ve sorularda şu şekilde yer verilmiştir.

Yaşadığımız toplumda ve okuduğumuz okulda çeşitli grupların üyesiyiz.

Görsel 4. 7 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 19

Görsel 4.7’de yer alan metinde toplumda yer alan gruplardan genel bir ifade ile bahsedilmiş fakat toplumda yer alan gruplar açıklanmamıştır.

Görsel 4. 8 Çocuk İşçi Sayfa

Çocuk haklarının işlendiği bölümde Görsel 4.8’deki içeriğe yer verilmiştir. Kitapta görsel ile ilgili altta verilen açıklamada işçi vurgusu da yapılmıştır.

Çoktan seçmeli sorularda ise toplumsal sınıf kavramına görsel 4.9’da yer verilmiştir. Soruda toplumsal sınıf gruplarından işçi grubu dışındaki gruplardan bahsedilmeği görülebilir.

4. Çevremizde katılabileceğimiz çok sayıda grup vardır.

I. Kulüp üyesi

II. Fabrika işçileri

III. Market müşterisi

Yukarıdaki gruplardan hangilerinde yer alabiliriz?

A) I

B) I, II

C) I, II ve III

D) I, III

Görsel 4. 9 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 33

Toplumda yer alan gruplardan yola çıkarak ve çocuk hakları anlatılırken toplumsal sınıf ile ilgili öğelere yer verilmiştir. Fakat gruplarla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemiştir.

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının ikinci ünitesi “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi önceden hazırlanmış ölçütler çerçevesinde incelediğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır.

Tabloya 4.3’e baktığımızda metinlerde 9 öge etnik kimlik, 4 öge dilsel farklılıklar, 3 öge dinsel farklılıklar, 2 öge cinsiyet farklılıkları, 1 öge toplumsal sınıf, 5 öge ise ırksal gruplar ölçütü başlığında görülmüştür. Görseller incelendiğinde 3 ögenin dinsel farklılıklar 1 ögenin toplumsal sınıf ölçütü başlığında olduğu görülmüştür. Sorular incelendiğinde 1 öge dinsel farklılıklar, 1 öge ise toplumsal sınıf ölçütü ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Tablo 4. 3 *Ülkem, Kültürüm Ve Tarihim Ünitesine Ait Veriler*

5.2. Ülkem, Kültürüm Ve Tarihim	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	9	4	-	3	2	1	-	5	24
Görsellerde			-	3	-	1	-	-	4
Sorularda		-	-	1	-	1	-	-	2
Türk	M7								
İslam Vurgusu				M3 G3					
Türk Dili		M3							
Diğer	ÇİN M1 ALMAN M1	FRANSIZCA M1 ARAPÇA M1							
Genel				S1					

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Etnik kimlik ölçütüne ait veriler metinlerde yer almakla birlikte 7 tanesi Türk kimliği ile 1 tanesi Çin, 1 tanesi ise Alman kimliği ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ülkem, Kültürüm ve Tarihim ünitesinde etnik kimlikle ilgili veriler şu şekilde ele alınmıştır:

Türküler ülkemizin farklı yörelerinin kültürel özelliklerini yansıtır. Türk'e ait anlamına gelen türkü millemize özgüdür. Türkülerin her birinin bir hikâyesi vardır. Göç, askerlik, sevgi, hasret gibi pek çok konu türküyü dönüştürmüştür. Türküler, mutlulukları, hüznüleri bir arada yaşayan halkımızın ortak anılarıdır.

Görsel 4. 10 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 54

Görsel 4.10'daki metinde Türk etnik kimliğine vurgu yapıldığı görülebilir. Türkülerin yörelere göre farklılık gösterdiğini fakat Türklere özgü olduğu dile getirilmiştir. Türküler metni üzerinden Türk kimliğine ve Türk kültürüne ait vurgu yapıldığı görülebilir.

Misafirperverlik bizi biz yapan, asırlardır süren kültürel değerlerimizdendir. Evimize gelen misafirlerimizi en iyi şekilde ağırlamaya çalışırız. Onlara ikramlarda bulunuruz. Misafirlere kolonya sunmak da geleneklerimizden biridir (Görsel 2.47). Kolonyanın ilk olarak Almanya'nın Köln şehrinde icat edildiği söylenir. İsmi ni de şehrin Fransızca adından Cologne yani kolonyadan almıştır. Ülkemizde 1880'lerde üretilmeye başlanmış ve hızla kullanımı yayılmıştır. Kolonyadan önce ülkemizde misafirlere gül suyu sunulurdu. Ferahlatıcı özelliğiyle, gül suyu ile yaptığı yarışı kazanan kolonya, günlük yaşamımızdaki yerini aldı. Ancak gül suyu eskisi kadar çok kullanılmazsa da günümüzde kullanılmaya devam ediyor.

Görsel 4. 11 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 58

Kolonya ilgili görsel 4.11'deki metinde Alman kültürü ve Fransızca dilinden bahsedilerek hem Alman kimliğinin hem de Fransızca dili ile ilgili kültürel değerlere ait verilerin ders kitabında yer aldığı görülebilir. Ayrıca kolonya gül suyu ile karşılaştırılarak farklılıklar verilmeye çalışılmıştır.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait veriler tamamı metinlerde yer almıştır. Bu verilerden 3 tanesi Türk dili 1 tanesi Fransızca 1 tanesi ise Arapça ile ilişkilidir.

*Divânü Lugati't-Türk Kaşgarlı
Mahmud tarafından 1072-1074
yılları arasında yazılan Türkçe-
Arapça bir sözlüktür. Türkçenin
bilinen en eski sözlüğüdür. Aynı
zamanda o dönemde insan ve
toplum yaşamıyla, kültürümüzle
ilgili, ilgi çekici bilgiler
vermektedir.*

Görsel 4. 12 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59

Günümüzde de “esen kal” ifadesi kullanılmaya devam etmektedir. Divânü Lügati't-Türk'te “ol esenledi” “o beni selamladı” “esen mü sen?”, “iyi misin?” anlamında kullanılmıştır. Geçmişte selamlaşmanın kuralları da belirlenmişti. Küçük olan büyüğe, az olan grup çok olana, yürüyen oturana, at üzerinde bulunan yaya olana selam verirdi.

Görsel 4. 13 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 60

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsel 4.12 ve 4.13'deki metinlerde Arapça ile ilgili genel bilgi verilmiştir. Türkçenin geçmişteki ve günümüzdeki kullanıma dair metinlere ayrıntılı anlatıma yer verilmiştir.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait 7 verinin 3 tanesi metinlerde 3 tanesi görsellerde 1 tanesi ise metinlerde yer almıştır. Dinsel farklılıklar ölçütüne ait örnekler şu şekilde yer almıştır:

*Ramazan ve Kurban Bayramları'nda aileler, akrabalar,
komşular ve arkadaşlarımızla bir araya geliriz. Dinî
bayramlarda pek çok geleneği yerine getiririz. Bü-
yüklerimizi ziyaret eder, büyüklerimizin ellerini öpe-
riz. Misafirlere ikramlarda bulunuruz (Görsel 2.31).*

Görsel 4. 14 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 50

Görsel 4.14'teki metinde İslam dininde bayram olarak kabul edilen günler açıklanmış ve o günlerde yapılan rutinler anlatılmıştır. Aynı metinde farklı din veya mezheplerin dini günleri ile ilgili bilgiler yer almamıştır.

Görsel 4. 15 İstanbul Süleymaniye Camisi

Görsel 4.15'teki içerik çevremizdeki doğal ve tarihi güzellikler bölümünde kullanılmıştır. Bu bölümde kullanılan görsellerde İstanbul'daki camiler seçilmiştir. İstanbul farklı dinlerin ibadethanelerine sahip bir ildir. Bu bölümde İstanbul'da bulunan farklı dinlere ait tarihi güzelliklere yer verilmediği görülebilir.

Cinsiyet farklılıklar ölçütüne ait 2 öge ise metinlerde şu şekilde yer verilmiştir:

Cumartesi akşamı düğün, gelin ve damat kınasının yapılması ile devam eder. Pazar günü gelini almaya gelenlere babası kızını teslim eder. Gelin eğer varsa bir erkek kardeşinin koluna girmiş olarak evden dışarı çıkar. Oğlan evinden gelenler o anda sevinç gösterileri yaparlar. Gelin, oğlan evine gelirken beraberinde kaşık, çivi, bıçak... gibi şeyler getirir. Bu da gelinin "bereketiyle gelmesi" anlamına gelir.

Görsel 4. 16 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 52

Görsel 4.16'da yer alan metinde geleneksel düğünlerin anlatıldığı bir bölüm görülmektedir. Düğünlerle ilgili kültürel öğelerin ele alındığı metinde anlatım yapılırken gelin kavramı anlatılırken teslim edilir, erkek kardeşin kolunda dışarı çıkar gibi dikkat çekici ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeler cinsiyet farklılıklarına yönelik olumsuz ifadeler içermektedir.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait öğeler ise metinlerde, görsellerde ve sorularda 1' er tane olmak üzere şu şekilde yer almıştır.

Görsel 4. 17 Mezopotamya Duvar Panosu

Görsel 4.17 incelendiğinde ve sayfada yandaki sorularla ilişkisine bakıldığında üste oturanların seçkin bir sınıftan olduğu, alt sıradakilerin işçi veya köleler olduğu anlaşılmaktadır. Görselle ilgili soruda üste oturan kişiler neden üste, altta olan niçin altta durmaktadır şeklinde sınıf farklılıklarına yönelik sorular yer almıştır.

İrksal gruplar ölçütüne ait 5 ögenin tamamı metinlerde yer almıştır. İrksal gruplara ait metinlerdeki ifadeler aynı zamanda etnik kimlik ölçütü ile de paralellik göstermektedir. Bu öğeler Sosyal Bilgiler ders kitabında şu şekilde yer almıştır:

*Türkler gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkünlüdürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar. Yoğurt hem besleyici hem de hazmı kolaydır. Kervansarayların hepsinde bu yoğurt mutlaka bulunur. Üzüm, vişne gibi kuru yemişleri sıcak suda kaynatıp toprak tabaklar içine koyarlar. Bir de pirinçten yapılan yemekleri vardır (Görsel 2.45). Üzerine koyun ve kuzu eti koyarlar. (Busbecq, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, s.24.)*

Görsel 4. 18 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 57

Görsel 4.18'de yer alan metinde bir seyyahın Türklerle ilgili izlenimlerini anlattığı seyahatnameden alınmıştır ve Türk ırkına yönelik bir tanımlamayı içermektedir.

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının üçüncü ünitesi Yaşadığımız Yer Ünitesidir. Bu ünite de çokkültürlülük kavramına ait önceden oluşturulan ölçütlere ait öğelere rastlanmamıştır. Yaşadığımız Yer ünitesi coğrafya alanına ait bir ünite olduğu söylenebilir. Bu ünite de daha çok coğrafya ile ilgili teknik kavramlar ve anlatımlara yer verildiği için çokkültürlülükle ilgili öğeler yer almamış olabilir.

Tablo 4. 4 Yaşadığımız Yer Ünitesine Ait Veriler

5.3.Yaşadığımız Yer	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Görsellerde	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sorularda	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İslam vurgusu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Dili	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genel	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının dördüncü ünitesi ‘ Teknoloji ve Yaşam’ ünitesi önceden hazırlanmış ölçütler çerçevesinde incelediğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. 5 Teknoloji ve Yaşam Ünitesine Ait Veriler

5. 4. Teknoloji Ve Yaşam	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Görsellerde					3				3
Sorularda	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk									
İslam vurgusu									
Türk Dili									
Diğer	M1 ABD (OLUMSUZ)								
Genel									

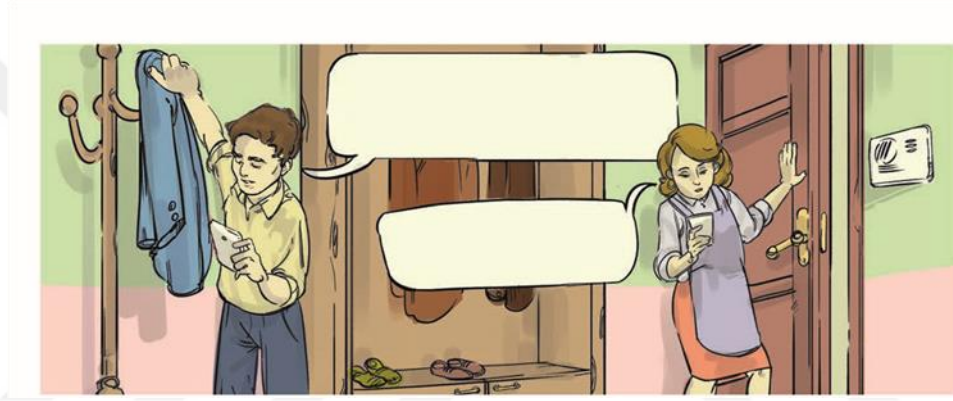
Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4.5 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait 1 ögenin metinlerde, cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 3 ögenin ise görsellerde yer aldığı görülmektedir. Etnik kimlik ölçütüne ait ve cinsiyet farklılıkları örnekler şu şekildedir:

*"Amerika Birleşik Devletleri'nde
denizde mahsur kalan insanları
kurtarmaya çalışan Hava
Kuvvetleri helikopterine dev
köpek balığı saldırdı."*

Görsel 4. 19 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 99

Görsel 4.19'de yalan haberle ilgili hazırlanmış bir metinde geçmektedir. Genel ağda doğru ve güvenilir bilgi alma ile ilgili konuda kullanılan haber yalan bir haber olduğu metinlerle ve görsellerle anlatılmış fakat yalan haber ülke ismi ile birlikte kullanılmıştır.

Görsel 4. 20 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 97

Görsel 4.20'de teknolojinin aile ilişkileri üzerine etkisiyle ilgili verilen görselde erkeğin dışarıdan içeriye girdiği, kadının ise mutfak önlüğü ile evde çalıştığı görülmektedir.

Görsel 4.21'de bilim insanlarının kişilik özelliklerinin anlatıldığı konu başlığında erkek bilim insanlarına örnek verilirken günümüz bilim kadınlarından da örnekler verilmiştir.

Görsel 4. 21 Bilim insanları (Newton, Edison, Bruno, İbn-i Sina, Gözde OKUMUŞ)

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının beşinci ünitesi ‘ Üretimden Tüketime’ ünitesi önceden hazırlanmış ölçütler çerçevesinde incelediğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. 6 Üretimden Tüketime Ünitesine Ait Veriler

5.5.Üretimden Tüketime	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	3		2	-	-	-	-	-	5
Görsellerde	1	-	-	-	1	-	-	-	2
Sorularda	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Türk	M2 G1								
İslam Vurgusu									
Türk Dili									
Diğer	FRANSIZ S1								
Genel	M1								

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4.6 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait 3 öge metinlerde, 1 öge sorularda 1 bir öge ise sorularda yer almıştır. Yetenek ve yetersizlik ölçütüne ait 2 öge metinlerde, 1 öge sorularda yer almıştır. Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 1 öge ise görsellerde yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait ögeler detaylı olarak incelendiğinde bu ögelerden metinlerdeki 2 ögenin ve görsellerde kullanılan 1 ögenin Türk kimliğine yönelik olduğu, sorularda yer alan 1 ögenin ise Fransız kimliğine olduğu, 1 ögenin ise genel bir ifade olduğu görülmüştür.

Etnik kimlik ölçütüne ait görseller, metinler ve soru örnekleri şu şekildedir:

1941'de tamamen Türk yapımı ilk uçak İstanbul'dan Sivas Divriği'ye uçtu. Nuri Demirağ'ın oğlu ve pilot yetiştirmek için kurulan Gök Okulu'nun ilk mezunlarından olan Galip Demirağ, bu uçuşta pilot idi (Görsel 5.48-5.50). Kurulan fabrika 1950'li yıllarda kapandı.

Görsel 4. 22 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 136

Görsel 4.22'de yer alan metinde girişimcilik ile ilgili bir metinden bölüm yer almaktadır. Metinde uçağın Türk yapımı olmasına dikkat çekilmiştir.

“Sığınmacı Barınma Ünitesi” tasarımı “Sosyal Sorumluluk İçin Tasarım” kategorisinde gümüş madalya aldı. Savaş veya doğal afet sonrası durumlarda kullanılmak üzere geliştirilen sığınmacı barınma ünitesi, çadır gibi geçici çözümlerin ötesinde güvenlik, kişisel alan ve korunma sağlıyor. Dört kişilik bir ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek yaşam alanı sunan ünite, eşyalarıyla birlikte kuruluma hazır bir paket olarak geliyor.

Görsel 4. 23 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 139

Görsel 4.23’te metinde sığınmacılara yönelik yapılan çalışmalar genel bir ifade ile anlatılmış sığınmacıların hangi kimlikten olduğu veya hangi gruptan olduğu açıklanmamıştır.

26 yaşındaki Türk mucit Mehmet Türker’in icat ettiği cihaz, engellilerin umudu oldu. Cihaz sayesinde engelliler ellerini kullanmadan sadece kafa hareketleriyle bir telefonu, tableti, bilgisayarı, TV’yi kullanabilecek.

Görsel 4. 24 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 139

Görsel 4.24’te Yetenek ve yetersizlikler ile ilgili metinlerde geçen ögede ise engellilerin hayatını kolaylaştıracak olumlu bir gelişmeden bahsedilmiştir.

Görsel 4. 25 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 118, Sayfa 119, Sayfa 125, Sayfa 125

Görsel 4.25’te yer alan öğeler Sosyal Bilgiler ders kitabının farklı sayfalarından alınmıştır. Görsellerin alındığı konu başlığı ekonomik faaliyetler olup, ekonomik faaliyetlerle meslekler ilişkilendirilmiştir ve anlatılan konuda mühendislik veya teknik konularda meslek görselleri kullanılırken erkeklerin olduğu görsel tercih edilmiştir. Turizmle ilgili konun anlatıldığı görselde ise kadın görseli kullanılmıştır.

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf der kitabının 6. Ünitesi olan ‘Toplum İçin Çalışanlar’ ünitesine ait bulgular aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4. 7 Toplum İçin Çalışanlar Ünitesine Ait Veriler

5.6. Toplum İçin Çalışanlar	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	6	1	4	-	-	-		6	17
Görsellerde	3		2	-	2	-	-	3	10
Sorularda	4	-	-	-	-	-	-	3	7
Türk	M6 G3 S4								
İslam Vurgusu									
Türk Dili		M1							
Diğer									
Genel									

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4.7 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait öğelerden 6’sı metinlerde 3’ü görsellerde 3’ ü ise sorularda yer almıştır. Dilsel farklılıklar ölçütüne ait 1 öğe metinlerde; yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait 4 öğe metinlerde 2 öğe görsellerde; cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 2 öğe görsellerde; ırksal gruplar ölçütüne ait 6 öğe metinlerde 3 öğe görsellerde 3 öğe ise sorularda yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütü ve ırksal gruplar ölçütüne ait örnekler şu şekildedir:

Geçen yıl Sosyal Bilgiler dersinde öğrendiklerimizi hatırlayalım. Bin yıldır üzerinde yaşadığımız vatanımız düşman tarafından işgal edilmişti. Bağımsızlığımızın tehlikeye düşmesi üzerine milletimiz Millî Mücadele’yi gerçekleştirerek yurdumuzu işgalden kurtarmıştı. Türkiye’nin bağımsız bir devlet olduğu dünyaya kabul ettirilmişti. Millî Mücadele’de milletimiz başarısız olsaydı ay yıldızlı bayrağımız yerine ülkemizi işgal eden devletlerin bayrakları gökyüzünde dalgalanacaktı. Millî Marşımız yerine onların marşları okunacaktı. Kısaca bağımsızlığımızı kaybetmiş olacaktık.

Görsel 4. 26 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 162

Görsel 4.26’daki metinde Türk kurtuluş savaşı ile ilgili bir bölüm yer almaktadır. Metinde mücadele edilen ülkelerin isimlerinin verilmediği görülmektedir.

Görsel 4. 27 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 163

Görsel 4.27’de Türk milli takımı ile ilgili içerik üzerinden bağımsızlık sembollerimizden Türk bayrağına vurgu yapılmıştır.

Aşağıdaki alana Türk bayrağı ya da İstiklâl Marşı ile ilgili duygularınızı şiir, yazı veya resimle anlatınız.

Görsel 4. 28 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 164

Metin, görsel ve etkinlik sorusunda bayrak, istiklal marşı ve milli mücadele üzerinden Türk kimliğine yönelik vurgu yapılmıştır. İrksal gruplar ölçütüne ait öğeler ise etnik kimlik ölçütü ile paralellik göstermekle birlikte bazı metin, görsel ve sorularda etnik kimlikle ilgili kavramlar anlatılırken ırksal grup isimleri kullanılmamıştır.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait örnek şu şekildedir:

“Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı ‘İstiklâl Marşı’dır. Başkenti Ankara’dır.”
Bu madde anayasamızın değiştirilemeyecek maddelerindendir.

Görsel 4. 29 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 164

Görsel 4.29’da yer alan metindeki dilsel farklılıklar ölçütüne ait örnek incelendiğinde etnik kimliğe de vurgu yapıldığı görülmektedir. Anayasa üzerinden Türkiye’de kullanılan resmi dile vurgu vardır.

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait öğeler şu şekildedir:

1863'te yoksul ve yetim çocukların eğitim-öğretimine destek olmak amacıyla kuruldu. Ülkemizin eğitim alanındaki ilk sivil toplum kuruluşu oldu. Kelime anlamı "şefkat yuvası"dır. Darüşşafaka; babası veya annesi hayatta olmayan, maddi olanakları yetersiz, sınavla seçilmiş öğrencilere burs ve yatılı öğrenim vermektedir.

Görsel 4. 30 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa Sayfa 153

2003'te kurulan Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm rahatsızlığı olan çocukların özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük etmektedir.

Görsel 4. 31 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa Sayfa 153

Görsel 4. 32 Yetenek ve Yetersizlikler

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait metinlerde ve görsellerde geçen örneklerde yetersizlikleri olan insanlara yönelik yardım edilmesi ve destek olmayla ilgili metinlere görsellere yer verilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait öge ise şu şekildedir:

Görsel 4. 33 Belediye Başkanı Sayfa 156, Kaymakam Sayfa 156, Belediye Başkanı Sayfa 157, Muhtar Sayfa 158

Görsel 4.33’te Yaşadığım yer ve yönetim konusu işlenirken seçilen öğeler yer almaktadır. Yöneticiler tanıtılırken kullanılan görsellerde cinsiyetler eşit bir şekilde kitapta yer almıştır.

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabının 7. ve son ünitesi ‘Küresel Etkileşim” ünitesine ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 8 Küresel Etkileşim Ünitesine Ait Veriler

5. 7. Küresel Etkileşim	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	16	1						8	25
Görsellerde	6	1		1					8
Sorularda	3	1	-	-	-	-	-	2	6
Türk	M8 S1								
İslam Vurgusu									
Türk Dili									
DİĞER	FRANSA M4 YUNAN M2 G1 AVUSTURALYA M2 G1 ARAP M2 G1 ABD M3 ALMANYA M2 İSKOÇYA M1 İNGİLİZ M1 BULGAR M1 JAPONYA M1 KANADA M1 İTALYA M1 POLONYA M1 MOĞOLİSTAN M1 KAZAKİSTAN M1 KOLOMBİYA G1 BOSNA G1								
GENEL	M1 G2 S1	M1							

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4.8’de genel olarak incelendiğinde belirlenen ölçütlerle ilgili öğelerin daha çok metinlerde yer aldığı görülebilir. Ayrıca farklı ülkelere (etnik kimliklerden) ülke ismi kullanılarak veya Türkiye’nin o ülke ile ilişkisi üzerinden değinildiği görülmüştür.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğelerde adı geçen ülkelerin isimleri metinlerde kullanılmış ülke ile ilgili veya kimliği ile ilgili derin bilgiler verilmemiştir.

Küresel etkileşim ünitesinde etnik kimlik ölçütüne ait örnekler şu şekilde yer almıştır:

Komşuların Mutfak Alışverişi Edirne'den

Edirne, hafta sonları Bulgaristan ve Yunanistan'dan alışveriş için güneybirlik gelen komşuları ağırlıyor. Yunanlılar ekmek, yufka, baklava almadan dönmüyor. Valilik ve Edirne Ticaret Odası, "AB ile Sınır Ötesi İşbirliği Çalışmaları" kapsamında Bulgaristan ve Yunanistan'la yeni projelere hazırlanıyor.

Sınır ticareti Edirne ekonomisinin itici güçlerinden biri. Bulgaristan ve Yunanistan'dan vize almadan güneybirlik gelenler, sebzedan ekmeğe, deriden tavuğa birçok ürünü satın alıyor. Edirne sebze meyve hali neredeyse her gün kapılarını "bagaj ticareti" yapan Bulgarlarla açıyor. Hafta sonu tarihi Alipaşa Çarşısı'na gittiğinizde Türkçe Yunancaya karışıyor. Hal ve çevresindeki dükkânlar Bulgarca, Alipaşa Çarşısı ve çevresi Yunanca tabelalarla dolu.

Görsel 4. 34 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 171

Görsel 4.34'te yer alan metinde Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen insanlar için turist ve benzeri ifadeler kullanmak yerine komşu olarak bahsedilmiştir. Metinde sadece ticaret yapılmadığı kültürel etkileşimin yaşandığı da anlatılmaktadır.

Arap Turistlerin Tercihi Doğu Karadeniz! Tabelalar Bile Değişti...

Körfez ülkelerinden Doğu Karadeniz'e gelen Arap turist sayısının çoğalması, bu bölgedeki yatak kapasitesini ve yabancılara gayrimenkul satışlarını arttırmıştır.

Doğu Karadeniz'de alternatif turizmde öne çıkan Rize, son yıllarda turistlerin, özellikle de Arapların gözde mekânları arasında yer alıyor. İl Kültür ve Turizm Müdürü, Rize'yi ziyaret eden turist sayısının her geçen gün arttığını, yabancı turistler arasında özellikle Arap turistlerde önemli bir artış gözlemlendiğini belirtti.

*Arapların yeşili ve doğayı sevdiğini ifade eden İl Kültür ve Turizm Müdürü, "Son yıllarda Arapların ilgisi Rize'deki turizm hareketliliğini artırıyor. Arap turistler kum ve güneş turizminin yanında önemli bir alternatif olan doğa, kültür ve tarih turizmine önem veriyor. Rize bu açıdan çok zengin bir yapıya sahip. Doğal yürüyüş parkurları, endemik çeşitlilik, şelaleler, göller, tarihi ve kültürel yapıları ile önemli bir turizm zenginliğine sahibiz. Kısacası Araplar, doğa ve kültür turizmin başkenti Rize'de huzur buluyorlar." sözleri-
ne yer verdi.*

Görsel 4. 35 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 172

Metin başlığını incelediğimizde Arap turistlerin gelmesiyle birlikte birçok şeyin değiştiği anlatılmış ve Arap turistlerin tercihleri ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

TURİZM ÖN YARGILARI DEĞİŞTİRİYOR

Aşağıdaki çocukların konuşmasını okuyarak fotoğrafın altındaki soruyu cevaplayınız.

Ailemle farklı ülkelere seyahat etmeyi seviyorum. Türkiye'ye geldiğimde de yine bir arkadaş edindim. Türkiye'ye geldiğimde tatil yaptığım otelde Erdem'le tanıştım. Farklı diller konuşmamıza, bambaşka kültürlere sahip olmamıza rağmen Erdem'le çok iyi anlaştık.

Tom'un ülkesinde satranca "chess (çes)"deniliyormuş. Onunla bu oyunu oynarken birbirimizi tanıdık ve çok sevdik. O ülkesine döndüğünde de Genel Ağ üzerinden satranç oynamaya devam edeceğiz.

Görsel 4. 36 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 177

Görsel 4.35'teki metinde etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde geçen ifadeler genel anlam taşımaktadır. Farklı ülkelerden bir araya gelen öğrencilerin iyi anlaşmalarını iletişimlerinin olumlu bir şekilde devam edeceği aktarılmıştır.

Görsel 4. 37 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 178

Metinde Türk-Yunan ilişkileri komşuluk üzerinden alınmış ve iki ülkeden de insanlar karşı taraf hakkında olumlu konuşmalar yaptırmıştır.

Görsel 4. 38 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 177

Görsel 4.38 incelendiğinde farklı ülkelerin simgesi haline gelmiş yapıların bir arada ve aynı dünya üzerinde olduğu teması ile verilmiştir. Dolayısı ile görsel farklı ölçütlere ait genel bir görsel olarak ele alınmıştır.

Görsel 4. 39 Meis Adası, Yunanistan

Metinle birlikte kullanılan görselde Yunan mimarisinin örneklerinin de verildiği görülebilir.

Görsel 4. 40 Kolombiya’da Dansçıları İzleyen Turistler

Etnik kimlik ölçütüne ait diğer bir öge olan görsel 4.40’da Kolombiya’nın dans kültürünü gösteren bir görsele yer verilmiş. Fakat görsel ile ilgili veya Kolombiya ile ilgili metinlerde açıklayıcı bir bölüme yer verilmemiştir.

Sorularda ise etnik kimlik ölçütü ilgili öğeler şu şekildedir:

1. Haberde adı geçen kişiler Türkiye’yi ve Türkleri hangi yolla tanımışlar?

---

2. Türklerin hangi kültürel özelliklerinden etkilenmişler?

---

3. Neden Türkiye’ye yerleşmeye karar vermişler?

---

4. Buraya yerleşen yabancıların hayatlarında ne gibi değişimler yaşanmıştır?

Görsel 4. 41 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 179

Görsel 4.41’de yer alan sorudaki ifadeler incelendiğinde Türk kimliğine yönelik bir vurgu görülmektedir.

Sorularda yer alan dilsel farklılıklar ölçütüne ait öge ise şu şekildedir:

2. Yaşar Kemal   İnce Memed
Maksim Gorki   Ana
Charles Dickens   İki Şehrin Hikâyesi
- Eserleri verilen yazarlar hangi alanda ortak mirasa katkıda bulunmuşlardır?**
- A) Bilim
B) Edebiyat
C) Müzik
D) Sanat

Görsel 4. 42 5. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 188

Görsel 4.42’de Farklı ülkelerden farklı dilleri konuşan veya yazan yazarlar sadece isimleri ve eserleri ile genel bir ifade ile verilmiştir.

4.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Ait Bulgular

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki üniteler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir

Tablo 4. 9 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Üniteler

Ünite sırası	Ünite adı
1	Biz Ve Değerlerimiz
2	Tarihe Yolculuk
3	Yeryüzünde Yaşam
4	Bilim Ve Teknoloji Hayatımızda
5	Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim
6	Yönetime Katılıyorum
7	Uluslararası İlişkilerimiz

Tablo 4.9’da görüldüğü üzere 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı biz ve değerlerimiz, tarihe yolculuk, yeryüzünde yaşam, bilim ve teknoloji hayatımızda, üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim, yönetime katılıyorum ve uluslararası ilişkilerimiz ünitelerinden oluşmaktadır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 1. Ünitesi ‘Biz ve Değerlerimiz’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 10 Biz ve Değerlerimiz Ünitesine Ait Veriler

6.1.Biz Ve Değerlerimiz	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	14	8	11	16	5	4	-	7	66
Görsellerde	6	6	7	6	4	1	-	-	30
Sorularda	9	3	6	5	4	1	-	3	31
Türk	M5 G8 S5								
İslam Vurgusu				M7 G3 S1					
Türk Dili		M2 G1 S1							
Diğer	FRANSA M1			HRİSTİYANLIK G1					
Genel	M7 G2 S6	M7 G2 S2		M9 G2 S4					

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Ünite ile ilgili hazırlanmış tablo 4.10 incelendiğinde ölçütlere ait öğelerin metinlerde daha fazla yer aldığı görülebilir. Etnik kimlik ölçütüne ait öğelerin diğer ölçütlere ait öğelerden fazla olduğu görülebilir.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğelerin 14’ü metinlerde 6’sı görsellerde ve 9’u sorularda yer almıştır. Etnik kimlik ölçütüne ait öğelere ait örnekler şunlardır:

Toplum, bireylerin bir kültür ve kimlik etrafında toplanmasıyla oluşur. Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü sanatı, inançları, örf ve âdetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Türk toplumu olarak kültürel özelliklerimiz yani millî kültürümüz bizim millî kimliğimizdir. Kültürümüz, milletimizin her ferdini “biz” duygu ve düşüncesi etrafında birleştiren öğelerden oluşur. Kültürümüzü oluşturan din, dil, tarih, gelenek ve görenekler, mimari vb. öğeler bizi birbirimize bağlar ve böylece daha güçlü olmamızı sağlar.

Görsel 4. 43 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 17

Türk milleti dünya tarihine damgasını vurmuş şanlı bir millettir. Asırlar boyunca üç kıtada güçlü devletler kurmuş, ayak bastığı her yere barış, adalet ve medeniyet götürmüş, dünya milletlerine örnek olmuştur.

Görsel 4. 44 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 22

Yukarıdaki etnik kimlik ölçütüne ait görsel 4.43'te ve görsel 4.44'te yer alan örnekler incelendiğinde Türk kimliğine yönelik vurgunun olduğu görülmektedir. Türk kültürü ve Türk milleti hakkında yapılan tanımlamada olumlu bir dil seçildiği görülebilir.

Farklılıkları yedi renkten oluşan bir gökkuşağı olarak düşünürsek Anadolu, geçmişten bugüne en güzel renkleri barındıran bir coğrafya olmuştur. Her kültür ve kimlik, gökkuşağının bir rengi olarak hem yalnız başına hem de diğer renklerle bir bütün hâlinde anlamlıdır.

Sonuç olarak farklılıklarımız birbirimizi tamamlayan zenginliklerimizdir. Bu zenginliği korumanın yolu, ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılığa karşı çıkıp farklılıklara saygı göstermektir. Farklılıklarımız kırdaki rengârenk çiçekler gibi düşünülmeli, bir bütün hâlinde daha güzel olduğumuz unutulmamalıdır.

Görsel 4. 45 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 32

Görsel 4.45'te yer alan metinde ise kimlik kavramı anlatılırken genel bir ifade ile anlatım yapılmış özel bir etnik kimliğe değinilmemiştir. Anadolu da yaşayan farklı kültürler gökkuşağına benzetilmiştir. Farklılıkların bir bütün olduğunda daha güzel olduğu dile getirilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğeler görsellerde şu şekilde yer almıştır:

Görsel 4. 46 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 17

Görsel 4. 47 Çiçek Bahçesi

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı 1. Ünite konuları işlenirken kullanılan görsel 4.46’da ve görsel 4.47’ teki görseller incelendiğinde görsel 4.46’da Türk kimliğine olan vurguyu görebilir. Aynı ünite içerisinde ise görsel 4.47’de toplum çiçek bahçesine benzetilmiş ve bahçede farklı çiçeklerin bir arada rengârenk olacağı genel bir bakışla ele alınmıştır.

Sorularda ise etnik kimlik ölçütüne ait öğeler şu şekilde yer almıştır:

24. Türk milleti, geçmişiyile bağlarını koparmadığını yaşadığı zaferleri çeşitli etkinliklerle kutlayarak göstermektedir.

Türk milletinin her yıl geçmişindeki zaferleri kutlaması millet olarak hangi bilinci kazandığını gösterir?

A) Dil

B) Din

C) Sanat

D) Tarih

Görsel 4. 48 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 45

Görsel 4.48’deki soruda Türk kültürünü oluşturan unsurlardan biri olan tarih alanı ile açıklama yapılarak Türk kimliği üzerinde durulmuştur.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda tespit edilen öğeler aşağıdaki şekildedir:

Dil bir iletişim aracıdır. Duygu ve düşünceler dil sayesinde başka kişilere aktarılır. Ana dilimiz Türkçe, bilimsel araştırmalara konu olan en yaygın ve köklü dünya dillerinden biridir. Dil aynı zamanda toplumun milli birlik ve beraberliğini sağlamada da önemlidir. Aynı dili konuşan, aynı duygu, düşünce ve amaçlar içerisinde olan insanlar bir araya geldiklerinde dil sayesinde anlaşılıp kaynaşabilir, duygu ve düşüncelerini paylaşabilirler. Ortak dile sahip insanlar aynı toplumun üyesi olduklarını fark edip millet olmanın şuuruna varırlar. Dil, geçmişten günümüze bir kültür taşıyıcısı görevini de üstlenmiştir. Bir milletin kültürel değerlerini oluşturan din, tarih, edebiyat, sanat, bilim-teknik, müzik vb. öğeler ancak dil sayesinde yeni nesillere aktarılabilir.

Görsel 4. 49 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 20

Bir milletin dili bozulursa kültürü de zarar görür. Düşünce dünyasında, sanat ve edebiyatında sıkıntılar ortaya çıkar. Son dönemde yabancı kelimelerin dilimize girmesi, iş yeri tabelalarında yabancı kelimelerin kullanılması, televizyon, Genel Ağ, sosyal medya vb. ortamlarda Türkçemizin yanlış ve bozuk kullanılması dilimize zarar vermektedir.

Görsel 4. 50 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 20

Görsel 4.49’da ve görsel 4.50’deki metinlerde geçen ifadeler incelendiğinde Türkçenin öneminden ve korunması gerektiğinden bahsedilmiştir. Türkçeye giren yabancı kelimelerin zarar verici olduğuna değinilmiştir.

Görsel 4. 51 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 20, 21

Görsel 4.51’de bulunan ögeler Türk dilinin öneminden bahsetmektedir. Ayrıca görsellerde dil birliğine vurgu yapıldığı da görülebilir.

“Türkçenin önemine dair afişler yan tarafta verilmiştir. Afişleri inceleyip düşüncelerinizi söyleyiniz. Sayfa 20”

“Aşağıdaki afişleri inceleyerek Türkçenin toplumsal birlik oluşturmadaki rolü üzerine bir kompozisyon yazınız. Sayfa 22”

Sayfa 20 ve sayfa 22’de yer alan yukarıdaki sorularda da Türk diline vurgu yapıldığı görülebilir.

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda tespit edilen ögeler aşağıdaki şekildedir:

Her toplum birbirinden farklı özelliklere sahip bireylerden oluşmaktadır. Farklılıklara yol açan bu özellikler bazı bireylerin yaşamında ve eğitiminde birtakım özel önlemler almayı gerektirmektedir. Toplumda bağımsız yaşayabilmek için birtakım özel önlemlere ve desteğe ihtiyaç duyan bireylere özel gereksinimli birey denilmektedir. Başka bir ifade ile özel gereksinimli birey, gelişimi normalden farklı olan birey olarak tanımlanmaktadır. Toplumda bu bireylere karşı bir takım ön yargılar görülebilmektedir.

Görsel 4. 52 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 29

Çocukların İçindeki Mozart’ı Keşfedin

Oğlunun yaşadıklarını anlatan anne, otizmlili çocuklara bakış açısının ve ön yargının kırılması gerektiğini söylüyor. Otizmlili çocuklara karşı ön yargılı olunmasının yanlış olduğunu ifade eden anne otizmlili çocukların, çoğu zaman yaşlılarından daha çabuk öğrendiğini, derslerde bu yüzden sıkıntılar yaşadıklarını belirtiyor. Çocuğunun otizmlili olduğunu öğrenince olumsuz tavır takınanlara tepkisini “Mozart’ın otizmlili olduğunu biliyoruz, bu çocukların içinde bir Mozart aramak varken bu ön yargı neden?” şeklinde gösteriyor.

Görsel 4. 53 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 30

Görsel 4.52’de yetenek ve yetersizliklerin farklılık oluşturduğu ifade edilerek bir tanımlama yapılmıştır. Görsel 4.53’te ise yapılan tanımla ile ilgili örnek bir metin verilmiş ve yetersizlikleri olan bireylerin yaşadıkları olumsuzluklar anlatılmıştır.

Görsel 4. 54 Otizimli Çocuk

“2. Yaşadığınız çevrede özel gereksinimi olan bireyler var mıdır? Bu bireylere karşı nasıl davranmamız gerektiğini açıklayınız. Sayfa 30”

Özel gereksinimi olan kişiler üzerinden yetersizliklere yönelik öğeler kitapta yer almıştır. Kır çiçekleri gibiyiz rengârenk konu başlığında özel gereksinimi olan çocukların yaşantıları üzerinden yetersizlikler anlatılmıştır.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda tespit edilen öğelerle ilgili örnekler aşağıdaki şekildedir:

Kültürümüzün önemli bir unsuru olan atasözleri ve deyimlerimizin de dinimizin pek çok emrini yansıttıkları görülür. Mesela, “Doğrunun yardımcısı Allah’tır.”, “Aldatayım diyen aldanır.” vb. ifadeler İslam ahlakının önemli ilkeleri olan doğruluğu ve dürüstlüğü anlatmaktadır. Günlük hayatımızda da Allah adını anarak pek çok deyim kullanırız. Mesela, “Allah’a emanet ol.”, “Allah akıl versin.”, “Allah bağışlasın.” gibi cümleleri sık sık duyarız.

Görsel 4. 55 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 19

Kültürün maddi unsurlarından olan şehirler ve konutlar oluşturulurken orada yaşayan insanların inançları, düşünce dünyaları, kültürel yapısı dikkate alınmalıdır. Böyle oluşturulan şehirler toplumsal birlikteliği destekler. İslam inancının önemli merkezlerinden biri olan cami, şehrin merkezinde yer alırken etrafında medrese (okul), şifahane (hastane), imaret (aşevi), çarşı, han (dinlenme yerleri), hamam ve çeşme gibi yapılar yer almıştır.

Görsel 4. 56 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 24

Görsel 4.55’te ve görsel 4.56’daki Metinlerde geçen ifadeler İslam inancını açıklayıcı şekildedir.

Görsel 4. 57 Habib-i Neccar Camisi-Hatay

Görsel 4. 58 Kilise-Hatay

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait görsel 4.57 ve görsel 4.58'daki öğeler incelendiğinde Hatay ilinde bulunan cami ve kilise görselleri kullanılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsellerin altındaki isimlere baktığımızda cami ismi açık bir şekilde verilmiş ama kiliseye ait görselin altındaki isim kilise şeklinde genel bir şekilde isimlendirilmiştir.

Günümüzde insanların dinî, etnik ve mezhep ayrımı yapmadan bir arada barış ve huzur içinde yaşaması için gerekli olan hususlar nelerdir? Söyleyiniz.

Görsel 4. 59 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 31

4. .... zekât, sadaka vb. sayesinde toplumsal dayanışmayı sağlayan, birey olarak sevgi, saygı gibi değerleri kazanmamızda da önemli rol oynayan kültürel bir öğedir.

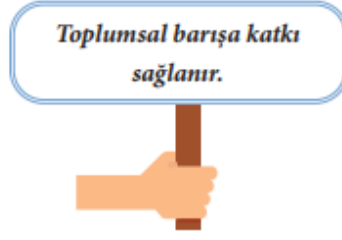
Görsel 4. 60 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 43

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait sorulara ait öğeler incelendiğinde görsel 4. 59'da genel bir anlatım yer almıştır. İkinci örnekte görsel 4.60 ise İslam dini ile ilgili bir öğeye yer verilmiştir.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir:

Toplumda oluşmuş kalıp yargılar, toplumda-ki farklı cinsiyet, sosyoekonomik gruplara karşı olabileceği gibi farklı etnik, dinî gruplara karşı da olabilir. Cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili kalıp yargılara kızlar futbol oynamaz, erkekler yemek pişirmez vb. yargılar örnek olarak verilebilir. Oysaki cinsiyet özelliklerimiz bunları yapmamıza engel değildir.

Görsel 4. 61 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 27

Görsel 4. 62 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 36

14. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılımın önemi nedir? Yazınız.

Görsel 4. 63 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 44

Toplumsal sınıf ölçütüne ait öğelerden görsel 4. 61’de yer alan metinde toplumsal sınıf kavramına değinilmiş toplumu oluşturan parçaların farklılıklarla bütün olabileceği açıklanmıştır. Görsel4. 62 ve görsel 4. 63’te toplumsal barışa vurgu yapıldığı görülmektedir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda öğeler şu şekildedir:

Bu fotoğrafta çocuğum. Anne ve babamın oğlu, abla-larımın kardeşiyim. Anne ve babama yardım etmek, onla-rın sevgilerine layık olmak, ablalarımı örnek alıp onlardan iyi şeyler öğrenmek benden beklenen davranışlardı. Ben de bir çocuk olarak sorumluluklarımı yerine getirmeye çalış-tım.

Görsel 4. 64 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 15

Görsel 4. 65 Kadın Vatman

Görsel 4. 64’de metinde geçen ifadelerde konuşan çocuk erkektir ve ablalarını örnek alması gerektiğine yer verilmiştir. Görselde 4. 65’te ise toplumda meslek algısı üzerinden örnek olabilecek öge kullanılmıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 2. Ünitesi ‘Tarihe Yolculuk’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 11 Tarihe Yolculuk Ünitesine Ait Veriler

6.2. Tarihe Yolculuk	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	35	8	-	29	5	8	-	29	114
Görsellerde	9	3	-	9	1	1	-	2	24
Sorularda	15	6	-	12	1		-	8	41
Türk	M28 G6 S11								
İslam				M18 G5 S9					
Türk Dili		M8 G3 S2							
Diğer	ÇİN M6 G1 ARAP M4	ARAPÇA M1		HRİSTİYANLIK M4 G2 S2 GÖKTANRI M7 G1 S1 MANİHEİZM M1 G1					
Genel	M1 G1								

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4.11 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait öğeler ve dinsel farklılıklar ölçütüne ait öğelerin yoğun olarak yer verildiği görülebilir. Türk kimliği ve İslam dini ile ilgili öğelerin ön plana çıktığı görülebilir. Ayrıca farklı din ve dillere de az olsa da yer verilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğeler metinlerde, görsellerde ve sorularda Sosyal Bilgiler ders kitabında şu şekilde yer almıştır:

Türklerin ilk anayurdu Orta Asya yani Türkistan’dır. Türkistan Türklerin yaşadığı ülke anlamına gelmektedir. Orta Asya sert karasal iklimin yaşandığı, geniş bozkırların olduğu bir coğrafyadır. Coğrafyanın özellikleri bozkır kültürünün gelişmesine neden olmuştur. Türklerin sosyal ve ekonomik yapısı da bozkır kültürüne göre şekillenmiştir. Dolayısıyla burada yaşayan Türk toplulukları konargöçer bir yaşam sürmüşlerdir. Konargöçerlik, coğrafi ve ekonomik şartlara bağlı olarak mevsimlere göre yer değiştirmedir. Konargöçer hayat şartlarından dolayı çadırlarda yaşayan Türklerin, en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. En çok at, sığır ve koyun yetiştirmişlerdir. Türkler atı ilk evcilleştiren milletlerden birisidir. Bu sayede çok geniş alanlara yayılma imkânı bulmuşlardır. Bunun yanında dokumacılık, madencilik ve tarımla da uğraşmışlardır. Tahılı öğütürerek un ve ekmek yapan Türkler, maden, toprak ve iplikten de eşyalar yapmışlardır. Örnek olarak savaş aletleri, at koşumları, süs eşyaları, kilimler, kemerler, tabaklar, heykeller ve zırhları verebiliriz.

Görsel 4. 66 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 48

Babam Teoman, Orta Asya'da kurulan ve ilk Türk devleti olarak bilinen Asya Hun Devleti'nin ilk hükümdarıdır. Merkezimiz, Orta Asya'daki Orhun ve Selenga ırmakları arasında bulunan ve kutsal sayılan Ötüken'dir. Çinlilerle İpek Yolu için mücadele etmiştir. Babam Teoman'ın sürekli akınlar düzenlemesi üzerine Çinliler, bu akınları durdurmak için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir.

Görsel 4. 67 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 50

Arap Yarımadası; Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Umman Denizi tarafından çevrelenmiş bir yarımadadır. İslamiyet'in ortaya çıktığı Arap Yarımadası, Asya Kıtası'nın güneybatısında yer alır. Arap Yarımadası'nın büyük bir kısmı çöllerle kaplıdır. Bu yarımada Mekke, Medine, Taif vb. şehirlerin bulunduğu bölge ise Hicaz olarak adlandırılmıştır.

İslamiyet öncesinde güçlünün sözünün geçtiği, sosyal hayatta eşitsizliğin hâkim olduğu bir Arabistan vardı. Araplar, kabileler hâlinde yaşırdı. Her kabile kendisini diğerlerinden üstün görür ve aralarında oluşan kan davalarından dolayı birbirleriyle sürekli mücadele ederlerdi. Kız çocuklarına değer verilmez, köleleştirilen insanlar bir eşya gibi alınıp satılırdı. Dinî inançları putperestlikti, falcılık ve büyücülük de yaygındı. Bu yanlış inançlardan dolayı Arap Yarımadası'ndaki bu döneme Cahiliye Dönemi denmiştir

Görsel 4. 68 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 65

Ünitenin etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde geçen örnekleri incelediğimizde görsel 4. 66'daki metinde Türk kimliği ile ilgili temel bilgiler verilmiş Türklerin günlük yaşantıları anlatılmıştır. Görsel 4. 67'deki metinde ise Türklerin Çinliler ile ilişkileri üzerinden anlatım yapılarak Çin kültürü ile de bilgi verilmiştir. Görsel 4.68'deki metinde ise İslamiyet öncesi Arap yarım adasındaki kültüre ait uygulamalar olumsuz örnekler üzerinden anlatılmıştır. Ünitenin genelinde Türk devletleri anlatılırken metinlerde Çin kültürü ile de bilgiler verilmiştir. İslamiyet'in ortaya çıkışı ve Türklerin İslamiyet'i kabulü ile ilgili bölümlerde Arap kültürü ile olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden anlatımlar yapılmıştır.

Görsel 4. 69 Konargöçer Çadırları

Görsel 4. 70 Çin Seddi

25. Türkler, askerî yeteneklerinden dolayı Abbasi ordusunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Türklerin bu özelliğini bilen Abbasiler, Türklere özel olarak “Samarra” adlı şehri kurmuştur.

Bu bilgilere göre Abbasiler’in “Samarra” şehrini kurmalarındaki amaç nedir?

- A) Türklerle Araplar arasında ticareti geliştirmek
- B) Türklerle Araplar arasında kültürel etkileşim sağlamak
- C) Türklerin Araplarla karışarak askerî yeteneklerinin yok olmasını önlemek
- D) Devlet yönetiminde Türklerin etkili olmasını sağlamak

Görsel 4. 71 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 102

Görsel 4.69’da ve görsel 4. 71’deki değerlendirme sorularında Türk kimliğine yönelik vurgu olduğu görülebilir. Görsel 4. 70’ de ise Çin kültürüne ait görsel kullanılmıştır.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler metinler, görseller ve sorularda şu şekilde yer almıştır:

Kutluk Devleti yıkılsa da yüzyıllar öncesinden Türk tarihine ışık tutan, atalarımızın sesini duyuran, Türklere vasiyetlerini ulaştıran **Kök Türk Abideleri**’ni (Orhun Kitabeleri) bırakmışlardır. Türkler tarihte ilk defa kendilerine ait olan 38 harfli Kök Türk Alfabesi’ni kullanmışlar ve Kök Türk Abideleri’ni bu alfabeyle yazmışlardır.

Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı belgeleri olan Orhun Abideleri, Bilge Kağan, Kül Tigin ve vezir Tonyukuk adına dikilmiştir. Bilge Kağan ve Kül Tigin anıtları Yolluğ Tigin’e yazdırılmıştır. Günümüzde Moğolistan sınırları içerisinde bulunmaktadır. Kitabelerde Türklerin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşayışları, bağımsızlıklarını kazanmak için yaptıkları mücadeleler ve yönetim anlayışları anlatılmıştır. Devlet adamları ile halkın karşılıklı görevlerinden, vatan sevgisinden, yaşam tarzlarından, sanat anlayışları ve geleneklerinden bahsedilmiştir. Türk milletinin diğer milletlerden gelecek tehlikelere karşı daima uyanık olmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Görsel 4. 72 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 56

uğraşan Uygurlar, dokumacılık ve demircilik de yapmışlardır. Uygurlar tarihte bilinen 18 harfli ikinci Türk alfabesi olan Uygur Alfabesi’ni kullanmışlardır. Uygurlar, kâğıt ve matbaayı Çinlilerden öğrenip kullanmışlardır. Diğer Türk devletlerinin, Arapların ve Avrupalıların da öğrenmesini sağlamışlardır.

Görsel 4. 73 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 61

Görsel 4. 72'deki ve görsel 4. 73'teki metinlerde Türklerin kullanmış olduğu Türk alfabeleri üzerinden dilsel farklılıklar ölçütüne ait örneğe yer verilmiştir.

Ünlüler		Kutuplu Ünsüzler			Kutupsuz Ünsüzler		Çift Ünsüzler		Hece Harfleri	
Latin	Göktürk	Latin	Kahn	İnce	Latin	Göktürk	Latin	Göktürk	Latin	Göktürk
A, E	𐰀	B	𐰁	𐰂	Ç	𐰃	NÇ	𐰄	İÇ	𐰅
I, İ, Ê	𐰆	D	𐰇	X	M	𐰈	ND, NT	𐰉	İK	𐰊
O, U	𐰋	G	𐰌	𐰍	P	𐰎	LD, LT	𐰏	OK, UK	𐰐
Ö, 0	𐰑	K	𐰒	𐰓	Ş	𐰔			ÖK, ÜK	𐰕
		L	𐰖	𐰗	Z	𐰘				
		N	𐰙	𐰚	Ń (NG)	𐰛				
		R	𐰜	𐰝	Ř (NY)	𐰞				
		S	𐰟	𐰠						
		T	𐰡	𐰢						
		Y	𐰣	𐰤						

Görsel 4. 74 Orhun Abideleri ve Kök Türk Alfabeti-Moğolistan

Görsel 4. 75 Uygur Alfabetiyle Yazılmış Bir Metin

“7. Orhun Abideleri ..... Devleti zamanında yazılmıştır. Sayfa 100”

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler verilirken Türklerin kullanmış olduğu alfabeler üzerinden aktarım sağlanmıştır.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler metinlerde, görsellerde ve sorularda şu şekildedir:

Türkler arasında “Gök Tanrı inancı” yaygındı. Gök Tanrı’yı hem gök hem Tanrı anlamlarına gelen bir yücelik sıfatı olan “Tengri” kelimesiyle ifade ederlerdi. Orta Asya’da Türkler ölümden sonra hayatın devam ettiğine inanır, bundan dolayı ölen kişi kıymetli eşyalarıyla beraber “kurgan” adı verilen mezarlara gömülürdü. Ölen kişinin arkasından “yuğ” adı verilen cenaze töreni yapılırdı. Mezarların etrafına ölen kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar “balbal” dikilirdi.

Görsel 4. 76 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59

Görsel 4. 77 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 61

Görsel 4.76'da yer alan metinde Gök Tanrı dini ile ilgili bilgiler verilmiştir. Görsel 4.77'de yer alan metinde Uygurların Mani dinine geçmesi ile savaşçı özelliklerini kaybetmesi ve zayıflaması arasında ilişki kurulmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v) putlara itibar etmiyor, putperestliğin yanlış bir inanç olduğunu düşünüyor. Zaman zaman Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'na gidip derin düşüncelere dalyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) yine böyle bir gün Hira Mağarası'ndayken vahiy meleği Cebrail (a.s.) aracılığıyla kendisine ilk vahiy geldi. Allah'tan gelen ilk vahiy “Yaratan Rabb'inin adıyla oku! O, insanı “alak”dan yarattı. Oku! Senin Rabb'in en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.” (Alak Suresi 1-5 ayet) şeklindeydi. Böylece 610 yılında Hz. Muhammed (s.a.v) peygamber oldu ve İslamiyet'i insanlara anlatmaya başladı.

Görsel 4. 78 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 66

Medineli Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında 624 yılında **Bedir Savaşı** yapıldı. Bu savaşta üç yüz kişilik Müslüman ordusu bin kişilik müşrik ordusunu mağlup etti. Savaş sonunda esir alınan Mekkeli müşriklerden okuma yazma bilenlerin her biri, on Müslüman'a okuma yazma öğretme karşılığında serbest bırakıldı.

625'te Mekkeli müşrikler Bedir'in intikamını almak için Medine'ye doğru harekete geçti. Ordular Uhud Dağı eteklerinde karşılaştı. Hz. Muhammed'in (s.a.v) görevlendirdiği okçuların yerlerini terk etmesiyle **Uhud Savaşı**'nı Müslümanlar kaybetti.

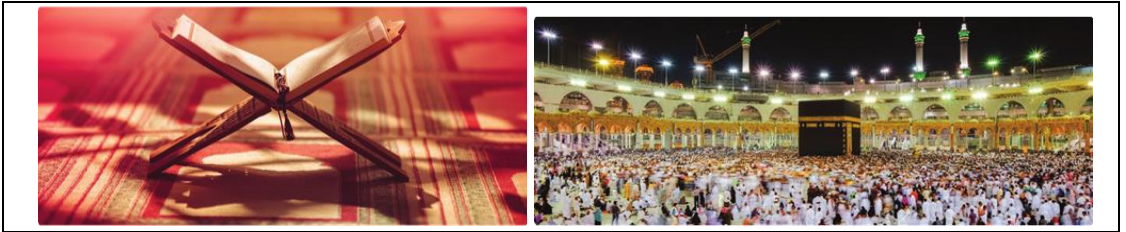
627'deki **Hendek Savaşı**'nda Medine şehri hendek kazılarak müşriklerin saldırılarına karşı korundu. Yaklaşık bir ay süren kuşatmadan sonra iklim koşullarına dayanamayan müşrikler çekilmek zorunda kaldı. Bu savaştan sonra Mekkeli müşrikler Müslümanlara saldırmaya bir daha cesaret edemediler ve savunmaya çekildiler.

Görsel 4. 79 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 67

Türkler, yaptıkları birçok akınla Anadolu'yu kısa süre içerisinde İstanbul Boğazı'na kadar fethetmişti. Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (Aleksi Komnen), ele geçirdikleri yerlerden Türkleri çıkarmak için harekete geçti. Bir taraftan Anadolu'ya sefer düzenlemesi için Avrupalıları kışkırtırken bir taraftan da Papa'dan yardım istedi. Bunun üzerine Papa II. Urban Hristiyan dünyasına sefer için çağrıda bulundu. Hristiyanların, Müslümanlar üzerine yaptıkları bu seferlere Haçlı Seferleri denir. Bu seferlere katılan Hristiyanlar, sefere çıkarırken zırhlarına ve kalkanlarına, seferden dönerlerken de sırtlarına kırmızı birer haç işareti koydukları için kendilerine "Haçlı" denilmiştir. Haçlı Seferleri 11. Yüzyılın sonlarında başlayıp 13. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu seferler görünüşte Kudüs'ü alma amacına yönelik olsa da Avrupa'nın o dönemdeki ekonomik, siyasi, sosyal ve dinî sorunlara çözüm bulmak amacıyla başlatılmıştır.

Görsel 4. 80 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 89

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerden farklı örneklerle yukarıda yer verilmiştir. Ünitinin genelinde dini konular üzerinden anlatımların olduğu görülmektedir. Farklı dinlere ait (Gök Tanrı, Manihaizm, İslamiyet, Hristiyanlık) bilgiler verilmiştir. Manihaizm dini ile ilgili metinde mani dinin Türklerin gücünü kaybetmesi ile ilişki kurulmuştur. İslamiyet ve Hristiyanlıkla ilgili bilgilerin yer aldığı metinlerde bir çatışma ortamı üzerinden anlatım yapılmıştır.

Görsel 4. 81 Kutsal Kitabımız Kur'an-ı Kerim ve Kâbe-Mekke

Görsel 4. 82 Miryokefalon Savaşı Temsilî Tablo

Farklı dinlere ait görsel öğeler kitapta yer almıştır. Görsel 4.82’ de Müslüman Türk askerle Hristiyan Avrupalı askerlerin mücadelesi anlatılmıştır.

Mezar başlarına dikilen balbalların Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar uzanması hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Görsel 4. 83 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59

8. Mekke’den Medine’ye hicret eden Müslümanlara ....., Medine’de onları karşılayıp misafir eden Müslümanlara ise ..... denir.

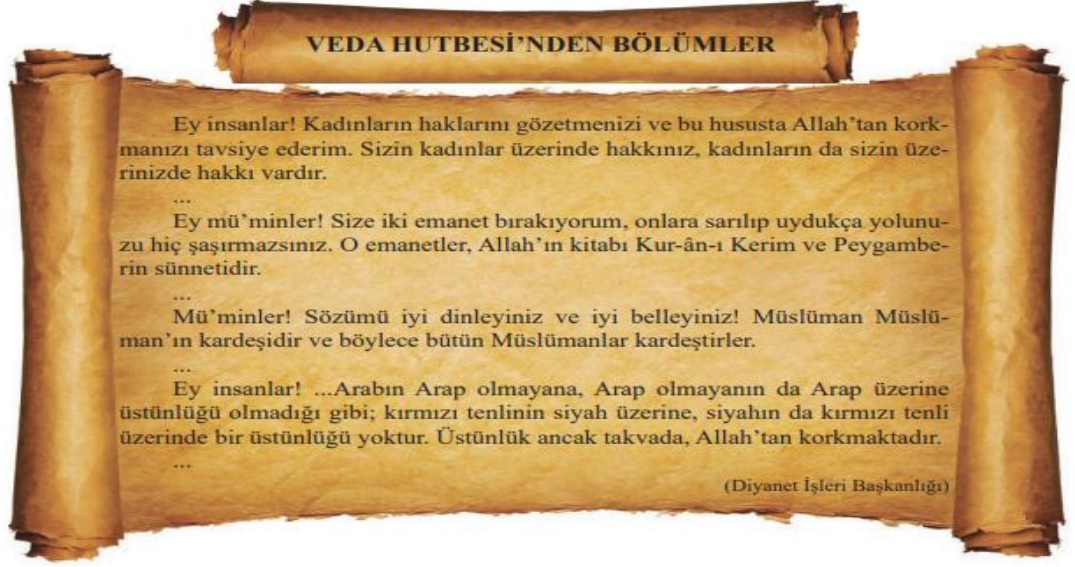
Görsel 4. 84 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 100

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait görsel 4.83’ deki ve görsel 4.84’deki sorular incelendiğinde Gök Tanrı dini ve İslamiyet hakkında bilgileri ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait öğelerden 5’i metinlerde 1’i görsellerde 1’i ise sorularda şu şekilde yer almıştır:

Önemli meseleler **kurultay**’da (**kengeş, toy**) görüşülür, son sözü hakan söylerdi. Kurultay bir danışma meclisiydi. Hatun, Hakan’ın eşi olup devlet yönetiminde söz sahibiydi. Kurultayda Hakan’ın yanında oturur, Hakan olmadığı zaman kurultaya başkanlık ederdi. Türklerde toplumun en küçük parçası aile idi. Aileler birleşip boyları, boylar birleşip budunu (kavim), budunlar birleşip devleti meydana getirirdi. Sınıf farklılıkları ve kölelik yoktu. İhtiyaç sahibi ailelere her zaman devlet yardım ederdi. Tek eşli evlilik vardı. Kadın hem devlet yönetiminde hem de sosyal hayatta önemli bir role sahipti.

Görsel 4. 85 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 60

Görsel 4. 86 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 68

Görsel 4.85'teki metinde kadınların toplumsal hayattaki yerine ve kadının devlet yönetimindeki önemine değinilmiştir. Görsel 4.86'daki metinde İslamiyet'in doğuşundan sonraki dönemde kadın hakları ile ilgili bölüme yer ver verilmiştir.

Görsel 4. 87 Kurultay Temsilî Resim

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait görsel 4. 87 'da kadın (hatun) erkeğin (hakan) yanında ve eşit konumda oturmaktadır. Görsel üzerinden kadın erkek eşitliğinin vurgulandığı görülebilir.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait metinler, görsellerde şu şekildedir:

İlk Türklerde hükümdarlar "han, hakan, kağan vb." unvanlarını kullanırlardı. Hakanlar, devleti yönetme yetkisini Gök Tanrı'dan aldıklarına inanırlardı, buna da **Kut** anlayışı denirdi.

Görsel 4. 88 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59

Görsel 4. 88'deki metinde unvan üzerinden toplumsal sınıf ile ilgili anlatım yapılmıştır. Görsel 4. 86'de incelendiğinde hakan, hatun ve boy beyleri oturma düzeni ve ayakta bekleyen kişiler toplumsal sınıf ölçütü ile ilgili öğeleri taşımaktadır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 3. Ünitesi ‘Yeryüzünde Yaşam’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 12 Yeryüzünde Yaşam Ünitesine Ait Veriler

6.3. Yeryüzünde Yaşam	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	3	-	-	-	-	-	-	2	
Görsellerde	3	-	-	-	-	-	-		
Sorularda	1	-	-	-	-	-	-		
Türk									
İslam									
Vurgusu									
Türk Dili									
Diğer	JAPONYA M1 ÇİN M1 ABD M1 ALMANYA M1 ESKİMO M1 G1 HİNDİSTAN M1								
Genel	G1 S1								

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4. 12 incelendiğinde etnik kimlik ölçütü dışında ölçütlere ait öğelerin tespit edilemediği görülmektedir. Etnik kimlik ölçütüne ait öğelerin 3’ü metinlerde 3’ü görsellerde ve 1’i sorularda yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğeler şu şekildedir:

“Benim adım Normand. Yaşadığım yer yıl boyunca soğuk, kar ve buzlarla kaplıdır. Bu nedenle burada soğuk iklim şartlarına uygun şekilde yaşamak zorundayız. Bizleri diğer ülkelerdeki insanlar Eskimo olarak tanır. Soğuk hava şartları nedeniyle yıl boyunca kürklü ve kalın kıyafetler giyiniriz. Ayrıca buzdan yaptığımız iglo adı verilen evlerde barınarak soğuklardan korunuyoruz. Burada iklim özelliklerinden dolayı yılın büyük bölümünde topraklar donmuş hâldedir. Bundan dolayı maalesef tarım yapamıyoruz. Ancak buz tutmuş suların üzerindeki buzları kırıp, balık avlayarak geçimimizi sağlıyoruz.”

Görsel 4. 89 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 127

“Benim adım Ravi. Asya kıtasının güneyinde yer alan Hindistan’da yaşamaktayım. Burada yazları bol yağışlar görülürken kışları yağışlar oldukça azalır. Yaz mevsiminde etkili olan aşırı yağışlar bölgemizde sellere neden olmaktadır. Tarım alanları ve evler sel suları altında kalmaktadır. Bu durum hayatımızı oldukça zorlaştırmaktadır. Burada yetiştirilen pirinç sofralarımızın en çok tüketilen yiyeceğidir.”

Görsel 4. 90 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 128

Görsel 4. 91 İglo ve Kutuplarda Ulaşım

Görsel 4. 89, görsel 4. 90 ve görsel 4. 91 incelendiğinde coğrafya alanı ile ilgili olan üniteye dünyanın farklı yerlerindeki insanlar konuşturularak kültür ve yaşantılarından örneklerle yer verilmiştir.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 4. Ünitesi ‘Bilim ve Teknoloji Hayatımızda’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 13 Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Ünitesine Ait Veriler

6.4.Bilim Ve Teknoloji Hayatımızda	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	5								5
Görsellerde	2								2
Sorularda	2								2
Türk	M5 G2 S2								
İslam Vurgusu									
Türk Dili									
Diğer									
Genel									

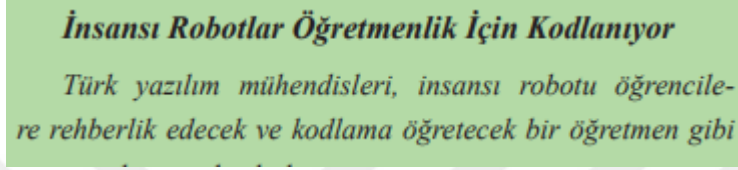
Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Üniteye ait tablo 4. 13 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde 5, görseller 2, sorularda 2 öge yer almaktadır. Etnik kimlik ölçütüne ait öğeler Sosyal Bilgiler ders kitabında aşağıdaki gibidir:

Ülkemizin uydu teknolojisinde çalışmaları hızla ilerlemektedir. Türkiye'nin daha önceki haberleşme uydularından farklı olarak millî imkânlarla geliştirilen TÜRKSAT 6A'nın yapımı ile Türkiye kendi haberleşme uydusunu yapabilen az sayıdaki ülke arasına katılacaktır. Sabit yörüngeye yerleştirilecek olan uydunun millî imkânlarla fırlatılması planlanmaktadır.

Görsel 4. 92 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 141

Görsel 4. 93 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 142

Görsel 4. 94 Millî Füzeler

20. Savunma sanayinde millî üretim ile SOM Füzesi, Kanatlı Güzüm Kiti, Hassas Güzüm Kitleri gibi önemli projeler hayata geçirilmiştir. TÜBİTAK öncülüğünde Türkiye'nin ilk büyük ölçekli seri üretim kapasitesine sahip silisyum temelli çip fabrikasını kurmak için çalışmalara başlanmıştır. Türkiye'nin daha önceki haberleşme uydularından farklı olarak geliştirilen TÜRKSAT 6A'nın millî imkânlarla fırlatılması planlanmaktadır.

Verilen bilgilerden yola çıkarak Türkiye'de bilim ve teknolojiye yönelik yaşanan gelişmeler hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Millî elektronik sanayisi yeni teknolojik ürünlerin oluşmasına fırsat vermektedir.
- B) Savunma sanayisiyle elde edilen teknolojik silahlar millî güvenliğimizi arttırmaktadır.
- C) Türkiye'de bilim ve teknolojik gelişmeler yabancı kaynaklarla sağlanmaktadır.
- D) Ülkemizde iletişim alanında yapılan çalışmalar millî imkânlarla yürütülmektedir.

Görsel 4. 95 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 157

Bilim Ve Teknoloji Hayatımızda ünitesine ait metinler, görseller ve sorular incelendiğinde yerlilik, millilik kavramı üzerinden Türk kimliğine vurgu yapıldığı görülebilir.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 5. Ünitesi ‘Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 14 *Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Ünitesine Ait Veriler*

6.5.Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	1	-	-		1	1	-	-	3
Görsellerde	-	-	-	-	4	-	-	-	4
Sorularda	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk	M1								
İslam Vurgusu									
Türk Dili									
Diğer									
Genel									

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesine veri tablosu incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde 1; cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait metinlerde 1, görsellerde 4; toplumsal sınıf ölçütüne ait metinlerde 1 öge tespit edilmiştir. Ünite ilgili öğelere aşağıda yer verilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait metin:

Ülkelerin en önemli gücü insan kaynağıdır. Ülkemiz, Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığı zaman insan kaynağı yönünden önemli bir potansiyele sahip olduğu görülecektir. Fakat insan kaynağını daha etkili bir güce dönüştürebilmenin yolu eğitimden geçer. Ülkeler sahip oldukları insan gücünü eğitim aracılığıyla nitelikli insan gücüne dönüştürdükleri ölçüde güçlü olurlar. Nitelikli insan gücünün özellikleri şunlardır:

Görsel 4. 96 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 182

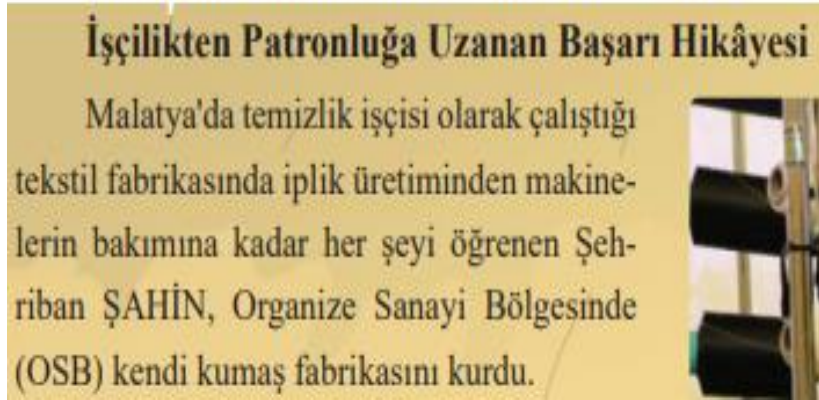
Cinsiyet farklılıklar ölçütüne ait öğeler:

Görsel 4. 97 Meslek Gruplarından Örnekler

Görsel 4. 97’ de farklı mesleklere ait görseller kullanılırken cinsiyet farklılıklarına dikkat edilerek öğeler seçilmiştir. Mühendislik ve doktorluk gibi mesleklerle ilgili algıların yıkılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait öğeler:

Görsel 4. 98 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa Sayfa 183

Görsel 4. 98’de yer alan metinde kadın bir işçinin işçi sınıfından patron sınıfına geçebildiği anlatılmıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 6. Ünitesi ‘Yönetime Katılıyorum ‘Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 15 Yönetime Katılıyorum Ünitesine Ait Veriler

6.6. Yönetime Katılıyorum	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	8	1	-		1	1	-	-	10
Görsellerde	7	-	1	2	6	2	-	-	18
Sorularda	9	-	-	-	16	2	-	7	34
Türk	M8 G7 S8								
İslam Vurgusu									
Türk Dili		M1							
Diğer	ABD M1 FRANSA M1			HRİSTİYANLIK M1 G1					
Genel				M1					

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Yönetime katılıyorum ünitesine ait tablo incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde 8, görsellerde 7, sorularda 9; yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait görsellerde 1; dinsel farklılıklar ölçütüne ait görsellerde 2; cinsiyet farklılıklarının ait metinlerde 1, görsellerde 6, sorularda 16; toplumsal sınıf ölçütüne ait metinlerde 1, görsellerde 2, sorularda 2, ırksal gruplar ölçütüne ait sorularda 7 öge yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda yer alan öğelerden bazıları aşağıdaki şekildedir.

Cumhuriyet, egemenliğin kaynağının millete ait olduğu yönetim biçimidir. Devleti yönetecek kişiler seçimle iş başına gelirler. Bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. Kişi hak ve özgürlükleri anayasa ve yasalar ile güvence altına alınmıştır. Cumhuriyet yönetimi ancak demokrasi ilkelerinin etkili olduğu ülkelerde uygulanabilir. Günümüzde en yaygın olan yönetim şekli cumhuriyettir. Türkiye, ABD ve Fransa cumhuriyetle yönetilen ülkelere bazılaridir. Türkiye’de 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyet ilan edilmiştir.

Görsel 4. 99 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 195

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti

MADDE 3- Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Millî marşı “İstiklal Marşı”dır.

Başkenti Ankara’dır.

Görsel 4. 100 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 199

Görsel 4. 101 Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları-Ankara

Görsel 4. 102 Halk sokaklara çıkıp darbecilere göğsünü siper etti.

21. Türk kadınının, yapılan bir anayasa değişikliği ile 1934 yılında elde ettiği hak aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Belediye başkanı seçme ve seçilme
- B) Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma
- C) Milletvekili seçme ve seçilme
- D) Türk Kadınlar Birliği Derneğini kurma

Görsel 4. 103 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 226

Görsel 4.99, görsel 4. 100, görsel 4.101 ve görsel 4. 102'deki öğelerde bayrak, anayasa ve farklı kavramlar üzerinden Türk kimliğine yönelik vurgu olduğu görülebilir. Farklı ülkelerin kültürleri ile ilgili metinde çok kısa bir anlatım yapılmıştır.

Yetenek ve yetersizliklere ait görsel öge şu şekildedir:

Görsel 4. 104 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 213

Görsel 102'de hak ve sorumluluklarımız konusu kitapta anlatılırken engelli bir bireyin seçme ve seçilme hakkını kullanabildiğine dikkat çekilmiştir.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler şu şekildedir:

Teokrasi, devlet ve toplum kurallarının din kurallarına göre belirlendiği yönetim biçimidir. Yöneticiler din adamlarıdır ve Tanrı adına ülkeyi yönettiklerini savunurlar. Dolayısıyla aldıkları kararlar tartışılmaz ve eleştirilemez. Geçmişte Mezopotamya medeniyetlerinden Sümerlerde görülmüş bir yönetim şeklidir. Günümüzde ise Vatikan'da teokratik yönetim uygulanmaktadır.

Görsel 4. 105 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 195

Görsel 4. 106 Teokrasi Yönetiminin Uygulandığı Vatikan

Görsel 4. 105'te ve görsel 4. 104'daki öğelerde yönetim biçimleri anlatılırken teokrasinin uygulandığı ülke olarak Hristiyan Vatikan seçilmiştir.

Cinsiyet farklılıklarına ait metinlerde, görsellerde ve sorularda yer alan öğeler şu şekildedir:

Anne ve babanın aile veya çocuklarla ilgili kararlarda çocukların fikrini alması ve onlara eşit muamelede bulunması demokratik bir ailede görülen davranışlardır. Böyle ailelerde anne, baba ve çocuklar birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmektedir.

Görsel 4. 107 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 209

Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan coğrafyada Türkler kadına verdikleri değeri sosyal hayata farklı şekillerde yansıtmışlardır. Yazılı ve sözlü kaynaklardan incelenen Türk tarihine bakıldığında kadının toplumda çok önemli bir rolünün olduğu görülmüştür. Türklerde kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece "Hakan ve Hatun buyuruyor ki!" ifadesiyle başlamışsa geçerli olmuştur. Hakan ve hatun, elçileri beraber kabul etmişlerdir.

Görsel 4. 108 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 217

Görsel 105'te ve görsel 106'daki metinlerde kadının toplumsal hayattaki önemine yönelik içeriğe yer verildiği görülmektedir.

Görsel 4. 109 Kara Fatma (Fatma Seher Erden)

Görsel 4. 110 Mustafa Kemal Atatürk Kadınlarla Birlikte Karadeniz Vapuru'nda

1. Türk kadını ..... ile sosyal ve ekonomik anlamda erkeklerle aynı hakları elde etmiştir.

Görsel 4. 111 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 224

Kadın haklarının anlatıldığı konu başlığında tarihin farklı dönemlerinde kadınların hakları ve toplumsal hayata katılım şekillerinden örnekler verilerek metinlerde, görsellerde ve sorularda kadınlar ön plana çıkarılmıştır.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait metinler, görseller ve sorularda yer alan öğeler aşağıdaki şekildedir:

Oligarşi, egemenliğin küçük bir grubun elinde olmasıdır. Ülkeyi yönetme hakkı ayrıcalıklara sahip soylular, din adamları, toprak sahipleri vb. gruplara aittir. Yönetimde söz sahibi olan gruplar siyasi, askerî ve ekonomik açıdan ülkenin ileri gelen kişilerinden oluşur. Geçmişte Anadolu medeniyetlerinden olan İyonlar da görülmüş bir yönetim şeklidir.

Görsel 4. 112 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 194

Görsel 4. 112’de yönetim şekilleri üzerinden yapılan anlatımda toplumsal sınıflara ait tanımlamalar kullanılmıştır.

Görsel 4. 113 Tarlada Çalışan İşçiler

Seçimlerde her vatandaşın bir oy kullanma hakkına sahip olması, demokrasinin hangi özelliğini gösterir? Söyleyiniz.

Görsel 4. 114 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 208

Toplumsal sınıf ölçütüne ait örnekler incelendiğinde yönetim şekilleri, işçi sınıfı ve toplumsal eşitlikten yararlanılarak konu anlatılmıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 7. Ünitesi olan ‘Uluslararası İlişkilerimiz’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 16 Uluslararası İlişkilerimiz Ünitesine Ait Veriler

6.7. Uluslararası İlişkilerimiz	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	19	4	-	3	-	-	-	10	46
Görsellerde	20	2	-	1	3	-	-	14	40
Sorularda	16	2	-	2	-	-	-	16	38
Türk	M13 G8 S13	M4 S2		M3 S1					
İslam Vurgusu									
Türk Dili									
Diğer	AZERBAIJAN M4 İRAN M3 KAZAKİSTAN M3 G1 SURİYE M3 G1 S1 AFGANİSTAN M2 İRAK M2 YUNAN M2 GÜRCİSTAN M2 G1 S1 TÜRKMENİSTAN M2 KIRGIZİSTAN M2 ÖZBEKİSTAN M2 RUSYA M2 SUUDİ ARABİSTAN M1 FİLİSTİN M1 S1 YEMEN M1 AVUSTURYA M1 ERMENİSTAN M1 BULGARİSAN M1 MISIR M1 YUGOSLAVYA M1 ROMANYA M1	İNGLİZCE G1							
Genel	M1 G4 S1	G1		G1					

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Uluslararası ilişkilerimiz ünitesine ait tablo 4. 16 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait öğeler bakımından ön plana çıktığı görülmektedir. Ünite Türkiye'nin diğer ülkelerle ilişkileri üzerine olduğu için temel düzeyde farklı ülkelerle bilgiler verilmiştir. Uluslararası ilişkiler ünitesinde anlaşmalar veya ticari ilişkiler üzerinden konu anlatımı yapılmıştır. Bu nedenle bu üniteye ülke isimlerinin geçtiği metin, görsel ve sorular değerlendirmeye alınmıştır. Üniteye dilsel farklılıklar ölçütüne, dinsel farklılıklar ölçütüne, cinsiyet farklılıklar ölçütüne ve ırksal gruplar ölçütüne ait öğeler tespit edilmiştir.

Uluslararası ilişkilerimiz ünitesinde etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda şu şekilde yer almıştır:

Mustafa Kemal Atatürk, II. Dünya Savaşı'na giden süreci isabetli bir şekilde tahlil ederek bölgesel iş birliği çabalarına hız vermiştir.

Bundan dolayı 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile Balkan Antantı, 1937 yılında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan ile Sadabat Paketi'nı imzalamıştır. Böylece Türkiye hem doğu sınırı hem de batı sınırının güvenliği ve iş birliği için önemli adımlar atmıştır. Türkiye'nin uyguladığı bu dış politika siyaseti birçok ülkeye de örnek olmuştur.

7.3: M. Kemal ATATÜRK

Görsel 4. 115 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 231

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)

TÜRKSOY Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin üyeliği ile 2 Temmuz 1993 tarihinde kurulmuştur. TÜRKSOY'un amacı Türk kökenli ve Türk dili konuşan Türk devletleri ve halklarının birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamak, kültür ve sanatının korunması, yeniden canlandırılması ve gelişmesi yönünde faaliyette bulunmaktadır. Resmî dili Türkçe, yönetim merkezi Ankara'dır.

TÜRKSOY'un faaliyetlerine asil üye ülkelerin dışında, Rusya Federasyonu içinde yer alan altı Özerk Cumhuriyet (Altay, Başkurdistan, Hakasya, Saha (Yakutistan), Tataristan ve Tuva) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gözlemci olarak katılmaktadırlar.

Genel Ağ haberi 11/12/2017 (Düzenlenmiştir.)

7.5: TÜRKSOY Logosu

Görsel 4. 116 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 232

Türkiye Suriyeli Mültecilere Sahip Çıkıyor

Türkiye konumu itibarıyla oldukça önemli bir coğrafyadadır. Bu konumu yüzünden de geçmişten günümüze sık sık mülteci kabulüyle karşılaşmış bir ülkedir. Mülteciler daha çok savaş vb. zorunlu nedenlerle ülkelerinden ayrılan insanlardır. Günümüzde ise sınır komşumuz Suriyeli mülteciler ülkelerindeki iç savaş nedeniyle yurdumuza sığınmışlardır.

Sınır komşumuz Suriye’de 2011 yılı mart ayında başlayan olaylar büyük bir uyuşmazlığa dönüşmüş; bu olaylar gerek Suriye’nin, gerek bu ülke ile ikili ilişkilerimizin ve coğrafyanın gündemini yeniden belirlemiştir.

Türkiye, bu zor dönemde Suriye halkının yanında kararlılıkla durmuştur. Türkiye’de 3,5 milyondan fazla geçici koruma kapsamında Suriyeli mülteci vardır. Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması, ülkede akan kanın durması, sürecin barışçıl bir şekilde sonuçlandırılması Suriye’deki gelişmeler karşısında ülkemizin ilk günden bu yana izlediği politikanın temelini oluşturmaktadır.

Görsel 4. 117 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 235

Görsel 4.115, görsel 4. 116 ve görsel 4. 117’deki metinleri ele aldığımızda Türkiye’nin ilişkileri, siyasi ilişkileri ve kültürel ilişkileri üzerinden farklı ülkeler hakkında bilgiler verilmiştir. Türkiye dışındaki ülkelere ait anlatımların sınırlı olduğu görülebilir. Metinlerde farklı ülkelere ait verilen bilgilerle konu hakkında hiç bilgisi olmayan bir kişinin metinde geçen ülkeler ile ilgili temel düzeyde bilgi edineceği düşünülebilir.

Görsel 4. 118 Türkiye’nin Yardım Faaliyetleri

Görsel 4. 119 Mülteci Kampı-Kilis

Görsel 4. 120 Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar

Görsel 4. 118’da ve görsel 4. 119’da Türk kimliğinin yardım severliği vurgu yapıldığı görülebilir. Görsellerde Türk bayrağı da kullanıldığı görülebilir. Görsel 4. 120’de farklı ülkelerden giyim tarzları ve yaşantıları yansıtacak şekilde yararlanılmıştır.

24. “Bizim dostumuz olan Sovyetler Birliği’nin idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür. İnanç bir köprüdür. Tarih bir köprüdür.”

İsmet BOZDAĞ, “Atatürk’ün Sofrası” s.26-27 (Düzenlenmiştir.)

Mustafa Kemal Atatürk’ün bu sözlerine göre aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Soydaşlarımızla bağlarımızı koparmamaya   B) M. Kemal’in gelecekle ilgili düşüncelerine
C) Komşu devletlerin işlerine müdahale etmeye   D) Soydaşlarımıza sahip çıkmaya

Görsel 4. 121 121 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 257

Görsel 4.121’deki değerlendirme sorularına ait öğede diğer Türk cumhuriyetlerinden kardeşlerimiz olarak bahsedilmiş ve onlarla ilişkilerimizin geliştirilmesi vurgulanmıştır.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait metinler, görseller ve sorularda aşağıdaki şekilde yer verilmiştir:

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

TİKA 24 Ocak 1992 yılında T.C. Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı özellikle Türk dilinin konuşulduğu ülkeler, komşu ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerle ekonomik, sosyal, kültürel iş birliği oluşturmaktır. TİKA yurt dışında Türkçe öğrenimini destekler. TİKA Türkoloji Projesi buna örnektir. TİKA, Orhun Anıtları'nın bölgedeki olumsuz koşullardan korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla Orhun Müzesi'ni inşa etmiştir. Özellikle Türk Cumhuriyetlerinden hem okumak hem de staj yapmak için gelen öğrenciler TİKA projeleri sayesinde karşılıklı eğitim ve öğretim almaktadırlar.

Görsel 4. 122 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 232

Görsel 4. 123 Hazır Yemek

5. Türk dilinin konuşulduğu ülkelerde sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitim alanlarında iş birliği sağlayan kuruluşa ..... denir.

Görsel 4. 124 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 255

Görsel 4. 122'deki metinde ve görsel 4. 124'deki sorularda Türkçenin önemi ele alınmıştır. Görsel 4. 123 incelendiğinde popüler kültür konusu anlatılırken yiyecekler ve içecekler üzerinden yabancı diller üzerinde de olumsuz bir izlenim oluşturulduğu görülebilir.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait öğelere metinlerde, görsellerde ve sorularda şu şekilde yer verilmiştir:

Türkiye'yi, İİT' de değerli konuma taşıyan iki önemli faktör vardır. Bu faktörlerden biri demokrasimiz, diğeri ise tarihî ve millî kültürel gücümüzdür. Türkiye, hem sivil toplum kuruluşları itibarı ile hem de küresel sorunlara ilgi bakımından İslam İşbirliği Teşkilatı üyeleri arasında en gelişmiş ülkedir. Türkiye'nin Müslümanlar arası yardımlaşma ve dayanışma konusunda öncülük yapması da bu gelişmişlik düzeyinin bir sonucudur. Türkiye'nin dönem başkanlığı İİT içindeki öncü rolünü göstermektedir. Suriye'deki iç savaş, Yemen krizi, mezhepsel çatışmalar, İran-Suudi Arabistan gerginliği ve Filistin meselesi gibi birçok konu çözüm beklemektedir. Türkiye, İİT kanalıyla İslam ülkelerinin ortak hareket etmelerine yönelik aktif rol almaktadır.

Görsel 4. 125 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 243

Görsel 4. 126 İİT İstanbul Zirvesi 2017

17. Aralık 2017'de İstanbul'da toplanan, Türkiye'nin de dönem başkanlığını yaptığı İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Olağanüstü Zirvesinin sonuç bildirisine göre, Başkenti Doğu Kudüs olan Filistin Devleti'nin tanındığı ilan edilmiştir. Bu bildiriden yola çıkarak Türkiye'nin uluslararası alandaki rolü hakkında düşüncelerinizi yazınız.

Görsel 4. 127 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 256

İslam İşbirliği Teşkilatı üzerinden görsel 4. 125'te görsel 4. 126'da ve görsel 4. 127'da İslam dini ve kültürü hakkında bilgiler verilmiştir.

4.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Ait Bulgular

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki üniteler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. 17 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki üniteler

Ünite sırası	Ünite adı
1	Birey Ve Toplum
2	Kültür Ve Miras
3	İnsanlar, Yerler Ve Çevreler
4	Bilim, Teknoloji Ve Toplum
5	Üretim, Dağıtım, Tüketim
6	Etkin Vatandaşlık
7	Küresel bağlantılar

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar ünitelerinden oluşmaktadır.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 1. Ünitesi ‘Birey Ve Toplum’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 18 Birey ve Toplum Ünitesine Ait Veriler

7.1 Birey Ve Toplum	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	5	4	-	-	2	-	-	-	11
Görsellerde	-	-	-	1	4	-	-	-	5
Sorularda	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk	M1								
İslam Vurgusu				G1					
Türk Dili		M3							
Diğer	AVUSTURALYA M2 HİNDİSTAN M1 ÇİN M1								
Genel		M1							

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Birey ve toplum ünitesine ait tablo 4. 18 bakıldığında etnik kimlik ölçütüne ait 5, dilsel farklılıklar ölçütüne ait 4, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 1, cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 6 öge yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait örnekler şu şekildedir:

Bundan yıllar önce Avustralya’nın güneyinde büyük bir kasırga ortaya çıkar. Kuzeye doğru ilerleyen bu kasırga, Hindistan ve Çin’e ulaşır, belki de yüzbinlerce insanın hayatını etkileyecek iken hiç beklenmeyen bir gelişme yaşanır. Bu büyük kasırga aniden yönünü okyanusa doğru çevirir. Böylece büyük bir felaketten kurtulunur.

Bilim insanları büyük bir yıkıma yol açmasını bekledikleri bu fırtınanın nasıl yön değiştirip okyanusa yöneldiğini incelemeye başlar. Araştırmalarıyla şu sonuca ulaşırlar: Her yıl o dönemde, Avustralya’da kelebekler bir yerden başka bir yere göç ederlermiş. Bu göç esnasında o kelebeklerin kanatlarının o hafif çırpıntıları birleşerek bu muazzam gücün yön değiştirmesinde etkili olmuştur. (Bu hikaye, 1963 yılında Edward Norton Lorenz isimli bilim insanının ortaya attığı "Kelebek Etkisi Teorisi"nden esinlenerek hazırlanmıştır.)

Görsel 4. 128 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 18

Dolaylı iletişim insanların iletişimde tercih ettiği yöntemlerden biridir. Bazen duygu ve düşüncelerimizi telefonumuzdaki semboller ile ifade ederiz. Anadolu insanı da bazen konuşmak yerine renklerle, sembollerle, motiflerle duygu ve düşüncesini ifade eder. Bu yöntemlerden birisi de dünyada "Türk Danteli" olarak tanınan iğne oyasının motifleridir. Anadolu kadını oylarla sadece başörtüsünü süslemez, onları âdeta birer sözsüz iletişim unsuru olarak kullanır (Görsel 1.13). İğne oyasıyla sevgi, acı, pişmanlık, öfke, düş kırıklığı, mutluluk gibi duygularını

dile getirir. Örneğin eşine kızan bir bayan acı biber oyası örter. Kayınvalidesine iyi bir mesaj iletmek isteyen yeni gelin, çayır çimen oyası işlenmiş yemeni hediye eder. Aramız çayırlar gibi püfür püfür, çimenler gibi iç açıcı olsun diye...

Görsel 4. 129 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 22

Görsel 4.128'deki metinde farklı ülkeye ait kültürle bilgi verilmiştir. Görsel 4. 129'daki metinde ise Türk kültürü anlatılmıştır.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait örnekler şu şekildedir:

Sözlü ve yazılı iletişimin en önemli unsuru dildir. Hangi iletişim yolunu seçersek seçelim Türkçeyi doğru kullanmalıyız. Karşımızdaki kişiye söylemek istediklerimizi sakın, açık, net ve doğru anlaşılacak şekilde ifade etmeliyiz.

Görsel 4. 130 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 19

Görsel 1.22: Sosyal Medya

Bilgisayar, akıllı telefon ve Genel Ağ kullanımı bireyler arasındaki iletişimi artırmıştır. Ancak sosyal medya kullanımı ve mesajlaşma sırasında kullanılan ifadeler, sim-

geler ve yazı karakterleri yeni bir iletişim kültürü ortaya çıkarmıştır (Görsel 1.22). Bu kültürün etkisiyle selam, ne yapıyorsun, merhaba, kendine iyi bak gibi kelimelerin yerine kısaltmalarının kullanılması dilde yozlaşma ve bozulmayı beraberinde getirmiştir. Genel Ağ kullanımının yaygınlaşmasıyla yabancı kökenli sözcükler âdeta dilimizi esir almaya başlamıştır. Tamam yerine "okey", güle güle yerine "bye" sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Genel Ağ ortamında kullanılan bu dil ne yazık ki gerçek hayattaki etkilemektedir. Kullanıcılar hislerini, duygularını, düşüncelerini, ruh halini yansıtırken simgelere başvurabilmektedir. Sürekli simgelerin kullanılması dilin niteliklerine zarar vererek dili zedeleyebilmektedir.

Görsel 4. 131 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 27

Görsel 4. 130'daki metinde Türkçenin doğru kullanımı ve öneminden bahsedilmiştir. Görsel 4.131'deki metinde ise Türkçenin farklı dillerin etkisine girmesinin Türkçeyi olumsuz etkilediğinden bahsedilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait örnekler şu şekildedir:

Güzel bir cumartesi sabahıydı erkenden uyanarak kitle iletişim özgürlüğü ile ilgili bir araştırma yapıyordum. Kahvaltı vakti gelince mutfığa geçtim. Annem sabah haberlerini dinliyor, babam iş yerine gitmek için hazırlanmış keyifli bir şekilde gazetesini okuyordu. Tam bu sırada annemin cep telefonu çaldı. Arayan Erzurum'da yaşayan teyzemdi. Annem teyzem ile konuştuktan sonra telaşlı bir şekilde babama "Bey suç duyurusunda bulunmak için Cumhuriyet Savcılığına gidiyoruz. Benden habersiz kişisel bilgilerimi sosyal medyada kullananlar olmuş" dedi. Babam ise annemin isteğini kabul etmekle birlikte bir sonuca ulaşacağımız konusunda kararsız olduğunu söyledi. Bunun üzerine araştırma yaparken *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun* Meclis tarafından kabul edilmesi ile ilgili bir haber gördüğümü ve suçluların mutlaka yaptıklarından dolayı cezalandırılacağını söyledim. (Kitap için yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Görsel 4. 132 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 30

Görsel 4. 133 Günlük Hayat ve İletişim

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait görsel 4.132'de ve görsel 133'te bir ailenin gündelik hayatından kesit verilirken babanın işe gitmeye hazırlandığı kadının ise dolaylı olarak evde kaldığı söylenmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 2. Ünitesi 'Kültür ve Miras' Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 19 *Kültür ve Miras Ünitesine Ait Veriler*

7.2. Kültür ve Miras	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	30	4	-	15	4	6	-	20	75
Görsellerde	4	-	-	2	-	2	-	1	9
Sorularda	4	-	-	1	1	-	-	4	10
Türk	M13 G3 S4								
İslam Vurgusu	M5 G2								
Türk Dili	M3								

Diğer	MOĞOL M1 S1	FRANSIZCA M1	HRİSTİYANLIK M11
	RUM M2	İNGİLİZCE M1	MUSEVİLİK M4
	ALMAN M1	FARSÇA M1	SÜRYANİ M1
	FRANSIZ M2 G1		
	ERMENİ M2		
	HİNT M1		
	İSPANYOL M2		
	İNGİLİZ		
	ARAP M1		
	M1		
	PORTEKİZ M1		
	İTALYAN M1		
Genel	M2 G1	M1	M2 G1

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Kültür ve miras ünitesine ait tablo 4.19 incelendiğinde farklı ölçütlere ait öğelerin elde edildiği görülmektedir. Etnik kimlik ölçütüne ait öğelerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Etnik kimlik ölçütüne ait öğelerin 30’u metinlerde, 4’ü görsellerde, 4’ ü ise sorularda yer almıştır. Üniteye ait tablo 4.19 görüleceği üzere dilsel farklılıklar ölçütüne ait 4, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 18, cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 5, toplumsal sınıf ölçütüne ait 8, ırksal gruplar ölçütüne ait 25 öge yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğeler metinlerde görsellerde ve sorularda şu şekilde yer almıştır:

13. yüzyılın sonlarında Ertuğrul Gazi’nin oğlu Osman Bey’in kurduğu küçük bir beylik dünya tarihinin gördüğü en güçlü devletlerden biri haline geldi. Şimdi Oğuz Türklerinden Kayı boyunun Anadolu’ya girişinden kök saldığı topraklara kadar uzanan serüvenine kısaca göz atalım.

Görsel 4. 134 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 42

Tarihçi Nikolas Jorga (Nikılıs Yorga) İstanbul kuşatmasında şehrin savunmasının Rumlardan daha çok 4. Haçlı Seferi ile İstanbul’a yerleşen Latinler tarafından yapıldığını belirtir. Kuşatma günlerini bizzat gören Bizans Tarihçisi Ducas (Dukas) ise Latinlerin baskısından bıkan halkın “*Latin kûlahı görmektense Türk sarığı görmek evladır.*” sözünü söylediklerini belirtir.

(Nikolas Jorga, *Osmanlı Tarihi*, c.2, s.22; Ducas, *Bizans Tarihi*, s.264)

Görsel 4. 135 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 57

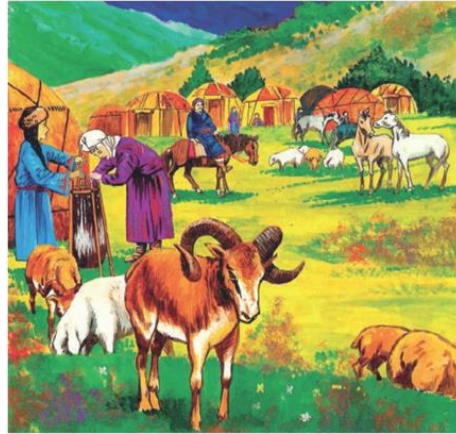
Charles Quint'e karşı Fransa Kralı I. François'yı (Fransuva) destekleyerek bazı ayrıcalıklar (kapitülasyonlar) verdi. Viyana kuşatıldı ancak ağır kış şartlarının da etkisiyle sonuç alamadı(1529). Doğuda İran'a karşı üç sefer düzenledi. Döneminde denizlerde de önemli gelişmeler yaşandı. Akdeniz'de hâkimiyeti sağlamak için önemli olan Rodos Adası alındı (1522). Barbaros Hayreddin Paşa *Preveze Deniz Savaşı*'nda (1538) haçlı donanmasını yenerek Akdeniz'de üstünlüğün Osmanlı Devleti'ne geçmesini sağladı.

Görsel 4. 136 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 59

Coğrafi keşiflerle çoğu tüccar ve denizci olan birçok Avrupalı yeni keşfedilen topraklara gidip yerleştiler. Keşfedilen yerleri sömürge haline getirdiler. Özellikle İspanyol ve Portekizliler geniş topraklar elde ederek ilk sömürgeleri kurdular. Sömürge topraklarındaki insanların bir kısmını köleleştirdiler. Buralardan elde ettikleri altın, gümüş, elmas gibi değerli madenleri Avrupa ülkelerine taşıdılar.

Görsel 4. 137 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 66

Görsel 4. 134, görsel 4. 135, görsel 4. 136 ve görsel 4. 137'teki metinlere ait örnekler incelendiğinde Türk kimliği ile ilgili bilgilerin geçtiği yerlerde olumluma yapıldığı görülebilir. Diğer ülke veya etnik kimlikler ise olumsuz örnekler üzerinden ele alınmış ya da kısa bilgiler verilmiştir.

Görsel 4. 138 Konargöçer Türkmenler (Temsilî)

Görsel 4. 139 Fransız İhtilali (Temsilî)

Görsel 4. 138 ve görsel 4. 139’da farklı kültürlere ait öğelere yer verilmiştir. Bu görsellerde etnik kimliğe vurgu yapıldığı görülebilir.

Eski Türklerde “yiğit, cesur” insanlara “alp” denilirdi. Anadolu’ya gelince bu insanlara “alp-eren” denilmesinin sebebi ne olabilir? Tartışınız.

Görsel 4. 140 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 54

Etnik kimlik ölçütüne ait soru örneğinde Türk kimliğine yönelik vurgu yapıldığı görülmektedir.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler şu şekildedir:

Osmanlıca kökenli bir sözcük olan “çini” *sırlı kap* anlamına gelmektedir. Osmanlılar çini sözcüğünü kilden yapılan her türlü kap için kullanmıştır. İngilizcede nitelikli yemek takımı anlamına gelen “china” (Çin) ifadesi gibi çini kelimesi de Çin kelimesinden türetilmiş, porselen sanatını dünyaya tanıtan Çinlilere izafeten verilmiş bir isimdir. Çini, toprağın pişirildikten sonra şekil verilip tabak, vazo ve sürahi gibi eşyalar üretilmesine dayalı bir el sanatıdır. Fayans, porselen, tabak gibi eşyaların süslenmesinde kullanılan bir yüzü sır, renkli dekor ve motiflerle işlenmiş eşyalara çini denir (Görsel 2.39). Osmanlı Devleti’nde çini iç ve dış mimari süslemesinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Görsel 4. 141 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 89

Ebru kıvamlı suyun üzerine gül dalı ve at kılından mamul fırçalar yardımıyla sığır ödü ilave edilerek ayarlanmış, suda erimez boyaların yüzeye serpilip kâğıda alınmasıyla oluşan kâğıt bezeme (süsleme) sanatıdır. Kâğıt yüzeyinde buluta benzer şekiller olduğu için bu sanatın adına "bulutumsu" manasına gelen Farsça "ebrî" denilmiştir. Bu sanatın adı daha ahenkli söylenişinden olsa gerek "ebru "ya dönüşmüştür. Kâğıt üzerinde mermere benzer damarlar görüldüğü için Avrupalılar ebru kâğıdına "mermer kâğıdı" ismini vermişler, Arap âleminde ise damarlı kâğıt olarak bilinmektedir.

Görsel 4. 142 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 89

Görsel 4. 140 ve görsel 4. 141'deki metinler incelendiğinde Türkçe, İngilizce Farsça gibi dillerden örnekler verilmiştir. Farklı dillerden Türkçeye geçmiş kelimelere değinilmiştir.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerde ve görsellerde aşağıdaki şekilde yer almıştır

Osmanlı Devleti'nde devlet ile vatandaşlar arasındaki ilişkilerde etnik köken ya da ırk değil din esas alınmıştır. Osmanlı toplumunu oluşturan iki temel unsur Müslüman olanlar ve Müslüman olmayanlar (gayrimüslimler) olmuştur. Gayrimüslimler de mensubu oldukları din ve mezhepler esas alınarak birer millet olarak kabul edilmiştir. Örneğin Osmanlıdaki Ermeni Milleti tanımı belirli bir dönem için Ortodoks ve Gregoryen mezheplerine mensup Ermenileri tanımlamak için kullanılmış ve aynı zamanda bu tanım Ortodoks mezhebine mensup Süryanileri de kapsamıştır. "Millet Sistemi" adı verilen bu anlayışta devlet doğrudan vatandaşlarla ilişki kurmamış her bir vatandaşın mensubu olduğu milleti ve o milletin dinî liderini muhatap almıştır. Bu sayede günümüzde devlet tarafından sağlanan eğitim, din, hukuk ve sosyal hizmetler gibi hizmetlerde dinî topluluklar birer aracı ve kolaylaştırıcı olarak kullanılmıştır.

Görsel 4. 143 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 62

Rönesans Dönemi'nde klasik eserler ve İncil farklı dillere çevrilerek matbaa ile çoğaltıldı. Böylece Avrupalılar İncil'i daha iyi anladılar ve İncil'de yazarların kilisenin söyledikleriyle uyuşmadığını fark ettiler. Coğrafi keşifler ve Rönesans'la ortaya çıkan bilimsel gerçekler sayesinde Avrupalılar kilisenin öğrettiklerini sorgulamaya başladı. Böylece insanlar kilisenin *endüljans* (cennetten arsa satma) ve *afroz* (dinden çıkartma) uygulamalarına karşı çıkmaya başladı.

Görsel 4. 144 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 69

Görsel 4. 145 Fatih Camii, İstanbul

Görsel 141’deki metinde farklı dinlerle ve mezheplerle ilgili temel bilgiler verilmiştir. Görsel 142’deki metinde Rönesans dönemi anlatılırken kilise ve Hristiyanlıkla ilgili olumsuz örnekler de verilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait öğeler metinlerde ve sorularda şu şekilde yer almıştır:

Çağını Aşan Bir Kadın: Fatma Bacı

Ahilik teşkilatının kurucusu Ahi Evran’ın eşidir. Kendisine *Kadın Ana*, *Kadıncık Ana* diye de hitap edilen Fatma Hatun sosyal hayatta kocası Ahi Evran kadar etkili bir kadındır. Fatma Bacı dünyada ilk örneklerden biri olan ve kadınlardan oluşan bir sivil toplum örgütü kurmuştur. Kadınlardan oluşan bu birlik el sanatlarıyla ekonomiye katkı sağladığı gibi gerektiğinde vatan savunmasında da yer almıştır.

Ahillerle Kayseri’de dokumacılık yapan ve kendilerine “Bacı” denilen kadınlar Moğol istilasına karşı erkekler ile direnmişler ve bizzat çatışmaların içerisinde yer almışlardır.

Görsel 4. 146 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 53

Türk tarihine bakıldığında kadınların her dönemde sosyal ve siyasi hayatta önemli bir konumu olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin ilk yıllarında kurulan “Bacıyân-ı Rum” isimli sivil toplum örgütü kadınların bu rollerini devam ettirdiklerini göstermektedir. Çeşitli el sanatları ile uğraşan bu kadınlar ekonomiye büyük katkı sağlamışlardır. Erkekler savaşa gittiğinde demircilik, nalbantlık gibi güç isteyen işlerde de çalışan bu kadınlar Kayseri’nin Moğollara karşı savunulmasında da büyük katkı sağlamışlardır.

Metinde verilen bilgiye göre kadınlar Osmanlı toplumunda hangi faaliyetlerde bulunmuşlardır?

Görsel 4. 147 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 95

İlk örnek görsel 4. 146 bir metinden alınmıştır. Metinde kadınların Selçuklu devletinde örgütlenmesinde önemli görülen bir kadın karakter üzerinden anlatılmış ve kadının toplumsal hayattaki önemine değinilmiştir. İkinci örnek görsel 4. 147 ise değerlendirme sorularından alınmıştır. Soruda kadınların Osmanlı devletinde günlük hayatın içinde yer aldığı anlatılarak kadının önemine dikkat çekilmiştir.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait metinler ve görsellerde öğeler şu şekilde yer almıştır.

Osmanlı Devleti’nde yönetici ve askerî sınıf dışında kalan kesime “reaya” denilirdi. Kasaba ve şehirlerde oturan ticaretle uğraşan tüccarlar, meslek sahibi olan esnaf ile köylüler ve konargöçerler (Görsel 2.2) bu gruba dâhildi.

Görsel 4. 148 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 46

Osmanlı toplumu barış ve kardeşlik içerisinde yaşardı. Örneğin herhangi bir mahallede iki kişi arasında küskünlük olursa mahalle halkı bir araya gelir ve birkaç gün içerisinde küskünleri barıştırırlardı. Eğer barıştıramazlarsa dört gözle bayram beklenir bayramlar barışın ve kardeşliğin vesilesi yapılırdı.

Mahallerde bir paşanın konağının karşısında ekonomik durumu iyi olmayan birisinin evi de bulunabilirdi. Evlerin kapı ve pencereleri genellikle karşılıklı birbirlerine açılırdı. Komşular pencereden pencereye sohbet ederlerdi.

Görsel 4. 149 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 46

Coğrafi keşiflerin sonucunda zenginleşen tüccarlar *burjuva* adı verilen yeni bir sosyal sınıf oluşturdular (Görsel 2.20). Bu tüccar sınıfı sanatçıları ve bilim adamlarını desteklediler. Bunun sonucunda Avrupa'da bilim ve sanat alanındaki çalışmalar hızlandı. Coğrafi keşiflerden önce Osmanlı Devleti önemli bir güç merkeziydi. İpek ve Baharat yolları üzerindeki ticaretin lideri ve merkezi olan Osmanlı Devleti ticaret yollarından önemli gelir elde etmekteydi. Bu gelirler hem yapılan ticaretten hem de gümrük gelirlerinden oluşmaktaydı. Coğrafi keşiflerden sonra ticaret yollarının değişmesiyle Akdeniz limanları önemini kaybetti ve Osmanlı Devleti büyük gelir kaybına uğradı.

Görsel 4. 150 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 67

Görsel 4. 151 Orta Çağ Avrupası Burjuva Sınıfı (Temsili)

Görsel 4. 148, görsel 4. 149 ve görsel 4. 150'de metinlerde toplumsal sınıf ölçütüne ait öğelerde, reaya, tüccar, esnaf, köylü, konargöçer, zengin, fakir, burjuva gibi kavramlarla ilgili kavramlara yer verilmiştir. Görsel 4. 151'de ise ortaçağ ile ilgili konu işlenirken burjuva sınıfı resmedilmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 3. Ünitesi 'İnsanlar, 'Yerler ve Çevreler' Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 20 Yerler ve Çevreler Ünitesine Ait Veriler

7.3 İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	4	1	-	1	1	-	-	2	9
Görsellerde	3	-	3	-	5	-	-	-	11
Sorularda	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Türk	M1								
İslam Vurgusu									
Türk Dili									
Diğer	SURİYELİ M1 G1 KÜBA M1 AFGANİSTAN M1 IRAK M1 SUDAN M1 İTALYAN M1								
Genel	M1 G1	M1		M1					

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4. 20 baktığımızda etnik kimlik ölçütüne ait 8, dilsel farklılıklar ölçütüne ait 1, yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait 3, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 1, cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 6, ırksal gruplar ölçütüne ait 2 öge tespit edilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde, görsellerde, sorularda yer alan öğeler şu şekildedir:

“Ben Suriyeli Mübarek, ülkemizdeki iç savaş yüzünden Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldık. Sayfa 115”

Görsel 4. 152 Sicilya, İtalya

“Mültecilerin ülkelerine dönememeleri sonucunda karşılaştıkları sorunlar neler olabilir? Tartışınız. Sayfa 120”

Metine ve soruya ait örneklerde çok kısa ve ayrıntı olmadan etnik vurgu yapılmıştır. Görsel 4.152’de ise İtalyan mimarisine ait örneğe yer verilmiştir.

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait görsellerde yer alan örnekler aşağıdaki şekildedir:

Görsel 4. 153 Yaşlı nüfus

Görsel 4. 154 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 115

Görsel 4. 153 ve görsel 4. 154’te yetersizlikleri olan bireyleri tercih etmelerine rağmen görsellerde yer alan yetersizliklerle ilgili gerekli açıklamalar görsel altında veya metinde ayrıntılı ele alınmadığı görülebilir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait metinlerde ve görsellerde yer alan örnekler şu şekildedir:

Kadın Girişimci Vize Sorunu Yaşanan ABD’ye Halılarıyla Girdi

İzmir’de, tasarladığı halılarla 11 ülkeye ihracat yapan genç kadın girişimci, Türkiye ile vize problemi yaşayan ABD’ye kendisi giremedi ama halıları girmeyi başardı. Müşterisiyle görüşmek için ABD’ye gitmeyi planlarken vize krizinin gündeme geldiğini belirten girişimci, “Müşterisi ile görüşmeye gidecektim ki vize krizi yaşandı ve ABD’ye gidemedim. Ancak müşterim halıyı almaya niyetli olduğu için İstanbul’a geldi ve görüşme yaptık. Halıların dokuması bittiği zaman inşallah ABD’ye yollayacağız.” (Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)²

Görsel 4. 155 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 120

Görsel 4. 156 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 102

Görsel 4. 155’teki metinde kadın bir girişimcinin başarısı anlatılırken görsel 4. 156’da Sayfada kullanılan mesleklerle ilgili görsellerde mühendis, tekniker, çiftçi gibi alanlarda sadece erkek görseli kullanılmıştır.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 4. Ünitesi ‘Bilim, Teknoloji ve Toplum’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 21 Bilim, Teknoloji ve Toplum Ünitesine Ait Veriler

7.4. Bilim, Teknoloji Ve Toplum	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	11	4	-	12	1	1	-	-	36
Görsellerde	-	1	-	2	-	-	-	-	8
Sorularda	-	-	-	2	-	-	-	-	4
Türk	M4								
İslam Vurgusu				M7 G1 S2					
Türk Dili		M1							
Diğer	ÇİN M5 MISIR M1 HİNDİSTAN M1 YUNAN M1 ALMAN M1 İTALYAN M1 PORTEKİZ M1 İNGİLİZ M1	LATİNCE M2 G1 ARAPÇA M1							
Genel									

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Tablo 4.21 baktığımızda etnik kimlik ölçütüne ait 11,dilsel farklılıklar ölçütüne ait 5, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 16, cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait 1, toplumsal sınıf ölçütüne ait 1 öge tespit edilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğelere şu şekilde yer verilmiştir:

Günümüzde ulaşılan bilim ve medeniyet seviyesine birçok milletin katkısı vardır. Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Çin, Hindistan ve Yunan uygarlıkları bilimin ilerlemesine önemli katkılar yapmışlardır.

Görsel 4. 157 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 134

Uzun yıllar batılı bilim insanlarının icat ettiği sanılan bazı buluşlar ile günlük hayatta kullanılan alet ve cihazlar Türk ve İslam bilginleri tarafından yüzyıllar öncesinden icat edilmiştir.

Görsel 4. 158 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 134

Görsel 4.27:

Geçmişte Matbaa Makinesi

Sert bir kalıbın izini daha yumuşak bir maddenin üzerine baskıyla çıkarma esasına dayanan matbaanın tarihi çok eskiye dayanır. Kâğıt üzerine baskının ilk kez Çinliler tarafından yapıldığı, daha sonra Uygur Türklerinin ahşap harflerle baskı yaptıkları bilinmektedir. Kâğıdın Avrupalılar tarafından öğrenilmesiyle elle yazılan kitapların çoğaltılmasını hızlandırmak için çeşitli yollar aranmaya başlandı. Almanya'da Johann Gutenberg (Yohan Gutenberk) (Görsel 4.28) 1440 yılında önceki matbaa tekniklerinden farklı bir yöntem denedi. Harfleri tahta veya madeni bir parçaya kazıyıp onları yan yana dizerek satırlar oluşturdu. Böylece bugünkü modern matbaanın temelleri atılmış oldu. Gutenberg'in "kalıpların ve harflerin harika bağdaşımı, oranı ve uyumu" olarak tanımladığı bu yeni basım tekniği broşürlerin ve kitapların hızla basılmasına imkân sağladı.

Görsel 4.28:

Johann Gutenberg (Temsili)

Görsel 4. 159 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 141

Bilimin gelişimi ile ilgili konuda farklı etnik farklılıklara sahip örnekler kullanılmıştır. Görsel 4. 157'deki metinde farklı ülkelerin bilime katkısı anlatılmıştır. Görsel 4. 158'deki metinde ise batı ile Türk-İslam kültürü üzerinden karşılaştırma yapılmıştır. Görsel 4. 159'deki metinde bir icadın gelişimi anlatılırken farklı ülkelerin katkılarından bahsedilmiştir.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerde ve görsellere şu şekilde yer verilmiştir:

Yunanlılar Fenike alfabesine ünlü harfleri de ilave ederek bugünkü yazı sisteminin temelini oluşturmuşlardır. Yunanlıların geliştirdiği 26 harfli alfabeyi Romalılar sonraki yüzyıllarda Latin alfabesine (Görsel 4.5) dönüştürmüşlerdir.

Görsel 4. 160 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 127

Orta Çağ Avrupası'nda skolastik düşüncenin etkisiyle bilimsel ilerleme yavaşlamıştır. Buna karşın Doğu'da İslamiyet ile bilimsel çalışmalar "Altın Çağ"ını yaşamaktadır. İlk emri "oku" olan Kur'an-ı Kerim'in akla, düşünmeye ve bilgiye verdiği önemi kavrayan Türk-İslam bilim insanları bilimsel gelişmelerin öncüsü olmuşlardır. Bu dönemde öncelikle eski medeniyetlerden kalan diğer dillerdeki bilimsel kaynaklar Arapça'ya tercüme edilmiştir (Görsel 4.13). İlk adım niteliğindeki bu çalışmaların ardından elde ettikleri bilgileri değerlendirip yorumlayarak bilim ve teknolojiye katkıda bulunmuşlardır (Görsel 4.14).

Görsel 4. 161 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 134

Görsel 4. 162 Latin Alfabesi

Görsel 4. 160, görsel 4. 161 ve 4. 162'deki öğelerde farklı dillere ait örneklerle yer verilmiştir. Özellikle alfabenin gelişim sürecinde eski uygarlıklara ait görseller ve metinlerde anlatımlar yapılmıştır.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda örneklerle şu şekilde yer verilmiştir.

VIII. ve XV. yüzyıllar arasında bazı İslam memleketleri bilimsel çalışmaların merkezi olmuştur (Görsel 4.24). Buralarda yetişen bilim adamları ve yapılan bilimsel çalışmalar sonraki yüzyılları aydınlatan âdeta bir kandil görevi görmüştür.

Görsel 4. 163 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 139

İslam coğrafyasında bilimin gelişmesinde İslam dininin ilim öğrenmeye ve özgür düşünceye verdiği destek önemli rol oynamıştır. Hz. Muhammed'in "İlim Çin'de de olsa gidip onu alın." ve "İlim Müslüman'ın yitik malıdır. Nerede bulursa onu alsın." sözleri bilimsel araştırmaları teşvik etmiştir.

Görsel 4. 164 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 149

Skolastik düşünceye göre:

- Dünya evrenin merkezindedir.
- Kilise, evrenle ilgili bütün bilgilere sahiptir. Her şey bilinmektedir. Yeni şeyler bulmak imkânsızdır. Kilisenin dediği her şey doğrudur.
- Deney ve gözleme gerek yoktur.
- Skolastik düşünce özgür düşünceyi yasaklayarak bilimsel gelişmelerin önünü kapatmıştır.

Görsel 4. 165 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 150

İslamiyet ile bilimsel çalışmalar "Altın Çağ"ını yaşamaya başlamıştır. İslam coğrafyasında bilimin gelişmesinde İslam dininin ilim öğrenmeye ve özgür düşünceye verdiği destek önemli rol oynamıştır. İslam Devletlerinde bilim insanları devlet başkanları tarafından desteklenmiştir. Saraylarında bilimsel çalışmalar yapan bilim adamlarının fazlalığı ve saray kütüphanelerinin zenginliği yöneticiler için bir gurur kaynağı olmuştur. Bilimsel gelişmelere bir diğer katkı da İslam ülkelerinin çeşitli bölgelerine yayılan çok sayıdaki eğitim kurumudur.

Metne göre İslam coğrafyasında bilimsel gelişmeleri etkileyen faktörler nelerdir? Yazınız.

Görsel 4. 166 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 155

Görsel 4. 163, görsel 4. 164 ve görsel 4. 166'da yer alan öğelerde İslam dinin ilime olumlu etkisi anlatılmıştır. Görsel 4. 165'teki metinde kilise ve skolastik düşünce üzerinden Hristiyanlıkla ilgili olumsuz bir anlatım tercih edilmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 5. Ünitesi 'Üretim, Dağıtım ve Tüketim' Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 22 Üretim, Dağıtım ve Tüketim Ünitesine Ait Veriler

7.5 Üretim, Dağıtım, Tüketim	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	8	-	-	3	-	3	-	6	20
Görsellerde	5	-	-	2	11	-	-	-	18
Sorularda	3					2		2	7
TÜRK	M6 G4 S2								
İSLAM				M3 G2					
TÜRKÇE									
DİĞER	ARAP M1 ÇİN G1								
GENEL	M1 G1								

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dinsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Ünite ile ilgili hazırlanmış tablo 4.22 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait 13, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 4, cinsiyet farklılıklar ölçütüne ait 11, toplumsal sınıf ölçütüne ait 5, ırksal gruplar ölçütüne ait 8 öge tespit edilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait metinlerde, görsellerde ve sorularda öğeler şu şekilde yer almıştır:

İkta sistemini Büyük Selçuklular ve Türkiye Selçukluları da uygulamıştır. Selçuklu Devleti'nin kurulması ile Oğuz Türkleri batıya göç etmeye başlamışlar ve bu durum Selçukluları güç duruma sokmuştur. Devlet bir taraftan bu konargöçerlere yer bulmak diğer taraftan da emniyet ve asayişini temin etmek zorundaydı. Devletin yaşaması için askerî güce ihtiyaç vardı. Büyük Selçuklu veziri Nizamül-Mülk bu sorunu çözmek için toprak yönetimi konusunda önemli ıslahatlar yapmıştır. Selçuklu Devleti konargöçer Türkmenlere askerî hizmetleri karşılığında arazi dağıtımını yapmış ve bu arazilere ait vergiler toplanması işini askerlere bırakmıştı. Selçuklularda ikta sahipleri bütün ihtiyaçlarını (at, silah, yiyecek, içecek vb.) bizzat kendi iktalarından sağlamışlardır. Savaşlarda yararlılık gösterenler ise ikta vermek suretiyle ödüllendirilmişlerdir.

Görsel 4. 167 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 160

Anadolu'nun Türklerin ikinci anayurdu hâline gelişi XI. yüzyılın ikinci yarısının başlarındadır. Asya'dan göç eden zanaatkâr ve tüccar Türklerin yerli tüccar ve zanaatkârlar karşısında tutunabilmeleri için aralarında bir kuruluş kurmaları gerekmiştir. Ayrıca Türkler bu kuruluş yardımıyla sağlam, dayanıklı mal yapabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu düşünce Ahiliğin kurulmasını sağlamıştır.

Görsel 4. 168 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 175

Görsel 4. 167 ve görsel 4. 168'de yer alan metinlerde Türk kültürüne ait öğelere yer verilmiştir. Türklerin gündelik yaşamlarından, devlet yönetiminden ve ticari hayatından bahsedilmiştir.

Görsel 4. 169 Mete Han (Temsilî)

Görsel 4. 170 Gelişmiş Kent, Şanghay, Çin

“Okuduğunuz hikâyeye göre Türklerde meslek eğitimi nasıl yapılıyordu? Söyleyiniz. Sayfa 174”

Görsel 4. 169 ve görsel 4. 170’de Türk kültürüne ve Çin kültürüne ait öğelerin yer aldığı örnekler tercih edilmiştir. Şanghay kenti için gelişmiş kent ifadesi görselin altında açıklama olarak verilmiştir. Soruda ise Türklerde meslek eğitimi ortaya çıkarmak için açık uçlu soru tercih edilmiştir.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait metinlerde ve görsellerde örneklerle şu şekilde yer verilmiştir:

Selçuklu Türklerinin Anadolu’yu Türk İslam yurdu hâline getirme sürecinde vakıfların önemli katkısı olmuştur. Vakıflar sosyal ihtiyaçları karşılarlarken vakıf eserleri Türk-İslam sanatının en güzel örnekleri ile inşa edilmiş ve süslenmiştir.

Görsel 4. 171 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 168

Cami, mescit, namazgâh inşası; camilerin mum ve kandillerinin temin edilmesi, camilerde vaaz edilmesi ve camilerin temizliği vakıflar tarafından yapılırdı.

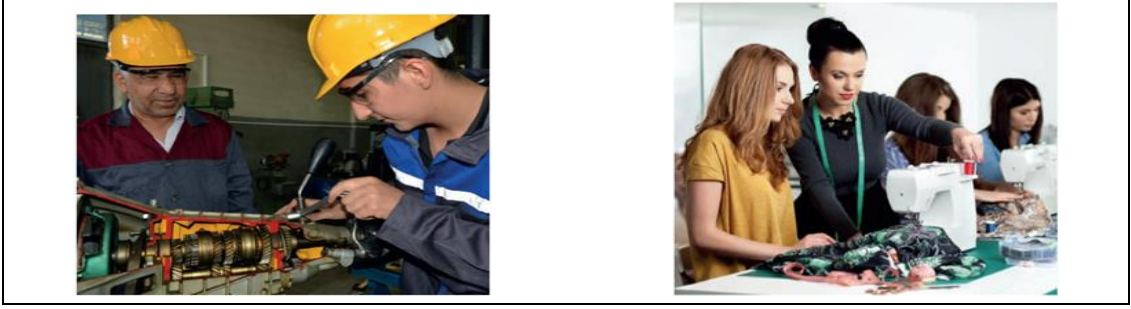
Görsel 4. 172 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 170

Görsel 4. 173 Fatih Camii, İstanbul

Görsel 4. 171, görsel 4. 172 ve görsel 4. 173’te yer alan öğelerde İslam dinine yönelik öğeler kullanılmıştır.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait görsellerde örneklere şu şekilde yer verilmiştir:

Görsel 4. 174 Meslek Lisesi- Giyim Kursu

Görsel 4. 175 Doktor-Mühendis-Röntgen Teknikeri-Öğretmen

Görsel 4. 176 Meslekler

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait görseller incelendiğinde görsel 4.174’te yer alan iki öğede teknik işleri yapan kişiler erkek olarak seçilmiş, dikiş gibi işlerin olduğu öğede kadın seçilmiştir. Görsel 4. 175’te de buna benzer bir seçim yapıldığı dikkat çekmektedir. Görsel 4. 176’da ise iki örnekten farklı bir yol izlenerek kadın ve erkeklerin farklı meslekleri cinsiyete bağlı olmadan tercih edebileceğini gösteren görsel tercih edilmiştir.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait metin ve sorularda örnekler şu şekilde yer almıştır:

İlk Çağ ve Orta Çağ toplumlarında toprağa sahip olan senyör veya derebey de denilen soylular sosyal, ekonomik ve siyasi gücün belirleyicisi olmuşlardır (Görsel 5.5). Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde toprakların ve üstünde yaşayan köylülerin derebeyine ait olduğunu kabul eden bir yönetim şekli olan feodalizm ortaya çıktı.

Feodalizmde senyör her türlü yargı yetkisine de sahipti. Feodal toplum düzeninde toprakla alınıp satılan köylülere *serf* denirdi. Senyör hem toprağın hem de serfin sahibiydi.

Görsel 4. 177 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 160

3. Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde toprakların ve üstünde yaşayan köylülerin derebeyine yani bir kişiye ait olduğunu kabul eden yönetim şekline ..... denir.

Görsel 4. 178 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 192

Görsel 4. 177’de yer alan metinde ve görsel 4. 178’deki soruda derebeylik sistemi anlatılırken toplumsal sınıflara ait bilgiler verilmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 6. Ünitesi ‘Etkin Vatandaşlık’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 23 Etkin Vatandaşlık Ünitesine Ait Veriler

7.6. Etkin Vatandaşlık	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	13	2	1	1	3	4	-	1	
Görsellerde	3	-	1	-	2	-	-	-	
Sorularda	3	-	1	1	2	-	-	-	
Türk	M5 G4 S2								
İslam Vurgusu				S1					
Türk Dili									
Diğer	YUNAN M1 S1 İNGİLİZ M2 İNGİLİZ M1 FRANSA M3	LATİNCE M1		HRİSTİYANLIK M1 MUSEVİLİK M1					
Genel	M1	M1							

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Etkin vatandaşlık ünitesine ait hazırlanmış tablo 4.23 incelendiğinde etnik kimlik ölçütüne ait 19, dilsel farklılıklar ölçütüne ait 2, yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait 3, dinsel farklılıklar ölçütüne ait 2, cinsiyet farklılıklar ölçütüne ait 7, toplumsal sınıf ölçütüne ait 4 ögeye yer verilmiştir.

Etnik kimlik ölçütüne ait öğeler metinlerde, görsellerde ve sorularda şu şekilde yer almıştır:

Günümüz demokrasinin temelleri Eski Yunan toplumunda ortaya çıkmıştır. Eski Yunan'da merkezî bir devlet yoktu. Birbirinden bağımsız *sîte* adı verilen kent devletleri vardı. Bu sitelerde halk *agora* adı verilen meydana toplanıp bir meclis oluşturuyordu. Yasaları kabul eden, savaşa, barışa ve vergi toplanmasına karar veren organ bu meclisti. Meclise sadece şehrin mahallelerinden seçilen hür erkek yurttaşlar katılabiliyordu. Bu uygulama tarihte bilinen ilk demokrasi örneğidir.

Görsel 4. 179 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 196

1689 yılında İngiltere'de ilan edilen "Haklar Bildirisi" ile kralın bazı yetkileri sınırlandırılmış soylulara ve diğer yurttaşlara bazı hak ve özgürlükler tanınması öngörülmüştür.

Görsel 4. 180 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 196

Demokraside esas olan insana verilen değer ve gösterilen saygıdır. Demokrasinin göstergelerinden biri de devletin halkın ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Tarihimiz boyunca demokratik değerlere ait birçok uygulama görürüz. Köktürklerde insana verilen önemi ve sosyal devlet anlayışını Bilge Kağan Yazıtı'ndaki (Görsel 6.4) şu sözler açıkça gösterir:

Görsel 4. 181 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 199

Görsel 4. 179, görsel 4. 180 ve görsel 4. 181 'deki Metinlerde Yunan, İngiliz ve Türk kültürüne ait öğelere yer verilmiştir. Yunan ve Türk kültürüne ait metinde ayrıntılı anlatıma yer verilmiş iken İngiliz kültürüne ait metinde kısa bir anlatım tercih edilmiştir.

Görsel 4. 182 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 211

Görsel 4. 183 Demokrasi Nöbeti

3. Aşağıdakilerden hangisi Türk tarihindeki demokratik gelişmelerden biridir?

- A) Meşrutiyet'in ilan edilmesi
- B) Magna Carta ile hükümdarın yetkilerinin sınırlandırılması
- C) Monarşik bir yönetim kurulması
- D) Halkın bir meydana toplanıp yönetimle ilgili kararlar alması

Görsel 4. 184 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 217

Görsellerde Türk bayrağı üzerinden Türk kimliğine vurgu yapıldığı görülebilir. Değerlendirme sorusunda ise Türk tarihindeki demokratik gelişmeler üzerinden soru sorulmuştur.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait örnek aşağıdaki şekilde yer almıştır:

Günümüz demokrasilerinde bulunan meclis yani parlamento, ismini Latince konuşma (parle) sözcüğünden alır. Konuşmak amacıyla toplanılan yer demektir.

Görsel 4. 185 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 198

Görsel 4. 185'teki metinde geçen bir kelimenin kökeni hakkında ve Türkçe hangi anlama geldiği açıklanarak dilsel farklılıklarla ilgili ögeye yer verilmiştir.

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait örnekler aşağıdaki şekildedir:

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yaşlıların korunmasına, desteklenmesine yönelik hizmetlerine devam ediyor. Başlatılan “Yaşlı Destek Programı” (YADES) kapsamında bu konudaki her proje için 2 milyon liraya kadar destek sağlanacak.

Bu proje ile yaşlıların evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaşam ortamları iyileştirilecek. Günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla sosyal, fiziksel, psikolojik destek hizmetleri verilecek. Yaşlı ve yaşlının bakımını üstlenen kişilerin veya birlikte yaşadığı kişilerin ihtiyaç duyduğu psikolojik destek çalışmalarına ilişkin projeler desteklenecek. *(Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)*¹³

Görsel 4. 186 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 208

Görsel 4. 187 Yaşlılara Destek

“Yaşlı insanlara hürmet gösterilmesi kültürümüzün temel özelliklerindendir. Çevrenizden bu duruma örnekler veriniz? Sayfa 208”

Yetenek ve yetersizlikler ölçütüne ait görsel 4. 186’da, görsel 4. 187’te ve sayfa 208’deki soruda yaşlı bireyler üzerinden anlatım yapılmış yaşlı insanlara yardım edilmesi ve saygı gösterilmesi gerektiği açıklanmıştır.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait örnekler aşağıdaki şekilde yer almıştır:

Laiklik yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması değil tüm yurttaşların din, vicdan ve ibadet hürriyetinin sağlanmasıdır. Laikliğin en önemli unsurlarından biri de devletin çeşitli dinlerin ve mezheplerin mensupları arasında kanun önünde ayırım gözetmemesidir. Bu ilke Anayasa’nın 10. maddesinde “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” şeklinde yer almaktadır.

Görsel 4. 188 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 207

**Sultan II. Mahmud "Ben tebaamdan Müslümanları camide, Hristiyanları kilise-
de, Musevileri havrada görmek isterim." demiştir.**

Görsel 4. 189 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 200

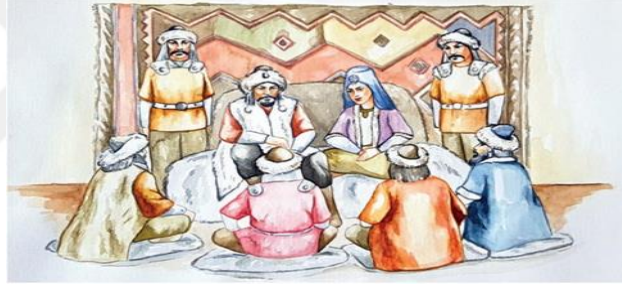
Görsel 4. 188 ve görsel 4. 189'daki metinlerde dinsel farklılıklar anlatılırken genel bir anlatım seçilmiş din ve vicdan hürriyetine dikkat çekilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları ölçütüne ait örnekler şu şekildedir:

Medeni Kanun'un kabulü (17 Şubat 1926) ile evlilik, boşanma, miras gibi toplumsal olaylarda kadın-erkek eşitliği sağlanarak önemli bir demokratik gelişme gerçekleştirilmiştir. Türk kadınlarına önce 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı, 1934 yılında milletvekili seçimlerine katılma hakkı verilmiştir (Görsel 6.9).

Kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesi ile demokrasinin önemli değerlerinden eşitlik ve katılım ilkeleri gerçekleştirilmiştir.

Görsel 4. 190 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 204

Görsel 4. 191 Kurultay (Temsili)

Görsel 4. 192 Atatürk ve Türk Kadınları

"Atatürk'ün kadınlara seçme seçilme hakkını vermesi demokrasinin hangi ilkeleriyle ilişkilendirilebilir? Söyleyiniz. Sayfa 204"

Görsel 4. 191, görsel 4. 192'de ve sorularda kadın haklarından ve kadınların sosyal hayattaki konumlarından bahsedilmiştir. Görsel 4.191'de kurultaya kadının da

katıldığı gösterilmiş, görsel 4.192’de ise Mustafa Kemal Atatürk’ün kadınlarla birlikte toplumdaki yerine vurgu yapılmıştır.

Toplumsal sınıf ölçütüne ait örnekler şu şekilde yer almıştır:

1215 yılında İngiltere’de ilan edilen “Magna Carta” (Magna Carta) ile kralın yetkileri sınırlandırılmış, krala ait bazı yetkiler soylulara dağıtılmıştır. Bu yetkilere sahip olan soyluların da halka bazı hak ve özgürlükler tanınması öngörülmüştür.

Görsel 4. 193 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 196

Bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde kimseye ayrıcalık tanınmaz, kanunlar karşısında herkes eşittir. Bu duruma hukukun üstünlüğü denir. Ülkemizde yargının bağımsız mahkemelerce yürütülmesi hukukun üstünlüğünü gösterir. Yasama ve yürütme organlarının yargı kararlarına uyma zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk hukukun üstünlüğünün gereğidir.

Görsel 6.14

Görsel 4. 194 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 209

Görsel 4. 193’te yer alan metinde tarihi bir gelişmede toplumsal sınıflardaki değişimler üzerinden anlatım yapılmıştır. Görsel 4. 194’teki metinde ise Türkiye devletinde kanunlarda herkesin eşit olduğu ve kimseye ayrıcalık tanınmadığı konusu üzerinden toplumsal sınıf ölçütü ile bilgiler verilmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 7. Ünitesi ‘Küresel Bağlantılar’ Ünitesine ait veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 24 Küresel Bağlantılar Ünitesine Ait Veriler

7. 7. Küresel bağlantılar	E. K	D. F	Y. Y	Din. F	C. F	T. S	C. L. F	I. G	T.
Metinlerde	12	3	-	6	2	-	-	7	31
Görsellerde	3	1	-	2	-	-	-	-	6
Sorularda	3	1	-	-	-	-	-	3	7
Türk	M7 G2 S1								
İslam Vurgusu	M3 G2								
Türk Dili	M1 S1								
Diğer	AFGANİSTAN M2 BOSNALI M1 KOSAVALI M1 SURİYE M1 IRAK M1 İRAN M3 AZERBAYCAN M4 ERMENİSTAN M2								

	GÜRCİSTAN M2		
	BULGARİSTAN		
	M1		
	YUNANİSTAN		
	M1		
	RUSYA M2		
	UKRAYNA M2		
	ROMANYA M2		
	LİBYA M1		
	MISIR M1		
	İSRAİL M1		
	LÜBNAN M1		
	İNGİLTERE M1		
	ALMANYA M1		
	FRANSA M1		
	İTALYA M1		
	ABD M1		
	KANADA M1		
	MEKSİKA M1		
	ARJANTİN M1		
	BREZİLYA M1		
	ÇİN M1		
	HİNDİSTAN M1		
	JAPONYA M1		
	GÜNEY KORE		
	M1 ENDONEZYA		
	M1		
	AVUSTRALYA		
	M1		
	GÜNEY AFRİKA		
	M1 SUUDİ		
	ARABİSTAN M1		
	PAKİSTAN M1		
	KAZAKİSTAN		
	M2		
	KIRGIZİSTAN		
	M2		
	ÖZBEKİSTAN		
	M2		
	TACİKİSTAN M2		
	TÜRKMENİSTAN		
	M2		
	MOLDOVA M1		
	ALMAN M1		
	BULGARİSTAN		
	M1		
	KIZILDERELİ		
Genel	M3 G1 S1	M1	M1

Not. E. K (etnik kimlik), D. F (dilsel farklılık), Y. Y (yetenek ve yetersizlikler), Din. F (dinsel farklılıklar), C. F (cinsiyet farklılıkları), T. S (toplumsal sınıf), C. L. F (cinsel farklılıklar), I. G (ırksal gruplar), T. (toplam).

Küresel bağlantılar ünitesine ait verilerin yer aldığı üniteyi ayrıntılı olarak incelediğimizde etnik kimlik ölçütüne ait öğelerin fazla olduğu görülmektedir. Küresel bağlantılar ünitesi Türkiye'nin üyesi olduğu kuruluşların anlatıldığı ve ülkeler arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin işlendiği bir ünite. Tablo 4. 24'teki diğer bölümde geçen ülkeler ile ilgili kitapta geçen öğelerde çok temel düzeyde Türkiye'nin bu ülkelerle ticari ilişkileri üzerinden anlatım seçilmiş olup ayrıntılı bir kültür tanıtımı yapılmamıştır. Bu nedenle bu bölümde farklı ülkelere yönelik temel düzeyde bilgiler örneklerde yer almıştır.

Etnik kimlik ölçütüne ait metinler, görseller ve sorularda şu şekilde yer almıştır:

Ülkemiz dünyada barışı destekleme ve koruma operasyonlarına ilk kez Kore Savaşı sırasında katılmıştır. Türkiye bu tarihten sonra da bu operasyonlara imkânları ölçüsünde katkı sağlamaya gayret etmiştir. Bugün Afganistan, Bosna-Hersek, Kosova gibi dünyanın çeşitli yerlerindeki NATO ve BM barış operasyonlarına da askerî personel, polis ve jandarma desteği vermek gibi katkılar sağlamaktadır.

Görsel 4. 195 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 220

Coğrafi konumu itibarıyla ülkemizin kara komşuları olduğu gibi yakın deniz komşuları da vardır. Suriye, Irak, İran, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Bulgaristan ve Yunanistan kara komşularımızı oluşturur. Rusya, Ukrayna, Romanya, Libya, Mısır, İsrail ve Lübnan yakın deniz komşularımızdır.

Görsel 4. 196 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 224

Ülkemiz, bölgesel enerji stratejisini geliştirirken gerek doğu-batı, gerek kuzey-güney enerji koridorları üzerindeki konumunu güçlendirilmeye çalışmaktadır. Bu amaçla birçok projenin hazırlanmasına ve gerçekleştirilmesine öncülük etmektedir. Bu projelerden biri de Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP)'dır. İki kardeş ülke, Türkiye ve Azerbaycan'ın iş birliğiyle ortaya çıkan bu dev proje ile Avrupa'nın ve Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacını karşılamayı amaçlanmaktadır.

Görsel 4. 197 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 227

Görsel 4. 195, görsel 4. 196 ve görsel 4. 197'deki metinlerde Türkiye'nin üye olduğu ülkeler ile ilişkileri ve üyesi olduğu kuruluşlar üzerinden komşuları ve diğer ülkelerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu ülkeler hakkındaki bilgiler ise çok temel düzeyde kalmıştır.

Görsel 4. 198 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 225

Görsel 4. 199 Farklı Milletlerden İnsanlar

"Son ağaç kesildiğinde, son nehir kurduğunda, son balık tutulduğunda paranın yenilemeyeceğini göreceksiniz."

Yukarıdaki Kızılderili atasözünde küresel sorunların hangi yönüne değinilmiştir?

Görsel 4. 200 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 239

Görseller 4. 198’de G20 zirvesine yönelik hazırlanmış görsel içerisine Türkiye’yi yansıtan desenler işlenmiştir. Görsel 4. 199’da görselin açıklama bölümüne açıklama eklenmiştir. Açıklamada ‘farklı milletten insanlar’ olarak bahsedilmiştir ve görseldeki insanlar aynı noktaya bakmaları dikkat çekicidir. Görsel 4. 200’de ise Kızılderililer ile ilgili soruya yer verilmiştir.

Dilsel farklılıklar ölçütüne ait örnekler aşağıdaki şekildedir:

Amacı Türk dünyasının tarihi ve kültürel birikimlerinden en geniş şekilde yararlanmak suretiyle Türk dili konuşan ülkeler arasındaki çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesidir.

Görsel 4. 201 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 222

Görsel 4. 202 Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi

“Türk dünyasının tarihi ve kültürel birikimlerinden en geniş şekilde yararlanmak, Türk dili konuşan ülkeler arasında çok taraflı iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulan örgüt ..... sayfa 238”

Dinsel farklılıklarla ilgili metinde, görselde ve soruda Türkçe üzerinde durulduğu görülebilir.

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler aşağıdaki şekildedir:

Amacı İslam dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, üye devletler arasında iş birliğini ve dayanışmayı güçlendirmektir.

Görsel 4. 203 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 222

İslam İşbirliği Teşkilatı “İslamofobi Gözlemevi” tarafından yayımlanan temmuz, ağustos ve eylül aylarını kapsayan raporda “İslamofobi konusunda fark edilir bir gerileme yaşandı. Son 4 yıllı kıyaslandığında gerileme çok açık bir şekilde kendini belli ediyor.” denildi.

Raporda bazı devletlerin Müslümanlara karşı nefret söylemlerini güçlendiren sert tutumunun Müslümanları kucaklayan karşıt bir cephe oluşmasına yardımcı olduğu kaydedildi. (Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)¹⁶

Görsel 4. 204 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 229

Görsel 4. 205 İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 1969

Görsel 4. 206 İslam İşbirliği Teşkilatı Toplantısı, 2016

Dinsel farklılıklar ölçütüne ait öğeler incelendiğinde İslam dini ile ilgili olduğu görülmektedir.

Cinsiyet farklılıklarına ait metinlerde yer alan öğeler genel ifadelerdir. Genel ifadeler olarak tabloda yer alan öğeler ayrımcılığı, ön yargıyı, dışlamayı kabul etmeyen ve bunlara karşı duran öğeler olarak alınmıştır.

Kalıp yargılardan kurtulmamızın yolu, farklılıkları tanımak ve saygılı olmaktır. İnsanları olduğu gibi kabul etmek ve yardımlaşma duygusunu geliştirmek kalıp yargıların yok olmasını sağlar.

Görsel 4. 207 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 230

Yukarıda geçen görsel 4. 207’de yer alan metinde kalıp yargılar ile bilgi verilmiştir. Kalıp yargı cinsiyet, din, dil, ırk gibi alanlara yönelik olabileceği için bu yapıdaki metin soru ve görseller genel ifadeler olarak tablolarda yer almıştır.

4.4. Öğretmen Görüşlerine Ait bulgular

Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara öğretmenlerin vermiş olduğu yanıtlar ışığında elde edilen veriler kategorilere ayrılmıştır. Betimsel analiz ile kategori ve ölçütler oluşturulmuş tablo halinde sunulmuştur. Öğretmenlerle yapılan

görüşmelerde çokkültürlülüğün tanımı; Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıkları, toplumsal sınıfla ayrımı, etnik kimliğe dayalı ayrımcılık, yetenek ve yetersizlikler, dinsel farklılıklar, cinsel farklılıklar, ırksal gruplar, dilsel farklılıklar; Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili öğrenme alanları ve temalar; Sosyal Bilgiler kitabının çokkültürlülük üzerine etkisi ile öğretmenlerin görüş ve önerileri sorulmuştur. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular yorumlanmış ve gerekli yerlerde öğretmen görüşlerini yansıtan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Doğrudan alıntılarda öğretmenlerin görüşlerine başvurulurken başvuru alan öğretmen resmi okullarda görev yapıyorsa ÖR1 öğretmen azınlık okullarında görev yapıyorsa ÖA1 şeklinde kısaltılmıştır.

Tablo 4. 25 Çokkültürlülük Tanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Çokkültürlülük tanımı	f
Kodlar	Genel kültür	ÖR1
	Birlikte yaşama kültürü	ÖR2
	Renklilik	ÖR2, ÖR5, ÖA14
	Kültürel zenginlik	ÖR3, ÖA7, ÖA15, ÖR1
	Bir arada yaşayabilme	ÖR4, ÖA6, ÖR8, ÖR10, ÖR11
	Saygı	ÖA6
	Bilgi sahibi olmak	ÖR9,
	Kabullenme	ÖA6
	Çeşitlilik	ÖR12, ÖA14

Tablo 4. 25’te de görüleceği üzere öğretmenlerin çokkültürlülüğün tanımına yönelik 9 farklı ölçüt ortaya çıkmıştır. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekilde sıralanmıştır: “ bir arada yaşayabilmeye yönelik tanım “(f=5); “ kültürel zenginliğe yönelik tanım” (f=4); “ renklilik olarak tanım” (f=3); “ çeşitlilik olarak tanım” (f=2);

“genel kültür olarak tanım” (f=1); “birlikte yaşama kültürü olarak tanım” (f=1); “saygı olarak tanım” (f=1); “bilgi sahibi olarak tanım” (f=1); “kabullenme olarak tanım” (f=1). Bu bulgular altında sık tekrar edilen tanım “ bir arada yaşayabilmeye” yönelik tanımlardır.

Çokkültürlülüğü bir arada yaşayabilmeye olarak tanımlayan öğretmen görüşleri:

“Çok kültürlülüğü aslında yaşadığımız topraklarda farklı farklı inanç gruplarının farklı etnik kökenlerin bir arada yaşıyor olması bu anlamda.” (ÖA6)

“Farklı kültürlerin bir arada yaşaması olarak tanımlaya bilirim. Farklı kültürleri, farklı fikirleri ve farklı dinleri çağrıştırıyor. Aynı toplum içinde farklılıklara saygı duymayı çağrıştırıyor bende.” (ÖR8)

“Çok kültürlülük hani birden fazla şekilde yani Türk kültürü, bir Arap kültürü, Türk kültürü vs. örneklerle açıklayım ben. Bunların bir arada yaşaması bir birini etkilemesi diye düşünüyorum.” (ÖR10)

Çokkültürlülüğü kültürel zenginlik olarak tanımlayan öğretmen görüşleri:

“Yani çok kültürlülük dediğimde tek bir kültüre sığmayan çok farklı kültürleri bir zenginlik olarak gören bir anlayış.” (ÖR3)

“Zengin kültürel birikim olarak tanımlayabilirim. Çokkültürlü eğitimi onaylıyorum ve destekliyorum. Çokkültürlülük bana zenginliği çağrıştırıyor.” (ÖA7)

Çokkültürlülüğü renklilik olarak tanımlayan öğretmen görüşleri:

“Yani çokkültürlülük deyince tek bakış açısı söz konusu değil. Farklılıkların, farklı renklerin, farklı ırksal dini inançlara sahip insanların belli bir coğrafyada, belli bir yerde yaşayan insanların uyum içerisinde yaşamasıdır.” (ÖR2)

“Çeşitli renklerin bir araya gelip oluşturduğu kültür. Ben de çeşitli renkleri çağrıştırıyor.” (ÖR5)

Çokkültürlülüğü çeşitlilik olarak tanımlayan öğretmen görüşleri:

“Bence çok kültürlülük, farklı din, farklı kültür, farklı etnik gruplara ait olma durumu benim için. Dolayısıyla bende çok kültürlü önemiştir, dikkat ediyorum ve farklı kültürlerde de bulunmayı açıkçası çok seviyorum. Kavram olarak baktığımızda şu, kavram, din, dil, kültür, etnik çeşitlilik olabilir.” (ÖA14)

Öğretmenlerin çokkültürlülüğün tanımına yönelik soruya verdikleri yanıtlardan anlaşılacağı üzere öğretmenlerin çokkültürlülüğün tanımı hakkında bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Görüşmeye katılan öğretmenler çokkültürlülük ile ilgili yapılan tanımlarda kullanılan birlikte yaşayabilme, renklilik, çeşitlilik, kültürel zenginlik, saygı ve kabullenme gibi ifadeleri kendi tanımlarında kullanmıştır. Görüşmeye katılan öğretmenlerin görüşlerinden yola çıkarak öğretmenlerin farklılıkların bir arada yaşayabilmesini önemli gördüklerini söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin çokkültürlülüğü bir zenginlik olarak algıladıkları da görülebilir.

Tablo 4. 26 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Farklılıklarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Cinsiyet farklılıkları	f
Kodlar	Erkek vurgusu var	ÖR1, ÖR4, ÖR10,
	Eşit yer verilmiyor	ÖR1, ÖR8, ÖR11, ÖR13, ÖA14
	Eşit yer veriliyor	ÖR2, ÖR3, ÖR12
	Ayrım yapılmıyor	ÖR5, ÖA7, ÖA15
	Kitap duyarlı hazırlanmış	ÖA6, ÖR9

Tablo 4. 26.' incelendiğinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına yönelik öğretmen görüşleri 5 ölçüt altında toplanmıştır. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekilde sıralanmıştır: “ eşit yer verilmiyor” (f=5); “ayrım yapılmıyor” (f=3); “ eşit yer veriliyor” (f=3); “ erkek vurgusu var” (f=3); “kitap duyarlı hazırlanmış” (f=2).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarının eşit verilmediğini ifade eden öğretmen görüşleri:

“iki cinsin aynı oranda işlenmediği kanısındayım. Bana göre daha fazla iki cins eşit şekilde işlenmeli. Metin olarak mesela metinlere görseller tanımlanıyor. Tanımlanan görsellerin konularında daha çok erkeğin erkek tabanlı işlemler yapılıyor. Dişi eril ilişkinin tam ortasına yerleştirilebilir, eksik kalıyor.” (ÖR1)

“Anneler genelde hep evde bulunuyor kitaplarda, yani annelerin sadece ev hayatında yaşıyor gibi algı oluşturuluyor. Özellikle kadınlarında sosyal hayatta, siyasi hayatta, aktif rol aldıklarını gösteren resimler de kullanılabilir. Anne evde çocuk bakıyor, baba iş bölümü yapılmış gibi. Bu yüzden bazı görselleri beğenmiyorum.” (ÖR8)

“Temel kadın erkek cinsiyetleri ve belirli görevi, sorumluluklar, mesleklere dair bile cinsiyet belirlemelerinde vatandaşlık konularında aile için sorumluluklarda cinsiyet ayrımcılıkları, söz konusu eşitsizliği diyelim, cinsiyet eşitsizliklerini karşılaşıyoruz.” (ÖR13)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına yönelik ayırım yapılmadığını ifade eden öğretmen görüşleri:

“Cinsiyet farklılıkları ile ilgili dikkat çeken öğeler bulunmuyor. Kitaplarda bu konu ile ilgili büyük bir ayırım gördüğümü söyleyemem.” (ÖR5)

“Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet olarak ayırım yapıldığını düşünmüyorum. Eşit yer verildiğini düşünüyorum. Kitaplarda eşit bir yaklaşım olmalı. Erkek egemen yapının kitaplarda kırılması iyi bir şey.” (ÖA7)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına eşit yer verildiği ifade eden öğretmen görüşleri:

“Yani bildiğim kadarıyla cinsiyet farklarının eşit olmadan verildiğini düşünmüyorum. Hem kadın hem erkek. Yani eşit olarak da verildiğini ben metinlerde görüyorum. Görseli eğer görselleri de aynı şekilde hem bayan hem de erkek görsellerin ağırlıkta olduğunu ben görebiliyorum kitaplarda.” (ÖR2)

“Erkeklerle kadınlara ve çocuklara eşit olarak değinilmiş. Konunun bağlantısına göre kadın veya erkek yer almış.” (ÖR12)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıkları ile ilgili erkek vurgusu olduğunu ifade eden öğretmen görüşleri:

“Yani daha çok kitaplar erkek bakış açısıyla yazıldığı belli. Yani zaman zaman örneklerini aklıma gelmeye bilir ama mesela cinsiyetçi şeylerin olduğunu da görüyoruz ders kitaplarında. Görsellerde de görüyoruz işte metinlerde de görüyoruz.” (ÖR4)

“Cinsiyet mi? Cinsiyet farklılıkları açıkçası yani aynı zamanda iki cins bakımından eşitliğe çok fazla örnek yok. Genelde baskın bir cins var zaten ve onun üzerinden bakıldığında hani ataerkil örnekleri var? Konularda cinsiyet farklılıkları ile ilgili ekstra bir durum yok yani kitapta. Erkeklerle, bence erkeklerle yer veriliyor ben öyle düşünüyorum.” (ÖR10)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının cinsiyet farklılıklarına duyarlı hazırlanmış olduğunu ifade eden öğretmen görüşleri:

“Son yıllara kıyasladığımız zaman biraz daha bu konuda ilerleme olduğunu görüyoruz. Yani biraz daha toplumsal cinsiyet konusunda duyarlı davranmaya çalışıyorlar gibi son çıkan kitaplar da gerçi bu tamamen sağlanabilmiş değil belki ama. Nispeten biraz daha farklı örneklerle rastlayabiliyoruz. Yani örneğin işte temizlik yapan bir erkek figürü ara ara rastlayabiliyoruz.” (ÖA6)

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıkları ile ilgili soruya vermiş oldukları yanıtlar incelendiğinde öğretmenlerin bir kısmının kitaplarda cinsiyet farklılıklarının gözetilmediğini ifade ettikleri görülebilir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin bir kısmının ise kitaplarda cinsiyet ayrımı yapılmadığını kitapların geçmiş dönem kitaplara göre daha duyarlı hazırlandığını kadın ve erkek cinsiyetine eşit bir şekilde yer verildiğini söyledikleri görülebilir. Cinsiyet farklılıkları konusunda ayrım yapılmadığını ifade eden katılımcıların cinsiyetlerinin kadın olduğu görülebilir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına eşit yer verildiğini söyleyenlerin erkek olduğu da görülebilir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına eşit yer verilmediğini düşünen katılımcılardan 3’ü kadın 1’inin erkek olduğu görülebilir.

Tablo 4. 27 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Sınıf Ayırımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Toplumsal sınıf ayrımı	f
Kodlar	Konularda yer almıyor	ÖR1, ÖR3, ÖR4, ÖR8, ÖR9, ÖR10, ÖR11, ÖR12, ÖR13
	Konularda yer verilmiş	ÖR2, ÖR5, ÖA7, ÖA15
	Hatırlamıyorum	ÖA6, ÖA14

Tablo 4. 27.'yi incelediğimizde toplumsal sınıf ayırma yönelik kategoride 3 ölçüt elde edilmiştir. Bu kodlardan “ konularda yer almıyor” (f=9); “ konularda yer verilmiş” (f=4); “hatırlamıyorum” (f=2).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımı konularda yer almıyor öğretmen görüşleri:

“Herhangi bir çalışma olmadığını düşünüyorum... Ben bu konuyu işlenmediğini düşünüyorum. Toplumsal sınıf ayrımı yapılamaz.” (ÖR1)

“Yani toplumsal sınıf ayrımcılığını çok vurgulayan konularımız yok. Öyle bunu buna çok değinen konularımız olmadığı için de yani en azından şu an hatırladığım kadarıyla yok ama buna değinilmeli midir? Evet, kesinlikle değil toplumsal sınıf farklarını ortadan kaldıran mı yoksa bunu biraz daha perçinleyen bir anlayış tabi ki de ortadan kaldıran bir anlayışı hâkim olmasını ve buna daha fazla yer vermesi gerekiyor.” (ÖR3)

“Sınıf farklılıklarına yönelik Çok şey var mı? Bizde hatırlamıyorum. Kitapları da bunlarla ilgili örnek! Ya var ama daha çok şey hani şeklinde yani işte yoksullara yardım edelim işte şunlara yardım edelim işte. Yaşlılara şöyle yapalım şeklinde, yani orada bir politik, bir şey yok yani. Hani çocuk işte senin sınıfın bu şuna dayanışma halinde olman gerekiyor gibi bir şey yok.” (ÖR4)

“Kitapta bu bölümle ilgili bir şey var mı? Sanmıyorum ama orta çağ konusu falan anlatılırken orda sadece sınıflar var. Sınıf ayrımını önlemeye yönelik pek bir şey yok.” (ÖR8)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımı konularında yer verilmiş öğretmen görüşleri:

“Yani ona da bence gereken hassasiyet gösterilmiş. Yani metinlerde, parçalardan baktığımız zaman hem görsel olarak hem de yazılı olarak konuyla ilgili olarak gerekenler o toplumsal sınıflarından bahsettiğini söyleyebilirim. Mesela işçi sınıfı pozisyonuyla, memur sınıfı olsun, tüccar sınıfı olsun, o sınıf şeyleri kitaplardan, metinlerden görsellerde olarak değinildiğini söyleyebilirim.” (ÖR2)

“Türk tarihi konularında yer verilmiş, orta çağ konularında yer verilmiş, 8. Sınıf Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi dersinde bazı konularda ele alınmış. 21. Yy da bu durumun kaldırılması için görsellerde ve diğer öğelerde yer verilebilir.” (ÖA7).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımı olup olmadığını hatırlamadığını ifade eden öğretmen görüşleri:

“Ya çok detaylı bununla ilgili mesela şuan aklıma gelen bir şey yok. Toplumsal sınıf ayrımı nasıl önlenabilir, toplumsal sınıf ayrımı değil mi? Yani doğrudan aklıma gelen böyle bir örnek yok.” (ÖA6)

“Yani ayrıcalıklı bir sınıf la ilgili bir şeyler aslında çok dikkatimi çekmedi ama ekonomik olarak tabi ki bir problemler var. Şimdi bunların sanki herkes çok iyi bir durumda, herkes sanki çok ekonomik olarak İyi bir durumdaymış gibi bir ifade rastlanabilir...” (ÖA14)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımının metinlerde görsellerde ve sorularda yer alma durumu ile ilgili öğretmenlere görüşleri sorulmuştur. Öğretmenlerin çoğunluğu metinlerde, görsellerde ve sorularda toplumsal sınıf ayrımı ile ilgili öğelerin olmadığını ifade etmişlerdir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımına yönelik konuların olmadığını belirten öğretmenler, kitaplarda toplumsal sınıf ayrımına yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Toplumsal sınıf ayrımına Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verildiğini belirten öğretmenler, tarih konularında, metinlerde ve görsellerde; işçi memur, tüccar gibi sınıflara yer verildiğini açıklamıştır. Öğretmenlerden 2’si ise toplumsal sınıf ayrımının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alıp almadığını hatırlamadıklarını ifade etmiştir.

Tablo 4. 28 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Etnik Kimliğe Dayalı Ayrımcılığı Önlemeye Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Etnik kimliğe dayalı ayrımcılık	f
Kodlar	Ayrım yapılmamış	ÖR1, ÖA7, ÖR12,
	Farklı etnik kimlikler yok	ÖR2, ÖR3, ÖR4, ÖR5, ÖR10, ÖR11, ÖA14
	Türk kimliğine vurgu	ÖR2, ÖR4, ÖR8, ÖR9, ÖR10, ÖR12, ÖA14, ÖA15
	Farklı etnik kimliklere yer verilmeli	ÖR5,
	Çatışma yer alıyor	ÖA6, ÖR13

Tablo 4.28’de yer alan tablo incelendiğinde etnik kimliğe dayalı ayrımcılık kategoride 5 ölçüt oluşturulmuştur. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir. “ Türk kimliğine vur “ (f=8); “ farklı etnik kimlikler yok” (f=7); “ayrım yapılmamış” (f=3); “çatışma yer alıyor” (f=2); “farklı etnik kimliklere yer verilmeli” (f=1).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kimliğine vurgu yönelik öğretmen görüşleri:

“Türk kültürü ile ilgili şeylerin olduğunu görüyoruz kitaplarda. Yani başka kültürlere yönelik mesela Kürtlere Ermenilere, Rumlara, farklı kültürlere yönelik bir eğitimi olduğunu ya da ne bileyim farkındalık yaratıldığını ben görmedim.” (ÖR4)

“Aslında kitaplarda ayrımcılıkla ilgili genel ifadeler var. Ayrımcılığa karşı çıkılan. Ders kitaplarında daha çok Türk vurgusunu görebiliyoruz. Ama son dönemlerde mülteciler üzerinden de örneklere yer verilmiş. Daha çok insan hakları üzerinden bu konu ele alınabilir.” (ÖR8)

“Yer verilmemektedir. Baskın bir etnik sınıf var genelde ondan bahsediliyor. Türk kimliği ön plana çıkarılıyor.” (ÖR10)

“Yani ben göremedim mesela şimdi şunlar var, Türkiye’de şu etnik gruplar var diye bir şey mesela ben göremedim. Yani mesela etnik gruplar deyince hangi etnik gruplar var? Şimdi bunların ismini ismi kitaplarda geçiyor mu, geçen var mı peki? Yani geçen etnik grup isimleri genelde şeyde mesela belki de etnik. Şimdi düşünüyorum etnik grup olarak. Yani açıkçası şuan aklımda böyle bir şey yok hatırlamıyorum. Hatırlamıyorum

genelde birazda şeyle ilgili olarak çünkü orada bir. Genelde kitaplarda Türk kavramı daha çok ön plana çıkar ve dolayısıyla o şekilde ifade edilir.” (ÖA14)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı etnik kimlikler olmadığına yönelik öğretmen görüşleri:

“Yani etnik kimliği ağırlıklı bir defa yani çok fazla etnik kimliğe yer vermiyor. Bizim Sosyal Bilgiler kitaplarımız. Dünya vatandaşlığı yani uzaktaki etnik farklılıkları görüyor ama bizim yakınımızdaki dibimizdeki etnik farklılıkları görmeyen bir anlayışa ve bir materyalleri sahip kitaplarımız var.” (ÖR3)

“Verilmemektedir. Yani ülkemiz sonuçta çok kültürlü, çok etnikli bir yapıda ama biz sadece Türk kültürü ile ilgili şeylerin olduğunu görüyoruz kitaplarda. Yani başka kültürlere yönelik mesela Kürtlere Ermenilere, Rumlara, farklı kültürlere yönelik bir eğitimi olduğunu ya da ne bileyim farkındalık yaratıldığını ben görmedim.” (ÖR4)

“Etnik kimlikle ilgili öğeler yer almıyor. Ön plana çıkarılmış bir kimlik olayı yok. Bence kitaplardan etnik ifadelerin çıkarılması gerekiyor. Daha kapsayıcı konular ve ifadeler yer almalıdır.” (ÖR5)

“Mesela Kürt ismi hiç hatırlamıyorum yani böyle bir yani bir farklı bir ırkın adı dahi geçmiyor. Toplum içerisinde Alevilik falan. Bir etnik köken değil bireysel farklılık ama bunların özellikle uygulandığını düşünmüyorum. Sanki herkes tek bir millet, tek bir mezhep ve inanıyormuşçasına bir kültür yani teoride çokkültürlüyüz ve barış içinde yaşamalıyız ama toplumda herkes sanki tek tipmiş gibi algılatılmaya çalışılıyor düşündüm.” (ÖR11)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı etnik kimliklere yer verilmediğini ifade eden öğretmenler özellikle Türkiye’de yaşayan etnik gruplara kitaplarda yer verilmediğini söylemişlerdir. İfadelerinde Rum, Ermeni ve Kürt gibi etnik kimliklerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almadıklarını açıklamışlardır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etnik kimliğe dayalı ayırım yapılmadığına yönelik öğretmen görüşleri:

“Etkinlikle ilgili Türkiye’nin renkleri, mozaiği özellikle kitaplarda işlenmemiş ama bir bütüncül milliyetçilik kavramıyla yola çıktığını düşünürsek, kapsayıcı 1 kitap aslında hiçbir ırkı diğerinden ayırabilecek bir yapı işlenmemiş. Atatürk’ün milliyetçilik ilkesi baskın bir şekilde uygulanıyor.” (ÖR1)

“Büyük bir ayrım yapılmıyor aslında. Ama tamamen ortadan kaldırılabilir. Türk etnik kimliğine daha fazla vurgu yer alıyor.” (ÖA7)

“Etnik kimlikle ilgili ayrımcılık kitaplarda yok. Türk kimliği normal olarak daha fazla anlatılıyor. Farklı kimlikleri övme veya yerme kitaplarda yer almıyor”(ÖR12)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etnik kimliğe dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik öğeler yer verilmekte midir? Sorusuna öğretmenlerden Sosyal Bilgiler kitaplarında ayrımcılık yok ifadelerini kullandığı görülmektedir. Fakat devam eden cümlelerinde Türk etnik kimliğine doğal olarak daha fazla yer verildiğini ifade ettikleri görülebilir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etnik kimliğe dayalı çatışma yer aldığına yönelik öğretmen görüşleri:

“Ya etnik farklılıklar daha çok problem üzerinden vurgulanıyor. Yani etnik farklılıklara vurgu yapılırken işte böyle böyle çeşitli farklı etnik kökenlerin, inanç gruplarının işte farklı kültüre sahip insanların yaşadığı bir toplum ve bunun yansımalarına dair örneklerden ziyade, farklı etnik kökenler ya da farklı inanç grupları daha çok problemler üzerinden sorunlar üzerinden yansıtılıyor. Bu tabii çok kırıcı, incitici olabilir olabiliyor. Özellikle bu farklı etnik kökenlere ya da farklı inanç gruplarına sahip bireyler ve onların çocukları için ya onunda biraz daha hassas davranılması gerekir diye düşünüyorum.” (ÖA6)

“Etnik kimlikleri düşmanlaştırma cümlelerle karşılaşıyoruz. Örneğin aslında etnik kimliklerden mümkün olduğunca hiç bahsedilmiyor. Fakat savaş ve çatışmalı bu konularda. Orada etnik kimliği ile karşılaşıyorsunuz. İşte düşmanlaştıran, Örneğin, ülkeler arası savaşlardan bahsederken halkları halkların adı geçiyor. Örneğin Yunanistan Türkiye savaşı, Yunanlılarla Türkler şeklinde değerlendirilmesini yanlış buluyorum...” (ÖR13)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etnik kimliğe dayalı çatışma yer aldığı ifade eden öğretmen görüşleri de vardır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarihi konuların anlatımında çatışma dilinin kullanıldığını, ülkelerin bir birini düşman gibi görüldüğü ifade edilmiştir. Ayrıca ülkeler arasındaki ilişkilerde de problemlerin olduğunu ve anlatımların bu problemlerden üzerinden ilerlediği ifade edilmiştir.

Tablo 4. 29 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yetenek ve Yetersizliklerin Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Yetenek ve f	yetersizlikler
Kodlar	Açıklamalar var	ÖR1, ÖR11, ÖR12, ÖA14, ÖA15
	Yetersiz	ÖR2, ÖA6, ÖR9, ÖR13
	Seviyeye uygun değil	ÖR3, ÖR5
	Standart	ÖR4,
	Düzenleme yapılmalı	ÖR5, ÖA7, ÖR8

Tablo 4.29’u incelediğimizde yetenekler ve yetersizlikler kategorisine ait 5 kodun ortaya çıktığı görülebilir. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir: “açıklamalar var” (f=5); “yetersiz” (f=4); “ düzenleme yapılmalı” (f=3) “ seviyeye uygun değil” (f=2); “ standart” (f=1).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerle ilgili açıklamalar var görüşüne yönelik öğretmen görüşleri

“Yeteneklerle ilgili çocukları yönlendirici çok güzel açıklamalar var. Fakat nasıl yapılacağı ile ilgili hiçbir bilgi ve ibare yok. Çocuk belli yeteneklerini geliştirmek için müzik olsun, resim olsun, yönlendirmeler çoğunlukla var ama müziğe resim ya da herhangi bir yeteneğini sergileyebileceği olanağı nasıl ulaşacağı ile ilgili bilgi yok.” (ÖR1)

“Engelliler yani konuları içerisinde yer aldığı var yer alıyor. Üstün zekâlılar hiç hatırlamıyorum, yer aldığını düşünmüyorum. Ya da farklı, daha farklı zekâ gelişimine sahiplere yer verildiğini düşünmüyorum. Engelliler konusunda da işte her zaman saygı duymalıyız, onlara yardımcı olmalıyız üzerinden.” (ÖR11)

“Şimdi yetenekler ve yetersizlikler genelde mesela. Meslek seçiminde dikkat edilmesi gereken unsurlar da o kişinin kendi yeteneğine göre bir meslek seçimi yapması tavsiye edilir. Kitaplarda da bu geçiyor... Bunlarla ilgili kitaplar da açıkçası böyle bir. Beşinci sınıfta geçen şeylerde bir kitapta yer almıştı. Bu senenin mi? Daha önce

kitapta bir yerde bu yetersizlikler ile ilgili bir ilgili otizmin dışında da sanki bu konuya böyle bir hani bu tarz şeyler olabilir gibi bir takım şeyler hatırlıyorum ama dediğim gibi hangi dönem hangi kitap olduğu aklımda yok ama bunun şey yapılması gerekiyor.” (ÖA14)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerle ilgili öğelerin yer aldığını ifade eden öğretmenler görülmektedir. Öğretmenler yeteneklere kitaplarda yer verildiğini ama yetersizliklerle ilgili bölümlerin daha az olduğunu söylemektedirler.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerle ilgili açıklamaların yetersiz olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“Yani yeteneklerle ilgili parçalarda baktığımız zaman mesela örneklerle veya ne bileyim cümle içerisinde veya konu başlığı olarak pek fazla denilmediğini söyleyebilirim. Yetenekler konusunda biraz yetersiz kaldı. Sanki Sosyal Bilgiler deyince aslında geniş bir ders. Sosyal Bilgiler, matematik gibi teorik veya işte hem teorik ve laboratuvar ortamında türeyen bir ders değil. Hayatın ta kendisi diyebilirim Sosyal Bilgiler. Dolayısıyla bu konularda ağırlık verilmesi lazımdır. Bunun yetenekleri olsun hem de yetersizlikler konusunda biraz daha önemli üstünde bulunması gereken konular olduğunu düşünüyorum.” (ÖR2)

“Evet, bu konu ilke ilgili daha fazla örnek var ama yeterli değil. Daha fazla konuya değinilebilir görsellere yer verilebilir.” (ÖR9)

“Yetenekler. Yani yetenekleri de yetersizlikler bu yetersizlik çok fazla hissedilir düzeyde. Yani çocukların yeteneklerini ortaya çıkarabilecek bir çalışma biçimi bir kitap değil Sosyal Bilgiler kitaplarımızın hiçbirisi. Bu anlamıyla yeteneklerini söndüren nitelikte olduğunu düşünüyorum.” (ÖR13)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenekler ve yetersizliklerle ilgili açıklamaların yetersiz kaldığını ifade eden öğretmenlere olmuştur. Öğretmenler açıklamalarına göre kitaplarda yer alan öğelerin ihtiyacı karşılamadığı görülebilir. Öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerle ilgili içeriğe daha fazla yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerle ilgili düzenleme yapılması gerektiği yönünde öğretmen görüşleri

“Benim şahsi fikrim çocukların yetenek yetersizliklerine yönelik kitaplar ek ya da çıkarımda bulabilirsiniz. Yani ek yapabilirsiniz. Üstün zekâlı çocuklar için ama açıklamada bulunabilirsiniz algılama seviyesi düşük olan çocukları için böyle bir düzenlemeye gidilebilir. Oda bayağı bir zordur diye düşünüyorum.” (ÖR5)

“Kitap ortalama bir insana göre hazırlandığı için yetenek ve yetersizlikler kitapta çok yer almıyor. Etkinliklerde veya bazı bölümlerde yetenek ve yetersizliklerle ilgili onlara yönelik konular bulunabilir.” (ÖR8)

Öğretmenlerden Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerle ilgili bölümlerde düzenlemelerin yapılmasına yönelik görüşler de gelmiştir. Etkinlikler bölümünde veya kitaba ek kaynaklar geliştirilerek bu sorunun ortadan kalkabileceğini öğretmenler ifade etmiştir.

Tablo 4. 30 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Dinsel Farklılıkların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Dinsel farklılıklar	f
Kodlar	İslamiyet vurgusu var	ÖR1,ÖR2, ÖR3, ÖR4, ÖR8, ÖR10, ÖR11, ÖR13, ÖA15
	Yetersiz	ÖR5, ÖR9, ÖR13, ÖA14
	Hoşgörü var	ÖA6, ÖA7,
	Farklı dinler var	ÖR12,

Tablo 4.30 ‘u incelediğimizde dinsel farklılıklar kategorisine ait 4 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir: “ İslamiyet vurgusu var” (f=9); “ yetersiz” (f=4); “ hoşgörü var” (f=2); “ farklı dinler var” (f=1).

“Biz Müslüman bir aileden geliyoruz. Müslüman bir toplumuz ama Sosyal Bilgiler dersinde İslam tarihi işlenirken sanki daha evvelinden hiç başka bir din yokmuş gibi bir kanı hissediyorsunuz orada. Bu din vardı gelmiş gibi. Diğer dinlerle ilgili yeterli tanımlama yok...” (ÖR1)

“Yani dediğim gibi Müslüman bir ülkedeyiz. Ülkede yaşadığımız için daha çok İslamiyet dini ön planda olduğunu, ağırlık bastığını söyleyebilirim. Diğer dinsel inançlarla ilgili de biraz daha parçalarda, metinlerde yer verirse daha iyi olacağını,

daha yararlı olacağını, daha gerçekçi, daha doğrusu olacağını düşünüyorum. Çünkü bu toplumda bu ülkede kendini Müslüman olarak hissetmeyen işte bir sürü farklı etnik gruplar veya dinsel inanca mensup insanlar da var. Onlarda bu Türkiye'nin, ülkemizin parçası. Bunu da kabul etmek zorundayız.” (ÖR2)

“Yani burada da yine bir farkındalık uyandıracak bir şey yok. Yine herkes Müslüman olduğu düşünülmüş bütün öğrencilerin yine sesleniş şekli de öyle. Mesela dikkatimi çekerek bizim dinimiz diye başlar hep yani farklı öğrenci gruplarının işte farklı dini grupların olmadığı düşünülmemiştir. Mesele veya işte bir öğrencinin inançsız olabileceğini düşünülmemiş kitapta.” (ÖR4)

“Genellikle tek konu başlığı üzerinden alınmış. Dini konular anlatılırken İslamiyet temel alınmış. Türk tarihi anlatılırken mesela gök tanrı dininden bahsedilmemiş. Farklı dinler konularla ilişkili olarak anlatılabilir.” (ÖR8)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dinsel farklılıkların yer alması durumuna ilgili öğretmenlerin çoğu İslam dinin üzerinde durulduğunu ifade etmiştir. Farklı dinlerle ilgili öğelerin bulunmadığı veya yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenler ülkemizde yaşayan insanlar arasında farklı dine inanan veya inançsız kişilerin de olabileceğini belirtmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dinsel farklılıkların yetersiz olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“Bence çok eksik, bu anlamda yetersiz. Peki, biz bu anlamda çok zengin bir ülkeyiz. İstanbul, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde özellikle o dönemde bu topraklarda yaşayan farklı uyruklarda ki insanlara yer verilebilir diye düşünüyorum. Farklı kültürlerle sahip olan insanlara yeni verilebilir diye düşünüyorum.” (ÖR5)

“Bizim kitaplarımızda bu dinle ilgili alakalı konuya çok fazla değinilmiyor aslında zaten. Hani biz bahsediyoruz kitaplarda bunlardan ama. Bu konu çok üzerinde durulmuş bir konu değil dinsel farklılıklar.” (ÖR9)

“Orada da çok ciddi şey. Dinsel farklılıklardan bahsetmiyor Sosyal Bilgiler kitabımız. Genellikle tek bir din üzerinden İslam dininin tanıtımı ve İslam dinine dair bilgileri görüyoruz. Onun tarihsel gelişiminden daha çok bahsediyoruz. Diğer dinlere dair eksiklikler çok fazla var zaten orada da mesela hep sanki bütün Hristiyanlar ya da Museviler, Yahudiler, İslam düşmanlarıydı şeklinde bir algı ile eğitiyoruz. Aslında

işte. Dinlere karşı çok ciddi felsefi anlamda yaklaşılmalı. Dinler tarihi anlatılmalı. Bizde dinler tarihi yok, İslam tarihi anlatıyoruz. Bu anlamıyla da Sosyal Bilgilerde eksik var.” (ÖR13)

Öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dinsel farklılıkların yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Sosyal Bilgiler kitaplarının bu anlamda yetersiz olduğunu, farklı dinlerden bahsetmediğini ve İslamiyet temelli bir anlatımın olduğunu ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dinsel farklılıkların hoşgörü altında yer aldığına yönelik öğretmen görüşleri

“... Hani en iyisi şöyle yaklaşıyor. İşte İslamiyet ama işte varsın işte hoşgörü falan deyip o ki o kavramın kendisi de çok tartışmalı bir kavram hani en iyisi o hoşgörü kavramı etrafında böyle yüzeysel bir şekilde diğer inançlara ya problem temelinde ya da işte İslam’ın ya da işte örnek veriyorum, Osmanlı Devletinin hoşgörüsü üzerinden meseleye daha çok yaklaşıyor. Yoksa diğer inançlara gerçek anlamda saygı esasında bir yaklaşımın yansımalarını göremiyoruz kitaptan.” (ÖA6)

“Bu konu hoşgörü kavramı ile ele alınmış ve o şekilde anlatılmış ders kitaplarında. İslamiyet dinine vurgu daha fazla diğer dinler hoşgörü üzerinden ele alınmış. Farklı dinlerle ilgili bilgiler de verilebilir.” (ÖA7)

Öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dinsel farklılıkların hoşgörü kavramı üzerinden ele alındığını ifade etmişlerdir. Hoşgörü kavramı üzerinden yapılan anlatımlarda bile İslamiyet vurgusu olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 4. 31 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsel Farklılıkların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Cinsel farklılıklar	f
Kodlar	Cinsel farklılıklar yok	ÖR1, ÖR2, ÖA7, ÖR9, ÖR10, ÖR11, ÖR12, ÖR13, ÖA14, ÖA15
	Kadın ve erkek	ÖR1, ÖR2, ÖR3, ÖA6, ÖR8, ÖA14,
	Toplumsal cinsiyet eşitliği var	ÖR4,

Tablo 4. 31’de görüleceği üzere cinsel farklılıklar kategorisine ait 3 ölçüt ortaya çıkmıştır. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir: “ cinsel farklılıklar yok” (f=10); “kadın ve erkek” (f=6) ; toplumsal cinsiyet eşitliği var” (f=1).

Öğretmenlerin büyük bir kısmının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıklara ait öğelerin bulunmadığı ifade ettikleri görülebilir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadın ve erkek cinsiyetine uygun öğelerin bulunduğunu belirtmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıklar yok görüşüne sahip öğretmen görüşleri

“Cinsel farklılıklarla ilgili konuya kitaplarda rastlamadım, ele alınmamış. Günümüz hayatında daha geniş bakış açısı ile ele alınabilir bu konu.” (ÖA7)

“Cinsel farklılık yani yeni kimliklere yönelik bir bakış açısı hiç yok bu arada. Yani bununda olabilesinin olabileceği, bir seçim olduğu, bir zorunluluktan olduğu, fiziksel anlamdaki bir genetik faktörden veya tercihten kaynaklı olduğu da örneklerle açıklanabilir. Çocuklar bunun farkında çocuklar bir birini uyarıyor zaten. Bazen dalga konusu vs bir birlerini o şekilde hakaret vari onlara göre hakaret olduğunu düşündüklerinde bir birlerine seslendiklerinde bir başkası uyarabiliyor. Aslında çocuklar bu görüşlere açıklar. Çevrelerinden görüyorlar aslında kitapta da buna yönelik örnekler olabilir belirli sınırlar çerçevesinde.” (ÖR10)

“Yer almamıştır zaten. Yani ben yer aldığını düşünmüyorum. Nasıl yer alabilir? Bence çok yer vermezler ama nasıl yer verilebilir düşünüyüm. Ya bu çok zor Türkiye’de ya çok zor tabii şartlarında böyle bir şeyin ders kitabına girmesi özellikle zaten çok zor.” (ÖR11)

“Bu konuyla ilgili kitapta öğeler yoktur.” (ÖR12)

“Hiç bir şekilde ele alınmamıştır farklılıklar. Hiçbir yerde karşılaşmıyorum.” (ÖR13)

Öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıklara yönelik hiçbir öğenin olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenler bazıları ders kitaplarında bu konunun yer alması gerektiğini belirtmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıkların kadın ve erkek temelinde anlatıldığı görüşüne sahip öğretmen görüşleri

“Cinsel farklılıklar yani belli bir kalıpta zaten toplumsal cinsiyet kalıplarına göre ele alınıyor. Yani cinsel farklılıklar derken sadece kadın ve erkek kadını erkek üzerinden kurgulanan bir işte ders programı kitap bunlardan bahsedebiliriz. Yani nasıl ele alınmıştır? Sorusunun cevabı yok, yok.” (ÖA6)

“Cinsiyet olarak sadece kadın ve erkek var kitaplarda onun ışında cinsel farklılıkla ilgili bir şey yok.” (ÖR8)

“Cinsel farklılıklarla ilgili. Açıkçası bu konuyu böyle çok dikkatimi çekmedi. Böyle genelde kadın, erkek ya da kız erkek olarak ifade edildiği için bu konu ile ilgili ben bir şey görmedim yani.” (ÖA14)

Öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadın ve erkek cinsiyetine yer verildiğini farklı cinsiyetlerle ilgili bir ögenin olmadığını ifade etmiştir. Öğretmenler bu konuda daha fikirlerini net ifadelerle açıklamışlardır.

Tablo 4. 32 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Irksal Grupların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Irksal gruplar	f
Kodlar	Ötekileştirme var	ÖR1, ÖR4, ÖA14,
	Türk kimliğine vurgu	ÖR2, ÖA7, ÖR8, ÖR10, ÖR11
	Yer verilmemiş	ÖR3, ÖA6, ÖR10, ÖR11, ÖR13
	Irksal yaklaşım olmamalı	ÖR5,
	İrkçılık yapılmamış	ÖA7, ÖR8, ÖR9, ÖR12, ÖA15

Tablo 4.32.’ de Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal grupların yer alma durumu ile ilgili öğretmenlerin görüşleri ırksal gruplar kategorisi altında 5 ölçüt oluşturulmuştur. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir: “ Türk kimliğine vurgu” (f=5); “ yer verilmemiş” (f=5); “ ırkçılık yapılmamış” (f=5); “ ötekileştirme var” (f=3); “ırksal yaklaşım olmamalı” (f=1).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal gruplarla ilgili öğretmen görüşlerinden ortaya çıkan kodlar incelendiğinde farklı ırksal gruplara yer verilmediği anlaşılmaktadır. Farklı ırklara yer verilmemesine karşın ırkçılık içeren ifadeler yer verilmediği öğretmenler tarafından belirtilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal gruplar kategorisinde Türk kimliğine vurgu olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“Yani gene aynı baştaki konuya geliyoruz. Sadece Türk kimliği üzerinden bir anlayış var. Diğer kimlikler hani parça şeyleri içerisinde veya görsellerle ilgili ben bir şey göremiyorum. Bunlara da biraz yer vermek lazım. Şimdi bunlar da bir Türkiye'nin bir gerçeği, bir mozaiki. Türkiye zengin bir ülke. Geçmişle, tarihiyle zengin bir coğrafyaya sahibiz. Farklılık dini inançlara mensup, dini kökenlere mensup vatandaşlarımız var. Onlara da bu kitaplarda yer vermek lazım.” (ÖR2)

“İrksal gruplarla ilgili ekstra bir vurgu yok. Ayrımcılık yok ırklara yönelik ama Türk ırkına yönelik vurgu biraz daha fazla. Yine genel olarak ırkçılığa karşı durulmuş. Çocuklara bu konu eşitlik üzerinden anlatılabilir.” (ÖR8)

“İrksal çok ağır bir ırka yönelik veriliyor. Türkiye'de yaşamaktan kaynaklandığınız % 100 bir Türk ırkından bahsediyormuş gibi ders kitapları. Başka ırklardan bahsedilmiyor. Yani ben şu an düşününce kültürel öğeleri işlerken de Türk ırkından bahsediyoruz. Çeşitliliğin olduğu bir coğrafyada yaşıyoruz.” (ÖR10)

Görüşmeye katılan öğretmenlerden bir kısmı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kimliğine vurgunun fazla olduğu belirtmişlerdir. Öğretmenler yaşadığımız coğrafyanın ırksal farklılıklar bakımından zengin bölge olduğunu ve çeşitlilik gösterdiğini vurgulamışlardır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal gruplar kategorisinde ırkçılık yapılmadığına yönelik öğretmen görüşleri

“Bir kere ırkçılığı reddediyoruz. Dolayısıyla bu vurguyu çocuklara bu konuda da kitaplarımızda bununla ilgili mesajlar var biz özellikle altını çiziyoruz.” (ÖR9)

“İrkları üstün tutma veya aşağılama bulunmuyor.” (ÖR12)

“Sosyal Bilgiler ders kitabında ırkçılık yapıldığını düşünmüyorum. Türk ırkına daha çok vurgu yapılıyor.” (ÖA15”

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bir kısmı ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırk ayırımına veya ırkçılığa yer verilmediğini ifade etmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal gruplar kategorisinde farklı ırklara yer verilmediğine yönelik öğretmen görüşleri

“Yani çok ırksal öğeleri yer verilmiyor. Dediğim gibi Böyle ırksal öğelerden kastınız siyah beyaz mı yoksa... Dediğim gibi yine görmezden geliniyor. Yani bunlar işlenmiyor. Yani bunlar yokmuş gibi davranılıyor.” (ÖR3)

“Belli bir ırkının üstünlüğü üzerinden gidildiğini düşünüyorum. Diğer ırklara yer verilmediğini düşünüyorum. Diğer ırklara yer verilmediğini düşünüyorum. Ve aslında halklar çok düşmanlaştırılıyor.” (ÖR13)

Öğretmenlerin ifadelerinden yola çıkarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı ırklara yer verilmediği görülebilir. Bu konunun görmezden gelindiği ve halklar arasında çatışma varmış gibi gösterildiği öğretmenler tarafından belirtilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal gruplar kategorisinde ötekileştirme yapıldığına yönelik öğretmen görüşleri

“Ülkemizdeki şeyimi genel olarak kısaltalım. Geçmişte sorun yaşadığımız işte etnik gruplara yönelik hala ötekileştirici bir dil olduğunu görüyorum. Özellikle birkaç gruba karşı ama genel olarak bir ötekileştirici veya nefret uyandıran bir söylem görmedim. Özellikle 8 sınıf inkılap dersinde görüyoruz bunu” (ÖR4)

“Şeylere baktığımızda dediğim gibi savaş Türkler karşıda kimler var? Mesela en genel ifadesiyle Yunanlılar. İşte Kurtuluş Savaşı olmuştur. Türkler ile Yunanlılar savaşmıştır ve hani genelde Türkler kahraman işte Yunanlılar işgalci. Bu şekilde bir ifade tarzının olduğunu belirtmek gerekiyor. Onun dışında da etnik gruplar genelde isim olarak belki de geçmişte Ermeniler mesela onlarda genelde tarihsel olaylar çerçevesinde geçiyor.” (ÖA14)

Görüşmeye katılan öğretmenlerden bir kısmı ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çatışma ve ötekileştirme olduğuna yönelik görüşler belirtmişlerdir. Çatışma ve ötekileştirmenin tarihi olaylar üzerinden yapıldığını vurguladıkları görülmektedir.

Tablo 4. 33 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Dilsel Farklılıkların Yer Alması Durumuna Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Dilsel farklılıklar	f
Kodlar	Tek dil	ÖR1, ÖA6, ÖR13
	Türkçe vurgusu	ÖR2, ÖR3, ÖR4, ÖA7, ÖR9
	Farklı diller yok	ÖR3, ÖR4, ÖR5, ÖA6, ÖA7, ÖR8, ÖR10, ÖR11, ÖR13, ÖA14
	Farklı dillere yer verilmeli	ÖR1, ÖR2, ÖR11, ÖR13, ÖA14, ÖA15
	Bir dile vurgu yok	ÖR12,

Tablo 4.33. incelendiğinde dilsel farklılıklar kategorisinde öğretmen görüşlerinden yola çıkarak 5 ölçüt oluşturulmuştur. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir: “ farklı diller yok” (f=10); “ farklı dillere yer verilmeli” (f=6); “ Türkçe vurgusu” (f=5); “ tek dil” (f=3); “bir dile vurgu yok” (f=1).

Tablo 4.33’e göre görüşmeye katılan öğretmenlerin çoğunluğu Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı dillerin yer almadığını, Türkçe vurgusu olduğunu, tek dile yer verildiğini ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenler bir kısmı ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı dillere yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dilsel farklılıklara yer verilmediğine öğretmen görüşleri

“Değil, özür diliyorum. Dilsel farklılıklara hiç değinmiyorum yani. Dil dilsel farklılıklara değindiğini anlatan bir metin hatırlamıyorum ben” (ÖR3)

“Valla onu bilmiyorum. Verilmiyor tabi ki. Yani tek tip yine Türkçe” (ÖR4)

“Dilsel farklılıklar yani özel olarak böyle dilsel farklılıklardan bahseden yani o tek bir kültür üzerinden zaten akış devam ettiği için dilsel farklılıklara pek fazla vurgu da yok. Yani tam olarak dilsel farklılık derken neyden bahsediyoruz? Yok, öyle bir örnek yok. Hani tam da dediğimiz gibi tek kültürlülük üzerinden gittiği için öyle bir şey.” (ÖA6)

“Yer almıyor mesela Türkiye’de konuşulan dillerden bahsedilip bunlarla ilgili çok basit düzeyde mesela nasılsın? Günaydın, iyi geceler o tarz örnekler belki görsel olarak bile olsa öğrencinin dikkatini çekebilir. Hani bazı çocukların anadili farklı olabiliyor bizim okulda da o şekilde bazı çocukların ana dili Kürtçe konuşanlar var Arapça konuşanlar var. Kendilerini farklı hissediyor olabilirler orda onu görsel olarak bile görmeleri illa detaylı bir ders konusu olarak bahsetmiyorum. Onlara kendilerini bir aidiyet duygusu artırabileceğini düşünüyorum.” (ÖR11)

Görüşmeye katılan öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı dillere yer verilmediğini, tek kültür üzerinden gidildiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşmeye katılan öğretmenler Türkiye’de konuşulan dillerin ders kitaplarında günlük konuşmaları içerecek şekilde verilebileceğini ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dilsel farklılıklara yer verilmesi gerektiğine öğretmen görüşleri

“Yani belki doğrudan olmayabilir tabi ki Türkiye Cumhuriyeti Türkçe çatısı altında diğer dilsel gruplara da dilsel öğelere de parça içerisinde veya ne bilim görsel az da olsa yer verilmeli diye düşünüyorum. Yer verilmesi lazım.” (ÖR2)

“Açıkçası dilsel farklılıklar hiç bahsedilmiyor. Yine tek dil üzerinden gidiyoruz. Burada da yani çok kültürlülüğü aktaran konuların içerisine çok dillilik de aktarılmalı. Çalıştığım okulda mesela çok dilli bir eğitim veriliyor ve bu çocukların kavrayışını, dünyaya bakış açılarını zenginleştiriyor. Çift dilli eğitim sağlanabilir. Belki Sosyal Bilgiler açısından dillere dair farkındalık yaratılabilir. Çok kültürlülüğün gereği çok dilli bir yaklaşımdır. Eğitiminde çok dilli bir yaklaşımla verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Sadece İngilizce öğretiyoruz.” (ÖR13)

Görüşmeye katılan öğretmenlerden bazıları ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı dillere yer verilmesi gerektiğini, görsellerde veya metinlerde yer alabileceğini ifade etmişlerdir. Okullarda İngilizce dışında dil eğitimi verilmediğini, çok dilli bir yaklaşımın verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dilsel farklılıklar kategorisinde Türkçe vurgusu olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“Kitaplarda farklı dillerden bahsedilmemiş. Türkçe üzerine vurgu var. Farklı dillerden örnekler veya metinler ders kitaplarında yer alabilir.” (ÖA7)

“Dilsel farklılıklara yönelik öğelere çok yer verilmiyor. Daha çok Türk dili ve Türk kültürü üzerinden vurgular var. Ve bilgileri paylaşıyoruz.” (ÖR9)

Görüşmeye katılan öğretmenlerden bir kısmı ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türkçe vurgusunun olduğunu, farklı dillerin olmadığını ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bir dile vurgu yapılmadığı ifade eden görüş ise şu şekildedir:

“Dilsel farklılıklar genel olarak ele alınmış özel değindiği veya üzerinde durduğu bir dil yok.” (ÖR12)

Araştırmaya katılan öğretmen herhangi bir dile vurgu yapılmadığını ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında genel bir anlatımın yapıldığı ifade etmiştir.

Tablo 4. 34 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğün Yer Alma Durumu İle İlgili Öğrenme Alanı ve Temalara Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategori	Öğrenme alanı-temalar	f
Kodlar	Kültür ve miras	ÖR1, ÖR2, ÖR5, ÖA6, ÖA7, ÖR8, ÖR9, ÖR10, ÖA15
	Birey ve toplum	ÖR3, ÖR5, ÖA6, ÖR8, ÖR9, ÖR11
	Küresel bağlantılar	ÖR3, ÖR11
	Demokrasinin serüveni	ÖA6,
	Öğrenme alanı veya tema yok	ÖR12, ÖR13, ÖA14
	Bilmiyorum	ÖR4

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin bulunduğu veya çokkültürlülük ile ilişkili öğrenme alanları ve temalar hangileri olabilir? Sorusu görüşmede sorulmuştur. Öğretmenlerin yanıtların yola çıkarak tablo 4.34.’te yer alan kategori ve kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlardan tekrar etme sıklığı şu şekildedir: “ kültür ve miras” (f=9); “ birey ve toplum “ (f=6); “ öğrenme alanı veya

tema yok” (f=3); “ küresel bağlantılar” (f=2); “ demokrasinin serüveni” (f=1); “ bilmiyorum” (f=1).

Görüşmeye katılan öğretmenlerin çokkültürlü öğelerle ilişkili olduğunu düşündükleri öğrenme alanlarının benzer olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili öğrenme alanı olmadığını ifade eden öğretmenlerde olmuştur.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğün kültür ve miras öğrenme alanı ilişkili olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“Hangi sınıf seviyesine baktığımız önemli olur. Kültür ve miras olur, toplumsal hayatımız işte aile kavramlarının işlendiği ünitelerde daha sık geçiyor.” (ÖR1)

“Kültür ve miras ünitesi, en çok kültürel farklılıklarla ilgili kültürel miras ünitesinde yer aldığını söyleyebiliriz.” (ÖR2)

“Kültür ve miras ünitesi ikinci ünite diyebilirim.” (ÖA7)

“Çokkültürlülikle ilgili yani kültür mü neydi? Kültür ve miras var ama çokkültürlülük çok yok aslında yani Türk dili, Türk kültürü, İslamiyet, Türk giysileri, gelenek görenek, birey ve toplum var ama anlattıktan sonra orda da fazla çokkültürlülük yok. Tek kültüre dayalı anlatım var.” (ÖR10)

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültür ve miras öğrenme alanının çokkültürlü öğelerle ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bu öğrenme alanında Türk, İslam kültürü üzerinde durulduğu da ifade edilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğün birey ve toplum öğrenme alanı ile ve küresel bağlantılar öğrenme alanı ile ilişkili olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“İlk ünite biraz bu konudan bahsediyor. Şuan son üniteye gelmedim ama son ünite de var. Hatırlamıyorum.” (ÖR3)

“Birinci ünite, üniteyi unuttum (Birey ve toplum) evet, 7. Ünite olabilir aslında küresel bağlantılar buradan da bir bağlantı kurulabilir aslında. 6. Ünite demokrasi. Kültürel miras aslında en çok kullanmamız gereken üniteymiş gibi görülse de daha çok aşırı bir Türk tarihi üzerine kurulu bir ünite olduğu için ve de konu yapısıyla tarih tarih ilerlediği hani toplumsal çokkültürlülük bağlamında belki olabileceğini uygun

görmüyorum. Gündelik yaşamımıza uygun görmüyorum çünkü geçmiş anlatılıyor. Ondan dolayı ilk ünite ve yedinci ünite olabilir.” (ÖR11)

Görüşmeye katılan öğretmenlerin bir kısmı birey ve toplum öğrenme alanını çokkültürlü öğelerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin birinci ünite veya ilk ünite olarak işaret ettikleri öğrenme alanı birey ve toplum öğrenme alanıdır. Son ünite olarak işaret edilen küresel bağlantılar öğrenme alanıdır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri birey ve toplum öğrenme alanı ile küresel bağlantılar öğrenme alanını çokkültürlü öğelerle ilişkili görmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerle ilişkili öğrenme alanı veya tema olmadığına yönelik öğretmen görüşleri

“Belli bir temada yok ama her ünite ve konu içerisinde farklı kültürlerden bahsedilmiş.” (ÖR12)

“Özel bir ünite yok. Çok kültürlülük ile ilgili bir ünite hatırlamıyorum. Fakat kültürümüzle ilgili kültür miras ünitemiz var o da tek kültürü aktaran bir yerden bakılıyor. Çok kültürlü değil.” (ÖR13)

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bir kısmı çokkültürlülük ile ilişkili olduğunu düşündükleri bir ünite olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4. 35 *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrencilerin Farklı Kültürleri Anlama ve Farklı Kültürlere Değer Verme Becerilerinin Gelişimine Yönelik Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri*

Kategori	Sosyal Bilgiler kitabının etkisi	f
Kodlar	Etkisi az veya yok	ÖR1, ÖR11, ÖR13
	Etkisi olumlu	ÖA7, Ö 15
	Yeterli değil	ÖR2, ÖR3, ÖR4, ÖR5, ÖA6, ÖR8, ÖR9, ÖR10, ÖR12, Ö 14

Tablo 4.35’te Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlere değer verme becerilerinin gelişimine yönelik etkisine yönelik öğretmen görüşleri 3 ölçüt etrafında toplanmıştır. Bu kodların tekrar etme sıklıkları şu şekildedir: “yeterli değil” (f=10); “etkisi az veya yok” (f=3); “etkisi olumlu” (f=2).

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlere değer verme açısından yeterli olmadığını ve Sosyal Bilgiler ders kitabının farklı kültürleri anlamda etkisinin az olduğunu düşünmektedirler.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlere değer verme becerilerinin gelişimine yönelik etkisin yeterli olmadığına yönelik öğretmen görüşleri

“Yani ben de yeterli olduğunu düşünmüyorum. Tek kültürlülük üzerine yoğunlaştırılmış bir kitaptır kesinlikle.” (ÖR3)

“Hiç çünkü öyle bir çaba yok. Aksine tek tipleştirme var. Ulusallaştırma var. Yetersiz buluyorum zayıf.” (ÖR4)

“Yeterli olmadığını düşünüyorum. Yani farklı kültürleri tanımak, tanıtmak onlara ilgi duyurmak farklı kültürlerin. Çünkü yani Sosyal Bilgiler dersinin bence en önemli amaçlarından bir tanesi o, yani farklılıklara saygıyı geliştirebilecekleri en önemli derslerden bir tanesi farklılıklara saygıyı da temasla bir şekilde öyle ya da böyle tanımakla tanışıklık la kurabilir öğrenci. Bunu da hakikaten etkili bir şekilde ders kitaplarında verilebildiğini görmüyoruz.” (ÖA6)

“Ben kendi dersimde yani kendi kültürümüz dışında ögelere de yer veriyorum anlatıyorum örneklendiriyorum. Hatta çocuklar bu konu ile ilgili sunu da yapıyor. Bizim halk kültürü diye bir seçmeli dersimiz var. Özellikle ben orada çocuklara sunum konusu olarak dünya kültürlerini verdim, tanımaları kıyaslamaları ve vizyon sahibi olmaları için. Derslerde bunlarla ilgili yeterli bilgiler yok. Sosyal Bilgiler kitaplarında bunların yeterli olmadığını düşünüyorum.” (ÖR9)

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler ders kitabının farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlere değer verme açısından yeterli olmadığını düşünmektedirler. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ya tek kültür üzerinden konulara

değindiğinden ya da yeteri kadar farklı kültürlere yer verilmediğinden görüşmeye katılan öğretmenler düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlere değer verme becerilerinin gelişimine yönelik etkisin yeterli olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

“Olumlu bir katkısı var çünkü geçmişteki ve günümüzdeki farklı toplumlardan bahsediliyor. Bu toplumların kültürleri de az da olsa kitapta yer buluyor. Öğrencilerin farklı kültürleri az da olsa tanınmasını sağlıyor. Fakat bunların yeterli olmadığını düşünüyorum. Daha fazla günümüzdeki farklı kültürlerden örnekler verilebilir.”
(ÖA7)

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmeni Sosyal Bilgiler ders kitaplarının farklı toplumlardan bahsederek olumlu etkisi oluşturduğu ifade etmiştir. Fakat açıklamalarının devamında farklı kültürlere az yer verildiğini ve daha fazla yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Tablo 4. 36 Çokkültürlülük Bağlamında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmenlerin önerileri

Kategori	Görüş ve öneriler	f
Kodlar	Farklılıklar anlatılmalı	ÖR1, ÖR3, ÖR4, ÖA6 ÖA7, ÖR9, ÖR10, ÖR12, ÖR13, ÖA15
	Kitaplar yenilenmeli	ÖR1, ÖR2, ÖR8, ÖR11, ÖA14,
	Ek konular olmalı	ÖR5,

Tablo 4. 36.’da çokkültürlülük kavramı bağlamında Sosyal Bilgiler ders kitapları hakkında görüş ve önerileri sorulmuştur. Görüşmeye katılan öğretmenlerin yanıtları üzerinden 3 ölçüt oluşturulmuştur. Bu kodların tekrar etme sıklıkları ise şu şekildedir: “ farklılıklar anlatılmalı” (f=10); “ kitaplar yenilenmeli” (f=5); “ ek konular olmalı” (f=1).

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklılıkların anlatılması gerektiğini belirtmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yenilenmesi gerektiğini ve ek konulara yer verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Çokkültürlülük bağlamında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklılıklara yer verilmesi gerektiğine ilişkin öğretmen görüş ve önerileri

“Evet, tek kültürlü bir bakış açısıyla bu kitapların, materyallerin ele alınmadığını düşünüyorum. Beklentim bunun değişmesi çokkültürlülüğe önem verilmesi. Yakınımızdan başlayarak ama dediğim gibi. Arkadaşlarımızın bizden farklı bir dilli konuşabildiğini evin içinde, farklı bir inanca sahip olabildiğini çok farklı bir kültürde yetiştirdiğini öğrencilerimize anlatmamız gerektiğini düşünüyorum.” (ÖR3)

“Ya ülkenin normal temel yapısında olan o çokkültürlü yapı yani farklı kültürler bir kere tanıtılmalı ülkede. Yani bu ülkede sadece Türklerin olmadığını farklı gruplarında olduğu onların kültürlerinin de olduğu inançları da olduğu bir şekilde kitaplarda gösterilmeli. Öneriler bunlar olabilir.” (ÖR4)

“Kitaplarda daha fazla kültürler tanıtılmalı. Ülkemizde birçok kültür var. Bu kültürler de kitaplarda işlenmeli ve zenginlik kaynağımız olduğu vurgulanmalı.” (ÖA7)

“Aslında küçük hissettirdiğin gibi çok dilli ve çok kültürlü bir toplumun gereği olarak kitaplarımızda da bütün kültürlerin, bütün dinlerin ve bütün cinsiyet özelliklerinin cinsel yönelimlerin tercihlerini hepsinin hissedilir düzeyde aktarılması. Çünkü Sosyal Bilgiler aslında vatandaşlık hayat bilgisi coğrafya, tarih hepsinin içerisinde çok kültürlülük ve çok dillilik, çok kimlikli olma hali var.” (ÖR13)

Çokkültürlülük bağlamında Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yenilenmesi gerektiğine ilişkin öğretmen görüş ve önerileri

“Yani bizim ders soysal bilgiler dediğim gibi matematik, fen bilimleri, Türkçe gibi değil içinde sosyoloji var psikoloji var. Hayatın ta kendisi. Bizim dersimizin malzemesi insan, gelenekler, görenekler, adetler bu kültürün bir parçası dolayısıyla biraz daha iyileştirerek bu eksikliği giderebiliriz.” (ÖR2)

“Ders kitaplarını baştan düzenleme veya yenileme gerekebilir. Teknolojinin getirdiği yenilikler ders kitaplarında kullanarak farklılıklar anlatılabilir. Uzaktan eğitim sürecinde bizim farklı kültürden öğrencilerimiz kendi kültürleri ile tanıtımlar yapmıştı. Kare ölçüt gibi teknolojik gelişmeler kullanılarak bunlar sağlanabilir.” (ÖR8)

Bu konuda baştan bir kitap yazılması gerektiğini düşünüyorum. Çokkültürlülük değil genel olarak Sosyal Bilgiler ders kitabının da baştan yazılması gerektiğini

düşünüyorum. Bence metin olarak çok ağır, sürekli yazı yazı. Çok fazla metin var. Görsele ve etkinliklere çok fazla yer verilmiyor. (ÖR11)

Görüşmeye katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yenilenmesi veya düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının baştan yazılması gerektiğini, iyileştirmeler yapılması gerektiğini, teknolojik gelişmelerin ders kitaplarına yansıtılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma kapsamında 5,6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında elde edilen bulgular ile Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle yapılan görüşme sonucunda elde edilen bulgular alan yazın ışığında tartışılmıştır. Uygulayıcı, araştırmacı ve karar vericilere geliştirilen öneriler sunulmuştur.

5.1 Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ve öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğe ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu başlık altında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ve öğretmen görüşleri elde edilen nitel bulgulardan yola çıkılarak yapılan tartışma ve sonuçları kapsamaktadır.

5.1.1 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğe İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırmada 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, kitapları çokkültürlü öğeler açısından metinler, görsel ve sorular üzerinde doküman analizi ve betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çokkültürlü öğeler ünitelere eşit şekilde dağıtılmamıştır. Bunun nedenlerinden biri kültür ve tarih temelli ünitelerde çokkültürlü öğelerin daha kolay ele alınabilmesi olarak görülebilir. Diğer bir nedeni ise teknoloji veya coğrafya alanlarına yönelik ünitelerde çokkültürlü öğelerin yerleştirilmesinin daha zor görülmesi olabilir. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin az kullanıldığı veya bazı ünitelerde hiç kullanılmadığı görülebilir. Bu iki şekilde açıklanabilir. İlk olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlanması aşamasında kültürel öğeler yerleştirilirken gereken özenin gösterilmemiş olabilir. İkinci olarak 5. Sınıfın ortaokul kademesinin ilk basamağı olduğu düşünülerek ağır kültürel bir içeriğin tercih edilmemesi olabilir. Gorski (2009)'nin ABD'de yaptığı araştırmada çokkültürlü eğitiminde kullanılan derslerin içeriğinin incelenmesini amaçlamıştır. Ders içeriklerinin yüzeysel olarak çokkültürlü eğitime uygun olduğunu görmüştür. Ancak derslerin çokkültürlülüğün temel değerleri olan insan hakları ve eşitliği yansıtmadığını ifade etmiştir.

Karacan (2018) 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı ve sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yaptığı çalışmada bunun aksine ders kitaplarında milli ve evrensel değerlere birlikte yer verildiğini ifade etmiştir.

Ayrıca 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin yer alma durumu belirlemek için oluşturulan ölçütlerin sayısal dağılımında da farklılıklar görülmektedir. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, etnik kimlik ile fazla öğeler yer almakta iken cinsel farklılıklar ile ilgili 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öge tespit edilememiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında Türk etnik kimliğine yönelik vurgu ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler ders kitapları aynı zamanda vatandaşlık aktarımının bir aracı olarak görülmektedir. Mevcut anayasadaki vatandaş tanımı ders kitaplarında vatanseverlik ve Türk vurgusunun yoğun olmasına neden olmuş olabilir. Kuş, Merey ve Karatekin (2013)'in 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler adlı çalışmasında, 5. Sınıf sosyal bilgiler kitaplarında vatanseverlik değerinin sık kullanılan değerlerden olduğu bulgusu ile paralellik göstermektedir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıklarla ilgili öğeler yer almamıştır. Cinsel farklılıkların ders kitaplarında yer bulamamasını toplumun bu duruma hazır olmaması ile açıklanabilir. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıklar ve cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak ele alınmıştır. Fidan (2018)'in sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet araştırmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun mesleklerin ders kitaplarında yer aldığı bulgusu ile örtüşmektedir.

5.1.2 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğe İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırmada 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, ders kitapları çokkültürlü öğeler açısından metinler, görsel ve sorular üzerinde doküman analizi ve betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı kültürel öğelerin yoğun olarak ele alındığı bir kitaptır. Tarih, kültür ve uluslararası konuların işlendiği ünitelerde kültürel öğeler sıkça kullanılmıştır. Kültürel öğelerin konuya uygunluğu ve yakın olması çokkültürlü öğelerin kullanılmasını kolaylaştırmış olabilir. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında etnik kimliğe yönelik öğelerin fazla kullanıldığı görülebilir. Etnik kimlik boyutunda ise Türk kimliğine vurgunun olduğu söylenebilir. Türk kimliğine vurgunun yoğun olmasında 6. sınıf kültür ve miras ünitesinde Türk tarihi ile ilgili konularının yer alması olabilir. Ayrıca aynı ünite içerisinde dinsel farklılıklar ele

alınırken İslamiyet kültürüne ait öğelerin yoğun olarak ele alındığı söylenebilir. Bu durumu Eryılmaz Ballı ve Kartal (2020)'ın sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yaptıkları araştırmada 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının Türk milletine, Türk kültürüne ve Türk devletlerine övgü ve beğeniye yer verildiği bulgusu ile benzerlik taşımaktadır.

Çokkültürlü öğelerin 6. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metinler, görseller ve sorularda yer alma sayılarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında görsellerin etkili kullanılamaması veya metine dayalı anlatımın seçilmesi olabilir. Şahin (2014)'in sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsel tasarım üzerine yaptığı çalışmada şema, grafik, kavram haritası, bulmaca, kavramsal karikatür gibi görsel öğelerin yeteri şekilde kullanılmadığı bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında dinler ile ilgili örnekler verilirken farklı dinlere yönelik çokkültürlü bakış açısından uzaklaşıldığı görülebilir. Farklı dinlerden bahseden örneklerde savaş üzerinden anlatım yapılmıştır ya da farklı dinler anlatılırken olumsuz bir anlatım dili seçilmiştir.

5.1.3 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülüğe İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırmada 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, ders kitapları çokkültürlü öğeler açısından metinler, görsel ve sorular üzerinde doküman analizi ve betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen çokkültürlü öğelerle ilgili bulgular ünite bazında tablolarda gösterilmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından elde edilen bulguların ünitelere sayısal dağılımlarında farklılıklar ortaya çıkmasına rağmen 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına göre 7. sınıf ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin ünitelere daha dengeli dağıtıldığı söylenebilir. Bu durumun ortaya çıkmasında kitapları hazırlayan komisyondaki kişilerin farklılık göstermesi olabilir.

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında da etnik kimlik ile ilgili öğelerin fazlalığı dikkat çekmektedir. 5. ve 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında olduğu gibi cinsel farklılıklar 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında da yer almamıştır.

5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin ünitelere dağılımları ile ilgili belirli bir dengenin sağlanmadığı görülebilir. Bir ünite

çokkültürlü öğeler fazla iken bir üniteye çokkültürlülük ile ilişki öge tespit edilemediği görülebilir. Bu da Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğün bütünsel bir bakış açısı ile alınmadığı düşüncesini güçlendirebilir. Doğan ve Duman (2021) çokkültürlülüğün 1968'den günümüze Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları adlı çalışmada; son dönem Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülüğün bütünsel bir bakış açısı ile alındığı görüşü ile çelişmektedir. Sınıf düzeyine göre çokkültürlü öğelerin dağılımında düzenin olmadığı ifade edilebilir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarını çokkültürlü öğelerin ünitelere dağılımı incelediğimizde 5. sınıfta Tolum İçinde Ben, Ülkem, Kültürüm ve Tarihim, Toplum İçin Çalışanlar, Küresel Etkileşim; 6. sınıfta Biz ve Değerlerimiz, Tarihe yolculuk, Yönetime Katılıyorum, Uluslararası İlişkilerimiz; 7. sınıfta Birey Ve Toplum, Kültür ve Miras, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar ünitelerinde yoğunlaştığını görülebilir. Bu ünitelerden Kültür ve Miras ünitesi ile Küresel Bağlantılar ünitesinde çokkültürlü öğelerle yoğun olarak karşılaşmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında bu ünitelerin içeriğinin kültür aktarımına uygun olması ve kültürel değerlerin kolay bir şekilde ünitelere eklenmesine imkan tanımasından kaynaklı olabilir. Alan yazında araştırmaların bu alt problemine yönelik ulaşılan sonucu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Keskin ve Yaman (2014) Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında çokkültürlü eğitim ile ilgili yapmışlardır. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretim programında Kültür ve Miras öğrenme alanında çokkültürlülük ile ilişkili 9 kazanım olduğunu, Küresel Bağlantılar öğrenme alanında çokkültürlülük ile ilişkili 13 kazanım olduğunu belirtmişlerdir. Beldağ ve Teymur (2018) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında çokkültürlülük çalışmalarında çok kültürlü eğitim ile ilgili kazanımların birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar yerler ve çevreler, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında yer aldığını ifade etmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretim programının yenilenmesinden sonra hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının çokkültürlü eğitimle ilgili ihtiyaçları karşılayamadığı görülebilmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıkları gibi alanlarda olumlu anlamda değişiklikler olmuştur. Fakat sosyal bilgiler ders kitapları farklı etnik kimlikleri görmezden gelen, dinsel farklılıkları destekleyemeyen, dilsel farklılıkları önemsemeyen bir yapıyı koruduğu görülebilir. Bu anlamda geçmiş dönem sosyal bilgiler ders kitapları ile günümüz sosyal bilgiler ders kitaplarının benzer yapıda olduğu söylenebilir. Bu durumun ortaya çıkması ulus devletlerin kuruluş aşamasında

yaşadıkları zorluklar olabilir. Devletler yaşadıkları zorluklar karşısında bazı alanlarda korumacı ve tutucu politikalar izleyebilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti gibi İsrail Devleti de kuruluş döneminde bazı sorunlar yaşamıştır. Al-Haj (2005) İsrail’de kullanılan tarih kitaplarında kültürel değerler konulu araştırma yapmıştır. Araştırmada Oslo Antlaşması öncesi ve sonrası tarih kitaplarını incelemiştir. Oslo Antlaşması sonrası hazırlanan kitapların da Siyonist propagandayı desteklediği, Filistin sorununu görmezden geldiğini ifade etmiştir.

5.1.4 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Kitaplarında Çokkültürlüğe İlişkin Görüşlerine Yönelik Tartışma ve Sonuç

1) Öğretmenler için çokkültürlülüğün ne anlama geldiği incelenmiş ve öğretmenlerin, çokkültürlülüğü bir arada yaşaya bilme, kültürel zenginlik ve renklilik olarak tanımladıkları görülmüştür. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tanımlamalarından öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile ilgili yüzeysel bilgilere sahip olduğu anlaşılabılır. Bu durum öğretmen adaylarına bu konu ile ilgili eğitim verilmemesi veya öğretmenlerin bu konuda hizmet içi eğitim almaması ile açıklanabilir. Sharma (2005) K-12 eğitim ortamlarındaki öğretmenlerin çokkültürlülük algıları üzerine yaptığı çalışmada öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığı ve öğretmenlerin bu konuda hizmet içi eğitim alması sonucu ile örtüşmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri çokkültürlülüğü bir zenginlik olarak görmekte ve bu zenginliğin bir arada yaşaması olarak tanımlamaktadır. Bu bulgu, öğretmenlerin çokkültürlü eğitimi zenginlik olarak gördüğünü ortaya koyan literatürdeki diğer çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir (Ünlü ve Örtlen, 2013; Başarır, Sarı ve Çetin, 2014; Öksüz, Demir ve İci, 2016) Alan yazında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülüğü farklı şekilde tanımladıkları araştırmalar yer almaktadır. Bu araştırmalardan Tünkler (2020) Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin küresel vatandaşlık ve çokkültürlü eğitime yönelik görüşleri çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına yönelik tanımlamaları farklılık göstermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin resmi okullarda çalışması veya azınlık okullarında çalışması çokkültürlüğe yönelik tanımlamalarında anlamlı benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

2) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarının nasıl yer aldığı ile ilgili bulgulara öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır. Tablo 4. 26’da cinsiyet farklılıklarına “eşit yer veriliyor” şeklinde cevap veren öğretmenlerin cinsiyetleri erkektir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına yönelik “

ayrım yapılmıyor” diyen öğretmenler kadındır. Bu bulgulara öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadın ve erkek kavramına eşit yer verilmediği, erkek vurgusunun devam ettiği yönünde sonuca ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çokkültürlü öğeler açısından incelendiği bölümlerde bu görüşü destekleyici öğelerle de karşılatılmıştır. Görsel 4.20’de erkek eve giriyor kadın mutfak önlüğü ile erkeği karşılıyor şeklinde bir görsel yer almaktadır. Bu tür öğelerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alması Sosyal Bilgiler öğretmenlerinde cinsiyet kavramının eşit bir şekilde kitaplarda yer almadığı algısının devam etmesine neden olabilmektedir. 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öğelerin önemli bir bölümünde cinsiyet farklılıklarına dikkat edilmiştir. Cinsiyet farklılıklarının dikkat edildiği öğelerde başarılı kadın figürü çizilmiş kadınlar yönetim alanında, bilim alanında, zorlu mesleklerde gösterilmiştir. Görsellerde, metinlerde veya sorularda cinsiyet farklılıkları gözetilerek yer almıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarının dikkat edilmediği az sayıda öge de tespit edilmiştir. Görsel 4.16’da kültürümüzün parçalarından biri anlatılırken kadın cinsiyetine yönelik olumsuz ifadeler yer almaktadır. Bu veriler ışığında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarına dikkat edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Fakat Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet farklılıklarını dikkate alma konusunda iyileştirmeler yapılabileceği söylenebilir. Alan yazında bu sonucu destekleyici çalışmalar bulunmaktadır. Karaboğa (2020) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri çalışmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadın ve erkek görsellerine eşit oranda yer verildiğini ifade etmiştir. Fakat görsellerin içeriğinde bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

3) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımını önlemeye yönelik öğeler incelenmiş ve bulgulara ulaşılmıştır. Tablo 4. 27’ de görüleceği üzere Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal sınıf ayrımını önlemeye yönelik öğelere yer verilmediğini ifade etmiştir. Öğretmenler yaptıkları açıklamalarda toplumsal sınıf ayrımı ile ilgili kitaplarda çok bir şey olmadığını söylemişlerdir. 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi sonucunda ulaşılan bulgulara 47 ögenin toplumsal sınıf ayrımını önlemeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin açıklamaları ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarından elde edilen sonuçlar örtüşmektedir. Toplumsal sınıf ayrımını önlemeye yönelik öğelerin yer aldığı görüşünü belirten öğretmenler bu öğelerin daha

çok tarihi konularda olduğunu söylemiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının toplumsal sınıf ayrımını önlemeye yönelik öğelerin ders kitaplarında daha görünür bir şekilde ele alınabilir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler ders kitaplarının iyileştirilebilir. Semenderoğlu ve Gülersoy (2005) yapmış oldukları çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarının farklı sosyo-ekonomik duruma ortaya koyan içeriğe sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

4) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etnik kimliği dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik öğeler öğretmen açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgulardan biri Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında farklı kimliklere yer verilmediği görüşü olmuştur. Elde edilen bulgulardan bir diğeri ise Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında Türk kimliğine yönelik vurgunun yer aldığını ifade etmeleri olmuştur. Resmi okullarda görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile azınlık okullarında görev yapan öğretmenlerin ders kitaplarında etnik kimliğe dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik görüşlerinde benzerlik olduğu söylenebilir. 5. 6. ve 7 Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etnik kimlik ile ilişkisi olduğu görülen öğelerin büyük çoğunluğu Türk kimliği ile ilgilidir. Bu bulgu öğretmenlerin ders kitaplarında Türk kimliğine vurgunun fazla olduğu görüşlerini destekleyecek niteliktedir. Alan yazında öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına Türk kimliğine vurgu yapıldığını görüşünü destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Daşdemir ve Tekin (2018)'in Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kültür öğelerinin kullanımı çalışması, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kültür öğelerinin yer aldığını ifade etmeleri ile örtüşmektedir. Dallı ve Çakmak (2020)'in 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında Türk tarihi ve konularının yeri çalışmalarında, Sosyal Bilgiler öğretim programında 7 öğrenme alanın 6'sının Türk tarihi ve konularını içerdiğini belirtmişlerdir. Türkiye devleti ulus devlet olarak kurulmuştur fakat devletin içerisinde farklı etnik kökenden insanlar kuruluş döneminden itibaren devletin vatandaşı olarak yer almaktadır. Farklı etnik kökenlere sahip insanların kendilerini devletin bir parçası olarak görmeleri için ders kitaplarında farklı etnik köklere ait insanların kültürleri yer almalıdır.

5) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizliklerin nasıl yer öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yetenek ve yetersizliklerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu konusunda iki görüşe ayrıldığı söylene bilir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden bir kısmı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizlikler ile ilgili açıklamaların olduğunu

görüşünde birleşmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yetenek ve yetersizlikler konusunda yetersiz olduğu veya kitapların seviyeye uygun olmadığı ifade öğretmenler diğer görüşü oluşturmaktadır. 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının detaylı analizi sonucunda çok az öğenin yetenek ve yetersizliklerle ilgili olduğunu görülmüştür. Bu durumun oluşmasında engelli bireylerin hayatlarının, sorunlarının toplumsal hayatta görünürlüğünün düşük olması ile ilgili olabilir. Bu bulgu ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yetenek ve yetersizlik konusunda yetersiz olduğu görüşünü savunan öğretmenlerin düşünceleri örtüşmektedir. Alan yazında Mengi (2019) yaptığı çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve öğretim programını engellilik açısından incelemiş ve Sosyal Bilgiler kitapları ve öğretim programda engellik durumunun az işlendiğini tespit etmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yetenek ve yetersizlikle ilgili öğeler daha görünür bir şekilde yer alabilir. Yetenekli bireylere yönelik ders kitaplarının içeriğinin zenginleştirilmesi yetenekli öğrencilerin kaybolmasını önlemede etkili olabilir.

6) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dinsel farklılıkların yer alması öğretmen görüşleri açısından incelenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ders kitaplarında İslamiyet vurgusunun yoğun olarak işlendiği görüşündedir. Aynı zamanda farklı dinleri anlama veya farklı dinleri tanıma açısından Sosyal Bilgiler ders kitaplarını yetersiz olarak görmektedirler. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında hoş görü olduğunu ve farklı dinlere yer verildiğini ifade eden öğretmen görüşünün az olduğu görülebilir. 5.6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi sonucu dinsel farklılıklar alanında ulaşılan öğelerin büyük bir kısmı İslamiyet ile ilişkili bulunmuştur. Bu bulgu öğretmenlerin görüşleri ile örtüşmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında İslamiyet ilgili öğelerin fazla bulunması nüfus içerisinde Müslüman nüfusun fazla olması ile ilişkili olabilir. Ayrıca bazı dinlerle ilgili Sosyal Bilgiler ders kitaplarında olumsuz ifadeler yer verilmiştir. Alan yazında hem Sosyal Bilgiler ders kitaplarında İslamiyet vurgusu olduğunu hem de bazı dinlere yönelik olumsuz ifadelerin yer aldığı görüşünü destekleyen çalışmalar vardır. Bu çalışmalardan Osmanoğlu (2013) Türkiye ve Mısır Sosyal Bilgiler ders kitaplarında din algısını karşılaştırmış ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler ders kitaplarında İslamiyet ile ilgili öğelerin fazla olduğunu belirtmiştir. Osmanoğlu (2013) araştırmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı dinlerle ilgili olumsuz ifadelerin olduğunu belirtmiştir. Nüfusun büyük bir kısmının kendini Müslüman olarak nitelemesine rağmen Türkiye’de farklı dinlere mensup veya hiçbir

dine mensup olmayan grupların olduğu bilinmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında bir düzenlemeye gidildiğinde farklı dinlere yönelik öğelerin ders kitaplarında yer alması çokkültürlü yapıya katkı sağlayabilir. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinde farklı dinlerle ilgili olumsuz öğeler kaldırılmalıdır.

7) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıkların yer alması öğretmen görüşleri açısından incelenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsel farklılıkların yer alamadığı ve ders kitaplarında kadın ve erkek cinsiyetinin yer aldığı görüşünde birleşmişlerdir. 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının detaylı incelenmesi soncunda Sosyal Bilgiler kütalarında cinsel farklılıklar ile ilgili öğeler tespit edilememiştir. Kadın ve erkek cinsi ile ilgili metinlerde, görsellerde ve sorularda öğeler bulunmakla birlikte cinsel farklılıkların Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almadığı görülebilir. Cinsel farklılıklar konusu Türkiye’de tartışılması zor görünen konulardan birisi olabilir. Sosyal bilimciler araştırmalar yaparak cinsel farklılıkların ders kitaplarında yer almasıyla ilgili toplumu bilgilendirebilirler.

8) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırksal grupların yer alması öğretmen görüşleri açısından incelenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri 5. 6. Ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ırkçılık yapılmamakla birlikte Türk kimliğine vurgu olduğunu ve farklı ırklara Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilmediği ifade etmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bir kısmı ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ötekileştirmeye yönelik öğelerin olduğu görüşünü dile getirmişlerdir. Azınlık okullarında görev yapan öğretmenlerle resmi okullarda görev yapan öğretmenler benzer görüşlerde olduğu görülebilir. Sosyal Bilgiler ders kitapları üzerinde yapılan inlemede ırklarla ilgili öğeler tespit edilmiştir. Bu öğelerin önemli bir kısmı Türk ırkına yönelik olduğu söylenebilir. Kurtdaş ve Öteleş (2021) çalışmalarında Sosyal Bilgiler öğretim programının özel amaçlarında ulusal kimlikle alakalı hedeflerin küresel kimlikle ilişkili hedeflerden fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

9) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dilsel farklılıklar öğretmen görüşleri açısından incelenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı dillerin yer almadığını, ders kitaplarında farklı dillere yer verilmesi gerektiğini görüşünü dile getirmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tek dilin hakim olduğunu ve Türkçe vurgusunun olduğunu

belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının analizinde dilsel farklılıklarla ilişkili öğeler tespit edilmiştir. Bu öğelerin büyük bir kısmı Türk dili ile ilgili olduğu görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Türk diline vurgu olduğu görüşü ile tam örtüşmemekle birlikte farklı dillerle ilgili öğelerin ders kitaplarında daha fazla yer verilebilir. Aydemir (2017) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan becerilerle ilgili çalışmasında 5 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında en çok yer alan becerilerden birinin Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisi olduğunu tespit etmiştir.

10) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlük ile ilişkili öğrenme alanları ve temaların hangileri olduğu Sosyal Bilgiler öğretmenlerine sorulmuştur. Sosyal Bilgiler öğretmenleri çokkültürlülük ile ilişkili olarak Kültür ve Miras, Birey ve Toplum, Küresel Bağlantılar ve Demokrasinin Serüveni öğrenme alanını görmektedir. Kültür ve miras öğrenme alanını yansıtan farklı isimli ünitelerde 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler seviyesinde kültürel öğelerin diğer öğrenme alanlarından fazla olduğu görülebilir. Alan yazında öğretmenlerin görüşünden elde edilen bulguyu destekleyecek bulunmaktadır. Keskin ve Yaman (2014) Birey ve Toplum ile Kültür ve Miras öğrenme alanlarında Açıkalın (2010) Küresel Bağlantılar öğrenme alanında Beldağ ve Teymur (2018) birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar yerler ve çevreler, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında çokkültürlülük ile ilgili kazanımların yer aldığını tespit etmişlerdir.

11) Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlerle değer verme açısından etkisi Sosyal Bilgiler öğretmenlere sorulmuştur. Sosyal Bilgiler öğretmenleri farklı kültürleri anlama ve farklı kültürlerle değer verme açısından Sosyal Bilgiler ders kitaplarını yetersiz olarak görmekte ve ders kitaplarının etkisinin az olduğunu düşünmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çokkültürlü öğeler açısından detaylı olarak incelenmesi sonucunda, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel öğelerin 5. 6. ve 7. sınıf bazında yer aldığı tespit edilmiştir. Farklılıklara yönelik öğelerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yüzeysel olarak ele alındığı görülebilir. Bazı farklı kültürel öğelerle ilgili içerik verilirken yüzeysel bir anlatım seçildiği de görülebilir. Farklı dinler, farklı diller, farklı cinsiyetler, etnik kimlik gibi alanlarda olumsuz anlatımların da Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer aldığı görülebilir. Alan yazında Ağırdağ, Merry ve Van Houtte'nin (2016) Belçika'daki Flemenk bölgesindeki öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile ilgili algılarının ortaya koydukları araştırmada, ders kitaplarında Belçika isimlerinin

yanında farklı etnik gruplara ait isimler yer almakla birlikte çokkültürlülük sınırlı bir şekilde yer aldığı bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Yıldız ve Kılıç (2018) yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin ders kitapları hakkındaki görüşlerini incelemişlerdir. Yıldız ve Kılıç (2018)'e göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden ders kitaplarını öğrencilerin seviyesine uygun bulan öğretmen görüşü olduğu gibi, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin seviyesine uygun bulmayan öğretmen görüşleri de vardır.

12) Sosyal Bilgiler öğretmenlerine 5. 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük bağlamında görüşleri sorulmuştur. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ders kitaplarında farklılıkların anlatılması gerektiği görüşündedirler. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yenilenmesi veya ek konulara yer verilerek farklı kültürlerin kitaplarda yer alabileceğini düşünmektedirler. Sosyal Bilgiler öğretmenleri Türkiye'nin çokkültürlü bir coğrafyada olduğunu belirterek farklı kültürlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alması gerektiğini düşünmektedirler.

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili öğelerin tespit edilmiştir. Bu öğelerin sınıf bazında ve ünite bazında dağılımlarında dengesizliklerin olduğu görülmüştür. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bazı kültürlere, etnik gruplara, dile veya dine vurgu olduğu görülmüştür. Farklı kültürle ilgili olumlu örneklerin yanında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bazı olumsuz örnekler de yer almıştır. Cinsel farklılıklarla ilgili öğeler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında hiç yer almamış, yetenek ve yetersizliklerle ilgili veya toplumsal sınıf ayrımı ile ilgili öğeler sınırlı kalmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını genel olarak yetersiz görmekle birlikte, bir dini gruba, etnik gruba, bir dile veya bir ırka vurgu yapıldığını düşünmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ders kitaplarının geliştirilmesi ve farklı kültürlere ders kitaplarında yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

5.2 Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar doğrultusunda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin yer alma durumu ve öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitapları hakkındaki görüşlerini temel alarak yapılacak olan yeni çalışmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

5.2.1 Uygulayıcılara yönelik öneriler

(öneriler öncesi önerinin niçin önemli olduğu ile ilgili 4 satır anlat sonra önerini ver).

- Sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin yeterince yer almadığı göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilgiler öğretmenleri farklı teknolojik materyaller kullanarak kültürel çeşitliliği destekleyebilirler.
- Sosyal bilgiler öğretmenleri Milli Eğitim Bakanlığının kullanılmaya uygun bulunduğu kültürel zenginlik taşıyan yardımcı kaynakları kullanılabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında farklı kültürlere veya farklı cinsiyetlere yönelik olumsuz ifadeler, görsel ve sorular ders anlatımı sırasında çokkültürlü eğitime uygun bir bakış ile anlatılabilir.

5.2.2 Araştırmacılara yönelik öneriler

- Araştırmada sadece milli eğitim yayınlarına ait sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Farklı yayın evleri üzerinden araştırmalar yapılabilir.
- Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilenmesine yönelik bir görüşe sahip oldukları görülmüştür. Buradan hareketle sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında ne tür yenilikler olması gerektiğine yönelik bir araştırma yürütülebilir.

5.2.3 Karar vericilere yönelik öneriler

- Sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlü öğelerin belli bir standart ile yer alabilmesi için sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği çokkültürlü öğelerle yapılandırılabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarının seçilmesi veya yazılması aşamasında çokkültürlülük alanında uzman kişilerin görüşleri alınabilir.

- Sosyal bilgiler ders kitapları yapılandırılırken öğretmenlerden görüşleri çevrimiçi uygulamalar ile alınabilir.
- Öğretmenlerin çokkültürlü eğitim ile ilgili yüzeysel bilgiye sahip olduğu verisinden yola çıkarak öğretmenlere çokkültürlü eğitim ile ilgili hizmetiçi eğitim verilmesi düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Abacioglu, C. S., Fischer, A. H., & Volman, M. (2022). Professional development in multicultural education: What can we learn from the Australian context? *Teach. Teach. Educ.* 114:103701. doi: 10.1016/j.tate.2022. 103701
- Açıklalın, M. (2010). Sosyal Bilgiler eğitiminde yeni yaklaşımlar. *İlköğretim Online*, 9(3), 1226-1237.
- Agirdag, O., Merry, M. S., & Van Houtte, M. (2016). Teachers' understanding of multicultural education and the correlates of multicultural content integration in Flanders. *Education and Urban Society*, 48(6), 556-582
- Akhan, O., & Yalçın, A. (2016). Sosyal Bilgiler öğretim programlarında çokkültürlü eğitimin yeri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 23-46.
- Aktaş, V. , Yaman, T. & Kara, İ. (2022). Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarındaki görsellerin çokkültürlülük bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 5 (1) , 1-21. DOI: 10.53046/ijotem.1028599
- Alaca, E.(2017). Sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir değerlendirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(18), 759-785.
- Al-Haj, M. (2003). National ethos, multicultural education, and the new history textbooks in Israel. *Curriculum Inquiry*, 35(1), 47–71.
- Arslan, S. (2016). Cokkültürl eğitim ve Türkiye: Mevcut durum, beklentiler, olasiliklar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 412-428.
- Aydin, H. (2012). Multicultural education curriculum development in Turkey. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 3(3), 277–286.
- Banks, J. A. (1993a). Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice. *Review of Research in Education*, 19, 3-49.
- Banks, J. A. (1993b). Multicultural education: Developments, dimensions, and challenges. *Phi Delta Kappan*, 75, 22-28.
- Banks, J. A. (1994). Transforming the mainstream curriculum. *Educational Leadership*, 51 (8), 4-8.
- Banks, J. (1995). Multicultural education and curriculum transformation. *Journal of Negro Education*, 64(4), 390-400.

Banks, J. A. (2014). *An introduction to multicultural education* (5th ed.). Pearson.

Banks, J. A. (2014). *Çokkültürlü eğitime giriş*. (H. Aydın, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Barr, R., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası* (C. Dönmez, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Başarır, F. Sarı, M., & Çetin, A. (2015). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitim algılarının incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4(2), 91-110.

Başbay, A., & Bektaş, Y. (2009). Çokkültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34, s.30-43.

Beldağ, A. & Teymur, N. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında çokkültürlü eğitim: bir içerik analizi. *TAY Journal*, 2(2), 117-129.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Chisholm, I. M. (1994), Preparing teachers for multicultural classrooms. *The Journal of Education Issues of Language Minority Students*, 14, 43-68.

Cho, G., & DeCastro-Ambrosetti, D. (2005). Is ignorance bliss? Pre-service teachers' attitudes toward multicultural education. *High School Journal*, 89(2), 24-28.

Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.

Coşkun, M.K. (2012). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime yönelik tutumları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 34,s.33-44.

Çalışkan, H., & Gençer, R. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime ilişkin tutum düzeylerinin incelenmesi. V. Sakarya'da Eğitim Araştırmaları Kongresi. 13-14 Nisan, Sakarya: 52-63.

Çapar, M. (2012). *Çokkültürlü bir toplumda antropolojinin önemi*. Folklor Edebiyat, 70, s.47-66.

Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki görünümü. *U.Ü.Fen-Edb Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*. 15, s.319-332.

Dallı, C., & Çakmak, M. A. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında Türk tarihi ve kültürü konularının yeri. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 53-66.

Daşdemir İ., & Tekin S. (2018). Sosyal bilgiler ders kitaplarında Türk-kültür öğelerinin kullanımı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18 (1), 215-228.

Demircioğlu, İ. H. (2006) *Sosyal Bilgilerin temelleri*. Ankara: Hegem Yayınları.

Demirdağ, S. (2020). *Öğrenci çeşitliliği ve çokkültürlü eğitim*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Deveci, H., Selanik Ay, T. (2014) Vatandaşlık eğitimi bakımından Sosyal Bilgilerin toplumsal gücü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Özel Sayı*, 97- 109.

Dinç, E., & Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe Sosyal Bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 17-49.

Doğan, A., & Duman, D. (2021). Çokkültürlülüğün 1968'den günümüze Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları: dönemsel bir inceleme (1968-1997/1998-2018). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 21(43) , 903-933. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/ctad/issue/67459/1050792>

Doğan, Y., & Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor? *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*. 4(2), 111-125.

Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler anlayışı ışığında yeni Sosyal Bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.

Duran, E., & Kurt, M. (2019). 2023 Eğitim Vizyonuna ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 3(1), 90-106.

Engin, Çetin vd (2018). Bir politika belgesi olarak 2023 eğitim vizyonu. X. Uluslararası Eğitim Denetimi Kongresi

Ertürk, A. (2020). 2023 Eğitim Vizyonu: Sorunlara çare mi?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-25.

Eryılmaz Ballı, F. & Kartal, S. (2020). Eğitimin siyasal işlevi; sosyal bilgiler ders kitabı örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 36-49.

Esenkal, E. (2007). *Yabancı ülkeler tarafından Osmanlı coğrafyasında açılan okullar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Evin, İ., & Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.

Fidan, S. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 613675)

Forrest, J., Lean, G., & Dunn, K. (2016). Challenging racism through schools: teacher attitudes to cultural diversity and multicultural education in Sydney, Australia. *Race Ethnicity and Education*, 19(3), 618-638.

Garcia, Jesus & Pugh, Sharon, L. (2016). Multicultural education in teacher preparation programs a political or an educational concept ? *Phi Delta Kappan International*, 74(3), 214–219.

Gay, G. (1994). A synthesis of scholarship in multicultural education. Erişim: 15.01.2022 <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED378287.pdf>

Gay, G. (2005). Politics of multicultural teacher education. *Journal of Teacher Education*, 56, 221-228.

Gay, G. (2014). *Kültürel değerlere duyarlı eğitim: Teori, araştırma ve uygulama* (2. Baskı). Hasan Aydın (Çev. Ed.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Ghosh, R., (2004). Public education and multicultural policy in Canada: the special case of Quebec, *International Review of Education*, 2004/50 (5-6), ss. 543-566.

Gorski, P.C. (1999). A brief history of multicultural education. Erişim: 30.01.2022 <https://red.pucp.edu.pe/ridei/files/2012/11/121111.pdf>

Gorski, P. C. (2009). What we're teaching teachers: An analysis of multicultural teacher education coursework syllabi. *Teaching and Teacher Education*, 25(2), 309-318. doi: 10.1016/j.tate.2008.07.008

James, C. E., (1995). Multicultural and anti-racism education in Canada, *Race, gender and class*, 2 (3), ss. 31-48.

Jones, J. M., & Lee, L. H. (2020). Cultural identity matters: Engaging african american girls in middle school. *Journal for Specialists in Group Work*, 45(1), 76-95.

Hickling-Hudson, A. (2003). Multicultural education and the postcolonial turn. *Policy Futures in Education*, 1(2), 381-401.

Hidalgo, N. M. (1993). Multicultural teacher introspection. In T. Perry & J. W. Fraser (Eds.), *Freedom's plow: Teaching in the multicultural classroom* (pp. 99-106). New York: Routledge.

Inglis, C. (2009). Multicultural education in Australia. In J. A. Banks (Ed.), The Routledge international companion to multicultural education (pp. 109-120). New York, NY: Routledge.

İnalcık, H. (2017). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimi: Nedir, Ne Zaman ve Neden-Tanımlar, Tarihi Kökleri ve Açıklamalar. İnan, S. (Ed.), Sosyal Bilgiler eğitime giriş (s. 1-21) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Joshee, R. (2009). Multicultural education policy in Canada. Competing ideologies, interconnected discourses. En J. A. Banks (Ed.), The Routledge International Companion to Multicultural Education (pp. 96–108). Routledge. doi: 10.4324/9780203881514

Kabapınar, Y (2008). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilimlerin tarihin metodolojisi ve dersin öğretim amaçlarına ilişkin görüşleri: “ötekiler” üzerinden “biz”i değerlendirmek. Safran, M. & Dilek, D. (Ed.), 21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi, s.316-329, İstanbul: Yeni İnsan

Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 4847-4881.

Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler* (35. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Karaca, F. (2018). Türkiye’de ve dünyada çokkültürlülük ve eğitim. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 72: 25-40.

Karacan, H. (2018). Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan milli ve evrensel değerlerin analizi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 1-10.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Kaya, İ.(2007). Azınlıklar, çokkültürlülük ve Mardin. *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, s. 44-55.

Kaya, N. (2012). Türkiye’nin eğitim sisteminde azınlıklar ve ayrımcılık: Kavramsal çerçeve ve temel sorunlar. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (eds.) *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde* (ss. 213-231). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keskin, Y., & Yaman, E. (2014). İlköğretim Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarında yeni bir paradigma: Çokkültürlü eğitim. *Turkish Studies*, 9(2), 933-960.

Kılıçoğlu, G. (2015). Çokkültürlü eğitim ve öğretim yeterliğine ilişkin teorik bir çözümleme. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 6(11), 79-102.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.

Kuş, Z., Merey, Z. & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.

Kostova, S. Ç. (2009). “Çokkültürlü Eğitim: Bulgaristan Örneği”. *Kaygı - Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, Çev. Emin Atasoy, 12, 217-230.

Kurtdaş, E.M., & Öteleş, Ü.U. (2021). Ulusal ve Küresel Kimlik Bağlamında Sosyal Bilgiler Eğitimi [Social Studies Education in the Context of National and Global Identity]. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1115-1168.

Kymlicka, W. (1998) *Çokkültürlü yurttaşlık: Azınlık haklarının liberal teorisi*. (Yılmaz, A., çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kymlicka, W. (2012). “Multiculturalism: success, failure, and the future”. Transatlantic Council on Migration-Migration Policy Institute, 1-32.

Ladson-Billings, G. (2004). New directions in multicultural education. *Handbook of Research on Multicultural Education*, 2, 50-65.

Lo Bianco, J. (2016). Multicultural education in the Australian context: An historical overview. In J. Lo Bianco, & A. Bal (Eds.), *Learning from difference: Comparative accounts of multicultural education* (pp. 15–33). Cham: Springer

MEB. (2018). 2023 Eğitim Vizyonu. Milli Eğitim Bakanlığı. Erişim: 28.02.2022 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/786832>

MEB. (2018). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ilkökul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar. Erişim: 04.03.2022 <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>

Mengi, A. (2019). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Öğretim Programının Engellilik Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20 (4), 707-736. DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.529379.

McAllister, G. ve Irvine, J. J. (2000). Cross cultural competency and multicultural teacher education. *Review of Educational Research*, 70(1), 2-34.

Miled, N. (2019). Educational leaders’ perceptions of multicultural education in teachers’ professional development: A case study from a Canadian school

district. *Multicultural education review*, 11(2), 79–95.
<https://doi.org/10.1080/2005615X.2019.1615249>

NCSS, (2022). Erişim tarihi: 04.03. 2022 <https://www.socialstudies.org/about>

Nieto, S. & Bode, P. (2008). Affirming diversity, The Sociopolitical context of multicultural education (5th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Ogbu, J. U. (1992). Understanding cultural diversity and learning. *Educational Researcher*, 21(8), 5-14.

Osmanoğlu, A.E,. (2013) Türkiye ve Mısır sosyal bilgiler ders kitaplarında din algısının karşılaştırılması. *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer 2013

Öksüz, Y., Demir, E. G. & İci, A. (2016). Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının “çokkültürlü eğitim” kavramına ilişkin metaforlarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (59), 1263-1278.

Önal, H., & Kaya N. (2006). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(16), 21-39.

Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 7(1), s. 55-69.

Parla, J. (1994). Educating teachers for cultural and linguistic diversity: A model for all teachers. *New York State Association for Bilingual Education Journal*, 9, 1-6.

Polat, S.(2009). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime Yönelik Kişilik Özellikleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2009, 1 (1), s. 154- 164.

Ray, D. W. (1978). Cultural Pluralism and the Reorientation of Educational Policy in Canada. *Comparative Education*, 14(1), pp.19-32. Erişim: 08.02.2022
<https://www.jstor.org/stable/3098920?refreqid=excelsior%3Ad1a3bd9060e4b2ba19ddcab8fd52b4fb>

Rex, J. (1995) Multiculturalism in Europe and North America. *Nations and Nationalism* 1 (2), 243-59.

Semenderoğlu, A. & Gülersoy A. E. (2005). Eski ve Yeni 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 141-152.

Sleeter, C. E., & Grant, C. A. (1987). An analysis of multicultural education in the United States. *Harvard Educational Review*, 7, 421-444.

Sleeter, Christine E.(2018). Multicultural Education Past, Present, and Future: Struggles for Dialog and Power-Sharing. *International Journal of Multicultural Education*, Erişim: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1173724.pdf>

Sever, R. & Koçoğlu, E. (Ed). (2013). *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi.

Şahin, H. (2004). Etkili bir Sosyal Bilgiler ders kitabının nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 366-375.

Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.

Taş, A. M. (2007). Yeni Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,17, 519-532

Taylor, M., Fox, D. L. (1996). Valuing cultural diversity. *The English Journal*, 85(8), 87-90.

Turan, R. & Ulusoy, K. (Ed.) (2013). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.

Tünkler, V. (2020). Sosyal Bilgiler öğretmenlerin küresel, çokkültürlü eğitime ve küresel vatandaşlık eğitime yönelik bakış açıları. *Milli Eğitim*, 49(226), 255-290. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1089723>

Uluğ, F. (2018). Bir Politika Belgesi Olarak 2023 Eğitim Vizyonu. X. Uluslararası Eğitim Denetimi Kongresi

Ulukaya Öteleş, Ü. (2020). Çok Kültürlü Eğitimin Yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Yansımaları . *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 16 (3) , 500-516 . DOI: 10.17860/mersinefd.701866

Ünlü, İ. & Örtten, H. (2013). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitime Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 287-302.

Villages, A. & M., Lucas, T. (2002). Preparing culturally responsive teachers: Rethinking the curriculum. *Journal of Teacher Education*, 53, 20-32.

Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf> Erişim tarihi: 02.04.2023

Yazıcı, F. (2015). *Azınlık okullarında tarih ve çokkültürlülük*, İstanbul: Yeni İnsan.

Yiğit, T. (2005). Hitit Çivi Yazısının İlk Ortaya Çıkışı . *Tarih Araştırmaları Dergisi* , 24 (37) , 79-86 . DOI: 10.1501/Tarar_0000000206

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.

Yıldız, V.A., Kılıç, D. (2018). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına ilişkin öğretmen görüşleri: Bir meta-sentez çalışması, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22(Özel Sayı), 2115-2127.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, K., Yiğit, Ö. (2010). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Avrupa, Ortadoğu ve Türkiye'ye komşu ülkelere ilişkin algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 229-242.

Zong, G., Garcia, J., Wilson, A. (2002). Multicultural education in social studies. *Social Education*, 66(7), 447-448.

EKLER

EK 1: Araştırma İzin Belgesi

EK 2: Etik Kurul Onayı

EK 3: Öğretmen Görüşme Formu

EK 1: Araştırma İzin Belgesi

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-59090411-44-49463578
Konu : Anket ve Araştırma İzni (Ömür BEKTAŞ)

12/05/2022

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi,
b) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin 15.04.2022 tarihli ve 56588 sayılı yazısı,
c) Müdürlüğümüz Araştırma ve Anket Komisyonunun 11.05.2022 tarihli tutanağı.

Araştırma Konusu : Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülük ve Öğretmenlerin Ders Kitaplarındaki Çokkültürlülüğe İlişkin Görüşleri
Araştırma Türü : Anket
Araştırma Yeri : Şişli, Beyoğlu
Araştırma Kişiler : Ortaokul Öğretmenleri
Araştırmanın Süresi : 2021 - 2022 Eğitim ve Öğretim Yılı

Yukarıda bilgileri verilen araştırmanın; 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa aykırı olarak kişisel veri istenmemesi, öğrenci velilerinden açık rıza onayı alınması, yüz yüze eğitime geçmiş olan kurumlarımızda, Covid-19 tedbirlerinin araştırma ve ilgili kurum idarelerince alınması, bilimsel amaç dışında kullanılmaması, bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması ve araştırma bittikten sonra 2 (iki) hafta içerisinde Müdürlüğümüze gönderilmesi, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde, ilgi (a) genelge esasları dâhilinde uygulanması kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
12/05/2022
Dr. Hasan Hüseyin CAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1- İlgi (b) Yazı ve Ekleri (20 Sayfa)
2- İlgi (c) Tutanak (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 2: Etik Kurul Onayı

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Kurullar

Sayı : E-15207191-050.03-47293
Konu : Danışma, Disiplin, Koordinasyon
Kurulları

REKTÖRLÜK MAKAMINA

SBE, 'Eğitim Programları ve Öğretim' programı Yüksek lisans öğrencisi Ömür Bektaş'ın 'Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çok Kültürlülük ve Öğretmenlerin Ders Kitaplarındaki Çok Kültürlülüğe İlişkin Görüşleri' başlıklı tez çalışması kapsamında yürütülecek araştırmasının, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulunca değerlendirilmesi sonucunda Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi 4. maddesinin 2. fıkrasına UYGUN OLDUĞU sonucuna OYBİRLİĞİ ile varılmıştır.

Gereği için bilgilerinizi saygılarımızla arz ederiz.

Prof. Dr. Güliz ERGİNSOY
Etik Kurul Başkanı

EK 3: Öğretmen Görüşme Formu

Merhaba, ismim Ömür BEKTAŞ. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim programı yüksek lisans öğrencisiyim. Bilimsel amaçlı hazırlanan bu çalışmada "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çokkültürlülük Ve Öğretmenlerin Ders Kitaplarındaki Çokkültürlülüğe" ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla görüşme yapmak istemekteyim. Bu görüşme ile elde edilen veriler yüksek lisans tezimde kullanılacaktır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin bu alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Araştırma boyunca söylediklerinizi çalışmamda doğru ve ayrıntılı yansıtabilmek amacı ile görüşmede kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşme tahminen 30 dakika sürecektir. Bilimsel çalışmamda destek verdiğiniz için şimdiden teşekkür ederim.

Çokkültürlülük nedir?

Çokkültürlülük, ırk, etnik yapı, dil, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, eğitim, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutların sistemin bir parçası olarak farkına varılıp bir arada yaşamasıdır.

Öğretmen Görüşme Formu

Cinsiyet:

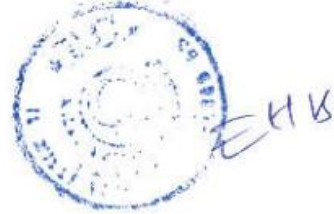
Nerede doğup büyüdünüz? (Yerleşim Birimi):

Öğrenim durumunuz (ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora):

Mesleki Kıdeminiz (yıl):

Bulunduğunuz Okuldaki Çalışma Süreniz:

1. Size göre çokkültürlülük nasıl tanımlanabilir? Neden?
2. 2021-2022 eğitim-öğretim yılı sosyal bilgiler ders kitaplarında (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **cinsiyet farklılıkları** nasıl aktarılmaktadır? Size göre nasıl olmalıdır?
3. Sosyal bilgiler ders kitaplarında (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **sosyal sınıf** ayrımı önleme ile ilgili bölümlere nasıl yer verilmiştir? Sizce nasıl yer verilebilir?
4. Sosyal bilgiler ders kitaplarında (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **etnik kimliğe** yönelik saygıyı destekleyecek bölümlere nasıl yer verildiğini düşünüyorsunuz sizce nasıl yer verilebilir açıklayabilir misiniz?
5. Sosyal bilgiler ders kitaplarında (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **yetenekler ve yetersizlikler** nasıl yer almıştır? Sizce nasıl yer almalıdır?
6. Sosyal bilgiler ders kitaplarının (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **dinsel farklılıkları** destekleyecek şekilde hazırlanmış olduğu ilgili görüşleriniz nelerdir? Sizce nasıl olabilir?
7. Sosyal bilgiler ders kitaplarında (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **ırksal gruplara** yönelik saygıyı destekleyecek bölümlere nasıl yer verildiğini düşünüyorsunuz? Sizce nasıl yer verilebilir açıklayabilir misiniz?
8. Sosyal bilgiler ders kitaplarında (metin, görsel, değerlendirme soruları, örneklerde) **dilsel farklılıklarına** yönelik saygıyı destekleyecek bölümlere nasıl yer verilmiştir?
9. Sosyal bilgiler ders kitaplarında çokkültürlülük ile ilgili konulara ilişkin öğrenme alanları ve temalar hangileridir?
10. Sosyal bilgiler ders kitapları farklı kültürleri anlama ve değer verme noktasında nasıl katkı sağlıyor? Olumlu ya da olumsuz gördüğünüz noktalar var mı?
11. Konuya ilişkin olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Lisans mezuniyeti: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Mesleki Deneyim:

2013-2014 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (Millî Eğitim Bakanlığı)

2014-2015 Askerlik görevi

2015-2022 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (Millî Eğitim Bakanlığı)

